

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»

Ο τουρκικός παράγοντας στην Ανατολική Μεσόγειο τον 21^ο αιώνα
The Turkish factor in the Eastern Mediterranean in the 21st century

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Βασίλειος Τσάτσος

Θεσσαλονίκη, 2024

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Υφαντής, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Βασίλειος Τσάτσος, 2024

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στην οικογένεια μου

Συντομογραφίες

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν

ΑΟΖ: Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη

ΔΕΠΑ: Δημόσια Επιχείρηση Αερίου

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΧ: Εναέριος Χώρος

ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

ΚΕΕ: Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας

ΟΑΣΕ: Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη

ΟΟΣΑ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΧΥ: Χωρικά Ύδατα

ΑΚΡ: Adalet ve Kalkinma Partisi (Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης)

ΕΛΙΝΤ: Electronic Intelligence (Πληροφορίες από Ηλεκτρονικές Πηγές)

ΜΙΛΓΕΜ: Milli Gemi, (Εθνικό Πλοίο)

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου)

SIGINT: Signal Intelligence (Πληροφορίες από Επικοινωνίες)

Ευχαριστίες

Προπαντός, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου προς την οικογένειά μου, για την αδιάλειπτη υποστήριξή τους σε όλες τις επιλογές της ζωής μου και για την υπομονή και ανοχή που επιδεικνύουν καθημερινά. Ακολουθώ, ευχαριστώ θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου στη Σχολή Εθνικής Άμυνας, Καθηγήτρια Κυρία Κωνσταντίνα Μπότσιου, καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Πειραιώς για την άρτια επιστημονική υποστήριξη που ανιδιοτελώς μου παρείχε. Επίσης ιδιαίτερα, τους διδάσκοντες Καθηγητές του Παντείου Πανεπιστημίου, κ.κ Χαράλαμπο Παπασωτηρίου, Κωνσταντίνο Υφαντή και Κωνσταντίνο Κολιόπουλο οι οποίοι μου έδωσαν τη δυνατότητα να παρακολουθήσω το συγκεκριμένο πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών και να αποκτήσω σημαντικές γνώσεις στον τομέα των Στρατηγικών Σπουδών Ασφαλείας.

Περιεχόμενα

Πίνακες.....	9
Διαγράμματα	9
Γραφήματα	9
Περίληψη	10
Abstract.....	12
Εισαγωγή.....	14
Σκοπός	16
Προϋποθέσεις	18
Παράγοντες	19
Εννοιολογικές και μη αφετηρίες	20
Εξωτερική πολιτική	20
Κλασικός ρεαλισμός.....	21
Δομικός ρεαλισμός.....	22
Νεοκλασικός ρεαλισμός	23
Γενικά περί ισχύος.....	24
Πτυχές της ισχύος	25
Σκληρή ισχύς.....	25
Ήπια ισχύς	25
Έξυπνη ισχύς.....	26
Στρατηγική.....	26
Υψηλή Στρατηγική.....	27
Συμπεράσματα κεφαλαίου	28
Γεωπολιτικές προκλήσεις στην Ανατολική Μεσόγειο.....	30
Γεωπολιτική: Ο γεωγραφικός ευρυγώνιος φακός των διεθνών σχέσεων	30
Γεωπολιτική άποψη της Ανατολικής Μεσογείου	31
Το γεωπολιτικό όραμα της Τουρκίας στον 21 ^ο αιώνα	35
Ο κεμαλισμός, στο περιθώριο και η άνοδος του νέου πολιτικού Ισλάμ	35
Νέο-οθωμανισμός ως ο νέος εθνικός ρόλος της Τουρκίας.....	37
Πρακτικός οδηγός για τη τουρκική εξωτερική πολιτική. Το «Στρατηγικό Βάθος» .	39
Το περίγραμμα του Τουρκικού συντελεστή στον 21 ^ο αιώνα	41
Οι συνιστώσες του παράγοντα Τουρκία στο οικοδόμημα της Ανατολικής Μεσογείου	

Η Εξωτερική πολιτική της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο τον 21 ^ο αιώνα	43
Η Υψηλή Στρατηγική της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο.....	44
Στοιχεία ισχύος της Τουρκίας	45
Οικοδομώντας την ήπια ισχύ και οι τριγμοί στη γεωπολιτική αρχιτεκτονική της Ανατολικής Μεσογείου	46
Η άσκηση σκληρής ισχύος στην Ανατολική Μεσόγειο	48
Το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας»	49
Η Τουρκία ως ναυτικό κράτος.....	51
Το Μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης	53
Ο «εξιλασμός της ενέργειας» στην αρχιτεκτονική ασφάλειας της Ανατολικής Μεσογείου και η Τουρκία.....	53
Ο αγωγός East Med και η θέση της Τουρκίας	56
Οι διμερείς σχέσεις της Τουρκίας με τους δρώντες της Ανατολικής Μεσογείου στον 21 ^ο αιώνα	57
Το μέτωπο Ελλάδος-Κύπρου και η Τουρκία	57
Τα αγκάθια των ελληνοτουρκικών σχέσεων στην Ανατολική Μεσόγειο.....	57
Η «λωρίδα» της εργαλειοποίησης.....	58
Ο στρατηγικός ρόλος του Ισραήλ	60
Ο κομβικός ρόλος της Αιγύπτου	61
Συρία	62
Συμπεράσματα.....	63
Προτάσεις	66
Επίλογος.....	68
Πηγές – Βιβλιογραφία	70
Πηγές.....	70
Βιβλιογραφία	71
Ελληνόγλωσση.....	71
Ξενόγλωσση.....	76
Παράρτημα «Α» Γενικά περί Τουρκίας.....	79
Παράρτημα «Β» Οικονομία Τουρκίας	81
Παράρτημα «Γ» Ένοπλες Δυνάμεις Τουρκίας	84
Παράρτημα «Δ» Δυνατότητες του τουρκικού πολεμικού ναυτικού.....	87
Παράρτημα «Ε» Το δόγμα της «γαλάζιας πατρίδας»	89
Παράρτημα «ΣΤ» Το Τούρκο λιβυκό μνημόνιο	92

Παράρτημα «Ζ» Οι τουρκικές θέσεις για το καθεστώς του Αιγαίου	94
Παράρτημα «Η» Κοιτάσματα φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο	96
Παράρτημα «Θ» Ο αγωγός Ανατολικής Μεσογείου ("EAST MED").....	98

Πίνακες

Πίνακας Β1. Οικονομικοί Δείκτες της Τουρκικής Οικονομίας	82
--	----

Διαγράμματα

Διάγραμμα Γ1. Οι χώρες με το μεγαλύτερο ανθρώπινο στρατιωτικό δυναμικό στην Ευρώπη.	84
Διάγραμμα Γ2. Οι υψηλότερες αμυντικές δαπάνες στην Ευρώπη 2020 και σύγκριση Ελλάδας-Τουρκίας	86
Διάγραμμα Γ3. Δαπάνες για την Άμυνα ως % επί του ΑΕΠ στις χώρες με τους μεγαλύτερους προϋπολογισμούς στην Ευρώπη 2020 και σύγκριση Ελλάδας-Τουρκίας	86

Γραφήματα

Γράφημα Δ1. Το πλοίο TCG Anadolu της Τουρκίας	88
Γράφημα Ε1. Ο Τούρκος πρόεδρος Ταγίπ Ερντογάν εμφανίζεται μπροστά από έναν χάρτη με τίτλο «Mavi Vatan»	89
Γράφημα Ε2. Χάρτης που δείχνει τα σύνορα της «Γαλάζιας Πατρίδας» όπως παρουσιάζεται από τους Τούρκους	90
Γράφημα Ε3. Η «Γαλάζια Πατρίδα» ως επίσημο δόγμα της Τουρκίας	91
Γράφημα ΣΤ1. Ο Χάρτης του Τούρκο- λιβυκού «μνημονίου»	92
Γράφημα Η1. Κοιτάσματα Φυσικού Αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο	96
Γράφημα Η2. Το ενεργειακό τοπίο στην Ανατολική Μεσόγειο	97
Γράφημα Θ1. Η πορεία του αγωγού φυσικού αερίου East Med σύμφωνα με τον επίσημο προγραμματισμό	98

Περίληψη

Είναι γεγονός ότι το γεωπολιτικό πεδίο της Ανατολικής Μεσογείου βρίσκεται σε φάση αναδιάταξης καθόσον υπάρχουν πολλοί εντός ευρισκόμενοι και εκτός χώρου δρώντες με συγκρουσιακή σχέση που διεκδικούν ρόλο και ηγεμονία. Ως επιμέρους γεωπολιτικές συνιστώσες της ευρύτερης περιοχής, μπορούν να θεωρηθούν ο ανταγωνισμός για τον έλεγχο και την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων της περιοχής, ο ισλαμικός φονταμενταλισμός, η διαχρονική Άραβο-ισραηλινή διένεξη με αιχμή του δόρατος το παλαιστινιακό ζήτημα, οι επιδιώξεις και τέλος οι στρατηγικές που αναπτύσσουν στην περιοχή οι μεγάλες δυνάμεις.

Η Τουρκία, κατέχει κεντρική θέση στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων διότι είναι μέρος της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, της Μέσης Ανατολής και συνδέεται με τη Βόρεια Αφρική μέσω της Μεσογείου. Αυτή η γεωγραφική θέση την τοποθετεί για μεγάλο χρονικό διάστημα στο επίκεντρο μιας εξαιρετικά ασταθούς περιοχής, η οποία από πρακτικής άποψης την αναγκάζει σε συνεχή ανταγωνισμό για την ασφάλεια και την προάσπιση των συμφερόντων της, με την πιθανότητα του πολέμου να παραμονεύει πάντα στο παρασκήνιο.

Αναλυτικότερα, η ταυτότητα της Τουρκίας σκιαγραφείται από την εξωτερική πολιτική που ακολουθεί στο στερέωμα των διεθνών σχέσεων, τις συνιστώσες που την οικοδομούν και τις στρατηγικές που αναπτύσσει με βάση αυτή, μέσα από ένα κράμα διαφορετικών παραγόντων. Στο κάδρο αυτό, η πολιτική έναντι των γειτόνων της στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, κάθε άλλο από «μηδενικών προβλημάτων» εξελίχθηκε στις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Συγκεκριμένα από την μελέτη των ιδεών της νέο-οθωμανικής πολιτικής ελίτ, εξακριβώνεται ότι σκοπός της είναι να καταστεί ένα ηγεμονικό κράτος στην εν λόγω περιοχή.

Στη διατριβή διερευνώνται οι πτυχές που συνθέτουν τον συντελεστή της Τουρκίας στην περιφέρεια της Ανατολικής Μεσογείου στον 21^ο αιώνα. Αρχικά, προσεγγίζονται οι πολιτικοί και ιδεολογικοί πυλώνες πάνω στους οποίους εδράζεται το νέο γεωπολιτικό όραμα της Τουρκίας, μέσα από τη μετάβαση από μια κεμαλική ιδεολογία σε μια ισλαμική κοσμοθεωρία συνεπικουρούμενη από τα διδάγματα Ντα(β)ούτουγλου. Σε ένα δεύτερο επίπεδο ξεδιπλώνεται η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας και προσεγγίζονται οι παράμετροι της Υψηλής Στρατηγικής που υλοποιεί για να καταστεί εφικτή η εκπλήρωση

του οράματός της.

Συν τοις άλλοις, αποτυπώνονται τα αποτελέσματα που επέφερε στο αξίωμα της Τουρκίας η ανακάλυψη σημαντικών αποθεμάτων ενεργειακών πόρων στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, καθόσον αναζωπύρωσε τις διαφορές της με γειτονικές χώρες για την οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών στη περιοχή. Αναμφισβήτητα η σημασία των ενεργειακών αποθεμάτων και η ανάγκη πρόσβασης σε αυτές, για την απρόσκοπτη εξασφάλιση της τροφοδοσίας του κράτους, δεν επιτρέπουν την Τουρκία να κάνει υποχωρήσεις. Ως συνέπεια των ανωτέρω, η προβολή της ναυτικής ισχύος με το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» να έχει λάβει υπερεθνικά χαρακτηριστικά και να προβάλλεται ολοένα από την Τουρκία. Σε αυτό το περίγραμμα πολλές φορές καλείται να προβεί σε έκνομες ενέργειες, όπως οι έρευνες σε «αμφισβητούμενες περιοχές» που συνοδεύονται από τη χρήση σκληρής ισχύος για την επίτευξη των στρατηγικών της στόχων.

Επιπροσθέτως, η ανάλυση που εκτυλίχθηκε πιθανολόγησε συμπεράσματα σχετικά με την επιτυχία της Τουρκίας στον 21^ο αιώνα, στη συγκεκριμένη επιδίωξη περιφερειακής ισχύος, και την επέκταση των γεωγραφικών ορίων επιρροής της στην Ανατολική Μεσόγειο, επιδιώκοντας τα εν λόγω συμπεράσματα να είναι αιτιολογημένα με βάση τεκμηριωμένες εκτιμήσεις. Εν τέλει, απορρέοντα της πρωθύστερης ανάλυσης διατυπώνονται προτάσεις για την υιοθέτησή στρατηγικών από την Ελλάδα ώστε να αντιμετωπιστεί ο τουρκικός αναθεωρητισμός στην Ανατολική Μεσόγειο.

Λέξεις κλειδιά : Τουρκία, 21ος αιώνας, Ανατολική Μεσόγειο, γεωπολιτική, σκληρή ισχύς, ενεργειακοί πόροι.

The Turkish factor in the eastern Mediterranean in the 21st century

Vasileios Tsatsos

Abstract

It is a reality that the geopolitical field of the Eastern Mediterranean is in a phase of rearrangement, as there are several internal and external actors with a conflictual relationship claiming a role and hegemony. Discrete geopolitical components may be considered the competitors for the control and exploitation of the region's energy resources, Islamic fundamentalism, the enduring Arab Israeli conflict headed by the Palestinian issue and finally the aims and strategies developed in the region by the great powers.

Türkiye occupies a central position at the crossroads of three continents because it is part of Southeastern Europe, the Middle East and is connected to North Africa through the Mediterranean Sea. This geographical position places it for a long time at the center of an extremely unstable region, which in practical terms forces it into constant competition for its security and interests, with the possibility of war always lurking in the background.

However, Türkiye's identity is outlined by the foreign policy it pursues in the space of international relations, the components that build it and the strategies it develops based on it, through an amalgam of varied factors. In this context, politics towards its neighbours has changed from «zero problems» at the beginning of the 21st century. From the study of the ideas of the neo-Ottoman political elite, the purpose of Türkiye is to become a hegemonic state in the Eastern Mediterranean.

Moreover, the thesis studies the aspects that make up Türkiye's contribution to the Eastern Mediterranean region in the 21st century. Initially are considered the political and ideological pillars on which Türkiye's new geopolitical vision rests, through the transition from a Kemalist ideology to an Islamic worldview assisted by Davutoğlu's principles. On a second stage, is reflected Türkiye's foreign policy and the parameters of the Grand Strategy it implements to enable the fulfilment of its vision.

In addition, the results of the discovery of significant reserves of energy resources in the Eastern Mediterranean region have had impact on Türkiye's stance, as it has regenerated its differences with neighbouring countries over the delimitation of the

region's maritime zones. Undoubtedly, the importance of energy reserves and the need for access to them, for the unhindered security of state supply, do not allow Türkiye to make concessions. For that reason, the projection of naval power through the doctrine of the "Blue Homeland" has taken on Türkiye supranational characteristics. In this context, often proceeds illegal actions, such as investigations in "disputed areas" accompanied using hard power to achieve its strategic goals.

Finally, the unfolding analysis questioned on Türkiye's accomplishment in the 21st century, in its specific pursuit of regional power, and the expansion of its geographical limits of influence in the Eastern Mediterranean, seeking these conclusions to be justified based on evidence-based assessments. To conclude, based on the prior analysis, proposals are made for the adoption of strategies by Greece to counter Turkish revisionism in the Eastern Mediterranean region.

Keywords: Türkiye, 21st century, Eastern Mediterranean, geopolitics, hard power, energy resources.

Εισαγωγή

«Έχουμε δηλώσει στον κόσμο ότι δεν δεχθήκαμε και δεν θα δεχθούμε ποτέ τετελεσμένα γεγονότα και τη ρητορική της απειλής, της πίεσης και του εκβιασμού στην Ανατολική Μεσόγειο. Όπως έχει κάνει από την ίδρυσή της μέχρι σήμερα, η Τουρκία έχει τη δύναμη και τη βούληση να υπερασπιστεί τα δικαιώματά της καθώς και των Τουρκοκυπρίων στην Ανατολική Μεσόγειο»¹.

«Recep Tayyip Erdoğan» (2022)

Εντός του «βασιλείου» των Διεθνών Σχέσεων δεν θα συνιστούσε συμβατική σοφία η ομολογία, ότι διαχρονικά, την πρωτοκαθεδρία των επιστημονικών ερεθισμάτων για τους διεθνολόγους και τους στρατηγικούς αναλυτές δεν την απολάμβανε η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Αν και το κέντρο μετατοπίστηκε σε άλλες περιοχές με την πάροδο του χρόνου, η Ανατολική Μεσόγειος διατήρησε τη γεωπολιτική της σημασία, διότι είναι το σημείο όπου συναντώνται τρεις ήπειροι (Ευρώπη, Ασία και Αφρική), όπου η «Δύση» και η «Ανατολή» έρχονται σε επαφή και όπου συνυπάρχουν τρεις διαφορετικές θρησκείες (Ισλάμ, Χριστιανισμός και Ιουδαϊσμός). (Μπαμπανάσης, Πλατιάς, & Σεϊμένης, 2018)

Για την ακρίβεια η γεωπολιτική γεωμετρία της Ανατολικής Μεσογείου συντίθεται από σταθερά, αλλά και διαρκώς αναδυόμενα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα και είναι ιστορικά «εκτεθειμένη» στις μεταβολές ισχύος που συμβαίνουν στις κοντινές της περιφέρειες: τα Βαλκάνια, την Ανατολική Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή. Αυτή η αναπόδραστη εξωστρέφεια την εμπλέκει έμμεσα στις δι' αντιπροσώπων εντάσεις ΗΠΑ-Ρωσίας, ενώ την συστήνει ξανά σε ευρωπαϊκές επιρροές, είτε συλλήβδην της ΕΕ είτε μεμονωμένων κρατών, ιδίως όσων λόγω αποικιακού παρελθόντος (Γαλλία, Αγγλία, Ιταλία), διατηρούν παλαιόθεν συμφέροντα στην περιοχή. (Μπότσιου, 2020)

Όμως μια σειρά εξελίξεων έχουν πυροδοτήσει εκ νέου το ενδιαφέρον για τη Νοτιοανατολική Μεσόγειο, τείνοντας να τη διαμορφώσουν ως μια νέα γεωπολιτικά

¹ Η Στρατηγική της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο εκδόθηκε το 2022 από τη Διεύθυνση επικοινωνίας της Τουρκικής Κυβέρνησης. (Türkiye's Eastern Mediterranean Strategy, 2022)

περιοχή, της οποίας ωστόσο η εγγενής τάση προς αστάθεια παραμένει αναλλοίωτη, υπαγορευόμενη σχεδόν αποκλειστικά από τη γεωγραφική της ταυτότητα. Πιο συγκεκριμένα, η σταδιακή μετατόπιση του αμερικάνικου στρατηγικού βάρους από την Μέση Ανατολή και τη Μεσόγειο προς τον Ειρηνικό με σκοπό την εξισορρόπηση της ανόδου της Κίνας, δημιουργούν ένα κενό ισχύος στην ευρύτερη περιοχή, που σε συνδυασμό με την εσωστρέφεια της ΕΕ και την καλυτέρευση των Ρώσο-τουρκικών σχέσεων, καλλιέργησαν την πεποίθηση στην Τουρκία ότι δύναται να αναλάβει ηγεμονικό ρόλο στην περιοχή και παράλληλα να οδηγηθεί σε στρατηγική αυτονομία.

Περαιτέρω, η ανακάλυψη κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην Κυπριακή ΑΟΖ, δημιούργησε στην Τουρκία ένα «ενεργειακό δίλημμα ασφάλειας» ως απόρροια της ενεργειακής αναβάθμισης της Κύπρου και της ενεργειακής συμμαχίας που σύναψε με την Ελλάδα το Ισραήλ και την Αίγυπτο. Η εξέλιξη αυτή αντιμετωπίζεται από την Τουρκία ως απειλή καθόσον η «ενεργειακή δίψα» σε συνδυασμό με την ανάγκη του κράτους για την απρόσκοπτη εξασφάλιση της τροφοδοσίας της καθορίζει αποφασιστικά όχι μόνο το επίπεδο της οικονομίας της, αλλά και την εθνική ασφάλειά της. (Shaffer, 2009)

Συναφώς, με βάση τις πρόσφατες γεωπολιτικές και γεωοικονομικές δυναμικές και επιδράσεις στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, προκύπτει πως η Τουρκία επιχειρεί να αναλάβει το ρόλο της που εντοπίζεται στο πεδίο συνάντησης του δυτικού και του ισλαμικού κόσμου υπό το όραμα επανασύστασης της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Τουτέστιν μεθερμηνευόμενων, η νέο-οθωμανική δυναμική της σύγχρονης τουρκικής ηγεσίας και του πολιτικού της στερεώματος διανύει μια φάση μετεξέλιξης σαν αποτέλεσμα της ιδεολογικής προσήλωσης της πολιτικής ελίτ στο Ισλάμ. Η Τουρκία με όχημα αυτό το ιδανικό εργαλείο στρατηγικής διείσδυσης στον μουσουλμανικό κόσμο αποβλέπει ώστε να καθιερωθεί ως ηγεμονικό κράτος μιας ευρείας ισλαμικής συμμαχίας. (Τρούλης, 2019)

Ο εν λόγω επανακαθορισμός των όρων του πολιτικού παιχνιδιού εντός και εκτός της Τουρκίας καθιστά επίκαιρη καθημερινά την προοπτική ένοπλων συγκρούσεων από την πλευρά της Τουρκίας για την ανατροπή του status quo στην Ανατολική Μεσόγειο-Μέση Ανατολή. Στο πλαίσιο αυτό, η Τουρκία προσπαθεί όλο και

περισσότερο να προβάλλει διαφορετικά είδη ισχύος (πολιτική, οικονομική, πολιτιστική, στρατιωτική) και να εφαρμόσει την Υψηλή Στρατηγική της στο εγγύς περιβάλλον της συμπεριλαμβανομένης της Ανατολικής Μεσογείου.

Παράλληλα, στην προσπάθεια χειραγώγησης του Δικαίου της Θάλασσας, το αφήγημα της «Γαλάζιας Πατρίδας» που επιδεικνύει το θαλάσσιο τόξο από την Κύπρο έως τη Μαύρη Θάλασσα, μέσω του Αιγαίου σαν μία ενότητα, χρησιμοποιείται για προβολή ισχύος και τη λειτουργία της θαλάσσιας ισχύος όχι μόνο στο πλαίσιο ενός στρατιωτικού δόγματος, αλλά και ως στρατηγική ταυτότητα, κουλτούρα και κατευθυντήρια γραμμή για την υλοποίηση μακροπρόθεσμων στόχων και μεταξύ άλλων για τον έλεγχο της παραγωγής και διακίνησης των ενεργειακών αποθεμάτων.

Συνοψίζοντας, τα νέα γεωπολιτικά, γεωστρατηγικά, γεωπολιτιστικά και γεωοικονομικά ζητήματα που προκύπτουν στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου τα τελευταία χρόνια και ταυτόχρονα οι αλλαγές στο ιδεολογικό πλαίσιο και το γεωπολιτικό όραμα της Τουρκίας, επηρεάζουν τους στόχους και τις αποφάσεις της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στην περιοχή. Συναφώς, τον 21^ο αιώνα η Τουρκία διαπραγματεύεται τον επαναπροσδιορισμό της διεθνούς της εικόνας, του διεθνούς της προσανατολισμού και του γεωστρατηγικού της ρόλου.

Σκοπός

Στα ανωτέρω, συνυφαίνεται και ο σκοπός της παρούσας διατριβής που είναι να ανιχνεύσει τον γεωστρατηγικό παράγοντα της Τουρκίας όπως έχει διαμορφωθεί στον 21^ο αιώνα, στην ενισχυμένη στο γεωπολιτικό παίγνιο του παγκόσμιου στερεώματος περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Κατόπιν διερεύνησης της φάσης μετεξέλιξης η οποία διανύει το νέο-οθωμανικό καθεστώς, να αποτυπωθεί η εξωτερική πολιτική και η Υψηλή Στρατηγική της Τουρκίας στη συγκεκριμένη επιδίωξη περιφερειακής ισχύος. Παράλληλα, να ανιχνεύσει τις συνιστώσες που διαμορφώνουν την ιδιοσυγκρασία και την ταυτότητά της ώστε να ιχνηλατήσει το γεωπολιτικό «ακτιβισμό» της Τουρκίας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Ακολούθως, αφού εξετάσει την τρέχουσα ώσμωση των επιδιώξεων, προκλήσεων, προοπτικών σφυρηλάτησης των σχέσεων της Τουρκίας με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου η ανάλυση να πιθανολογήσει συμπεράσματα για την ερμηνεία των δράσεων και ενεργειών της. Τέλος, για να

ενταχθεί στην εν λόγω διατριβή μία πτυχή της ελληνοτουρκικής αντιπαλότητας, να διατυπώσει προτάσεις, για την αντιμετώπιση της αναθεωρητικής πολιτικής της Τουρκίας από την Ελλάδα.

Η εργασία διαρθρώνεται σε πέντε ενότητες. Κατά αρχήν, για λόγους που αναφέρθηκαν στην εισαγωγή, η προσπάθεια «υπεράσπισης» της παραπάνω υπόθεσης εργασίας και «εξυπηρέτησης» του σκοπού της εκκινεί παρέχοντας ορισμένα απαραίτητα εννοιολογικά και μη ερείσματα. Στο πλαίσιο αυτό, παρουσιάζεται ο νεοκλασικός ρεαλισμός ώστε να παρέχει το υπόβαθρο για την αξιολόγηση της συμπεριφοράς της Τουρκίας στον 21^ο αιώνα. Εν συνεχεία, γίνεται προσπάθεια μελέτης της ισχύος, των πτυχών της και της χρήσης της, καθώς και των εννοιών της στρατηγικής και της εξωτερικής πολιτικής. Η επόμενη ενότητα εκκινεί με την ανάλυση της ευρύτερης γεωπολιτικής αναβάθμισης της Ανατολικής Μεσογείου και των γεωπολιτικών ζυμώσεων που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή. Ακολουθώντας, στην τρίτη ενότητα επιχειρείται η σκιαγράφηση της νέο-οθωμανικής δυναμικής της σύγχρονης τουρκικής ηγεσίας και περιγράφεται το νέο γεωπολιτικό όραμα που επέφερε αυτή η εξέλιξη. Ομοίως, αναλύεται ο τρόπος που το δόγμα Ντα(β)ούτογλου επενεργεί στην άσκηση της τουρκικής πολιτικής στην Ανατολική Μεσόγειο. Στη επόμενη ενότητα αποτυπώνεται ο τρόπος που η Τουρκία χρησιμοποιεί την πολυσύνθετη ισχύ της στη Ανατολική Μεσόγειο. Συγκεκριμένα, ερμηνεύεται η στρατηγική και η εξωτερική πολιτική που διαμορφώνει στην εν λόγω περιοχή στο πλαίσιο πραγματοποίησης των στρατηγικών της στόχων. Περαιτέρω σκιαγραφούνται οι ενέργειες της Τουρκίας στην περιοχή που έχουν ως εφελτήριο την ενεργειακή ασφάλεια του κράτους και τις ενεργειακές συμμαχίες που έχουν δημιουργηθεί. Το αποτέλεσμα είναι το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» ως σύντομος όρος που περιγράφει τις θαλάσσιες διεκδικήσεις της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο. Με την ολοκλήρωση της παραπάνω ανάλυσης στη τελευταία ενότητα, αποτυπώνονται οι διμερείς σχέσεις της Τουρκίας όπως διαμορφώνονται με τις χώρες της περιοχής και αναλύονται οι παράγοντες που τις καθορίζουν. Τέλος, η διατριβή οδηγείται σε συμπεράσματα, απορρέοντα της πρωθύστερης ανάλυσης, καταλήγοντας σε προτάσεις κυρίως για την ελληνική πολιτική δράση που φιλοδοξούν να κυοφορήσουν αφορμές προβληματισμού και δυνητικής υιοθέτησης στο μέλλον.

Προϋποθέσεις

Για την παρούσα ατομική διατριβή έχουν τεθεί οι παρακάτω προϋποθέσεις :

- Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας θα παραμείνει προσηλωμένη στις αρχές του δόγματος του νέο-οθωμανισμού.
- Οι εθνικιστικές τάσεις και διεκδικήσεις της Τουρκίας σε βάρος των γειτονικών της λαών, ειδικότερα έναντι της Ελλάδας και της Κύπρου, θα εξακολουθήσουν να υφίστανται βασισμένες στο δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας».
- Η Τουρκία θα συνεχίσει να διατηρεί το καθεστώς της υποψήφιας προς ένταξη χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.), με διακυμάνσεις στις σχέσεις τους, χωρίς όμως να θεωρείται πλέον ότι η ένταξη της στους κόλπους της Ένωσης αποτελεί πρωτεύοντα εθνικό στόχο.
- Τα διεθνή σύνορα, Χωρικά Ύδατα (ΧΥ), Εναέριος Χώρος (ΕΧ) και Αποκλειστικές Οικονομικές Ζώνες (ΑΟΖ) είναι όπως τα καθορισμένα μέχρι σήμερα.
- Δεν είναι σαφές ποιες από αυτές τις στρατηγικές θα χρησιμοποιήσει ο Τράμπ στο σύνολο ή εν μέρει για την κατάπαυση του πυρός και ειρηνική διευθέτηση στον πόλεμο Ρωσίας-Ουκρανίας μετά την ανάληψη της προεδρίας των ΗΠΑ, τον Ιανουάριο του 2025, εξέλιξη που ενδεχομένως να διοχετεύσει σε άλλη περιοχή τις κύριες ρωσικές στρατηγικές επιλογές.
- Διατήρηση του υπάρχοντος status quo των συνόρων των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου καθώς και των καθεστώτων των αραβικών χωρών, τα οποία θα εξασφαλίζουν πρωτίστως τη σταθερότητα και την ειρηνική συνύπαρξη των λαών.
- Οι υδρογονάνθρακες και τα παράγωγά τους, θα εξακολουθήσουν να αποτελούν την κύρια πηγή ενέργειας παγκοσμίως. Ο ανταγωνισμός για τον έλεγχο της παραγωγής και των δρόμων μεταφοράς τους στην Ανατολική Μεσόγειο, στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική, θα συνεχίσει αυξανόμενος.
- Οι σχέσεις Τουρκίας-Ισραήλ θα εξακολουθήσουν να είναι τεταμένες και συγκρουσιακές. Η στρατηγική σχέση ΗΠΑ-Ισραήλ δεν θα διαρραγεί ειδικά μετά την εκλογή Τραμπ και κατά συνέπεια οι ΗΠΑ θα εξακολουθήσουν να προωθούν και να υιοθετούν πολιτική περιχαράκωσης της Ισραηλινής ασφάλειας.
- Το περιβάλλον ασφάλειας στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, της Ανατολικής Μεσογείου, της Μέσης Ανατολής, δεν θα

διαφοροποιηθεί σημαντικά, μετά την πτώση του Μπασάρ αλ Άσαντ στην Συρία το Δεκέμβριο του 2024.

Παράγοντες

Κατά τη σύνταξη της υπόψη ομαδικής μελέτης, εξετάσθηκαν οι παρακάτω παράγοντες:

- Ο 21^{ος} αιώνας χαρακτηρίζεται από ένα πολυποίκιλο και πολυσύνθετο πλαίσιο, όπου κυριαρχεί η ρευστότητα και η ανασφάλεια. Μείζον ενεργειακά, εθνικά, επισιτιστικά, θρησκευτικά και φυλετικά, ζητήματα είναι σε διαρκή εξέλιξη, με τους ισχυρούς δρώντες να επεμβαίνουν επιλεκτικά. Η πρόκληση της ακραίας ισλαμικής συλλογιστικής είναι ενεργή.
- Παραμένει σε ισχύ η λειτουργία των Διεθνών Οργανισμών (ΟΗΕ, NATO Ε.Ε και ΟΑΣΕ), στοιχείο που κρίθηκε κατάλληλο στο πλαίσιο της παγκόσμιας «διευθέτησης» της μεταπολεμικής τάξης, με κύριο στόχο τη διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας.
- Ο πυλώνας ισχύος της άμυνας και ασφάλειας των κρατών θα συνεχίσει να επηρεάζει σημαντικά την παγκόσμια ισορροπία δυνάμεων, ενώ παράλληλα οι θεωρίες των διεθνών σχέσεων, έχουν θεμελιώδη ρόλο στην ερμηνεία.
- Η Τουρκία αποτελεί διαχρονικά σημαντικό στρατηγικό εταίρο και σύμμαχο των Η.Π.Α, λόγω της κομβικής γεωστρατηγικής της θέσης στην Ανατολική Μεσόγειο.
- Το παλαιστινιακό ζήτημα είναι χρονίζον και συνιστά βασική πηγή αστάθειας στην υπό εξέταση περιοχή, όπως αποδεικνύουν, άλλωστε και οι τρέχουσες εξελίξεις με τον συνεχιζόμενο πόλεμο στη Λωρίδα της Γάζας.

Εννοιολογικές και μη αφετηρίες

Εξωτερική πολιτική

Εξωτερική πολιτική είναι το σύνολο των ενεργειών πράξεων που διαμορφώνουν τη σχέση μεταξύ κρατών και άλλων μονάδων της διεθνούς κοινωνίας. (Θεοδωρόπουλος, 2002) Είναι ουσιαστικά ένας οδικός χάρτης που δημιουργείται από τις κυβερνήσεις, περιγράφοντας τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να εμπλέκονται τα στοιχεία της κρατικής ισχύος για να επιτευχθεί το τελικό επιθυμητό αποτέλεσμα που έχει οριστεί προηγουμένως. (Yarger H. R., 2006) Ο όρος εξωτερικές σχέσεις δεν περιελάμβανε πάντοτε τις πολυδιάστατες έννοιες που περιέχονται στον παραπάνω ορισμό. Εντούτοις, στο παρελθόν οι εξωτερικές σχέσεις ήταν απλούστερες και μονοδιάστατες και ο μόνος παράγοντας που τις διαμόρφωνε ήταν η ισχύς και η κύρια ενσάρκωσή της ο πόλεμος².

Στα τέλη του 16ου αιώνα η συνθήκη των Βεστφαλίων (1648) σήμαινε το πέραςμα της Δύσης σε ένα κεντρικά διοικούμενο σύστημα και προσδιόρισε για πρώτη φορά το κράτος με τη σημερινή έννοια. Έκτοτε, αποκτά περιεχόμενο η πολυδιάστατη και πολυεπίπεδη έννοια της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους που στη πρώιμη εκείνη περίοδο την όριζε προσωπικά ο μονάρχης. Πλέον, η εξωτερική πολιτική δεν είναι δυνατόν να σχεδιάζεται και να εφαρμόζεται με επιτυχία από ένα μόνο πρόσωπο λόγω της δημιουργίας μεγάλου αριθμού κρατών και της αυξανόμενης πολυπλοκότητας των διεθνών σχέσεων. (Dyson, 2016, σ. 4)

Στο σημείο αυτό και πριν από την ανάλυση των θεωριών επιβάλλεται να γίνει διάκριση μεταξύ των θεωριών διεθνών σχέσεων και της εξωτερικής πολιτικής. Οι θεωρίες των διεθνών σχέσεων εξετάζουν γενικά τα πιθανά αποτελέσματα της δράσης και διά δράσης των διεθνών δρώντων (κρατών, διεθνών και διακρατικών οργανισμών, μη κυβερνητικών οργανισμών) σε ένα συγκεκριμένο κάθε φορά διεθνές σύστημα. (Gaddis, 1992) Καίτοι, ένα υποσύνολο των διεθνών σχέσεων είναι οι θεωρίες εξωτερικής πολιτικής

² Ο πόλεμος αποτελεί την πιο γνωστή στρατηγική που μπορεί να ακολουθήσει ένα κράτος στο άναρχο διεθνές σύστημα, με επακόλουθο, τα κράτη να επιβάλλεται συνεχώς όπως προετοιμάζονται γι' αυτή τη περίπτωση. (Παπαφλωράτος Ι. Σ., 2021) Σε συνθήκες αναρχίας κυριαρχεί ο νόμος της φύσεως (ή της ισχύος): «ο ισχυρός επιβάλλει ότι του επιτρέπει η δύναμή του και ο αδύνατος υποχωρεί όσο του επιβάλλει η αδυναμία του». Ο πόλεμος, ως διαδικασία μεταξύ των κρατών, είναι όχι απλώς ένα δυνητικό αποτέλεσμα της ανταγωνιστικής υφής του διεθνούς συστήματος, αλλά η φυσική κατάσταση μεταξύ των κρατών, στον βαθμό κατά τον οποίον η καταφυγή στην χρήση βίας από ένα ή περισσότερα κράτη αποτελεί ενδεχόμενο δράσεως. (Παπαφλωράτος Ι. Σ., 2018)

που στοχεύουν στο να επεξηγήσουν τις προθέσεις, τους στόχους και την τάση των κρατών σχετικά με το πώς αντιμετωπίζουν το διεθνές περιβάλλον, εκτιμούν κάθε φορά το αποτέλεσμα της συμπεριφοράς του κράτους με σημείο αναφοράς το ίδιο το κράτος και όχι την αλληλεπίδρασή του με τα άλλα κράτη.

Κλασικός ρεαλισμός

Ο κλασικός ρεαλισμός ως θεωρητικό ρεύμα σκέψης περί της λειτουργίας της διεθνούς πολιτικής εκκινώντας από την αρχαιότητα, αποτελεί αναμφίβολα, την πιο διαδεδομένη προσέγγιση στη μελέτη των διεθνών σχέσεων³. (Πλατιάς Α. , 2020) Ο κλασικός ρεαλισμός θεωρεί τον κόσμο ατελή καθώς συνδέεται με δυνάμεις σύμφυτες με την ανθρώπινη φύση και βασίζεται σε συγκεκριμένα αξιώματα, που υποστηρίζουν ότι το διεθνές σύστημα είναι άναρχο, δηλαδή χωρίς μια κεντρική εξουσία που θα μπορούσε να επιβάλει την τάξη, όπως λαμβάνει χώρα στην εσωτερική διακυβέρνηση των κρατών. Κύρια στοιχεία της θεωρίας αυτής των Διεθνών Σχέσεων είναι ότι τα κράτη είναι οι πιο σημαντικοί παράγοντες του διεθνούς συστήματος και λόγω της ορθολογικής τους συμπεριφοράς σε ένα περιβάλλον αβεβαιότητας και ανταγωνισμού, λειτουργούν με βάση το εθνικό τους συμφέρον. (Κουσκουβέλης, 2010)

Επιπλέον, τα κράτη αναζητούν ασφάλεια που αποτελεί το υπέρτατο αγαθό και την οποία επιζητούν στηριζόμενα και αποδεχόμενα τη σχετική τους ισχύ στο διεθνές σύστημα. Όμως, η ασφάλεια του κράτους δεν μπορεί να στηριχθεί ή να εναποθέτει σε κάποιο άλλο κράτος. Συνοπτικά, η έμφαση του κλασικού ρεαλισμού δίνεται στον αγώνα των κρατών για ισχύ χάριν του εθνικού συμφέροντος και της επιβίωσης και έχει τις ρίζες του στην ανθρώπινη φύση και στο αναρχικό διεθνές σύστημα. (Dyson, 2016)

³ Αναμφίβολα, γέννηση του κλασικού Ρεαλισμού αποτυπώνεται στο περίφημο έργο του Θουκυδίδη η Ιστορία του Πελοποννησιακού Πόλεμου. Η διεθνολογική σκέψη του κορυφαίου Έλληνα ιστορικού αποτέλεσε τη βάση πάνω στην οποία στήριξαν τις θεωρίες τους μεγάλοι σύγχρονοι εκφραστές του Ρεαλιστικού παραδείγματος αλλά και τον πυρήνα έντονων αντιπαραθέσεων μεταξύ των διαφόρων διεθνολογικών ρευμάτων. Μη αρκούμενος σε μία επιφανειακή περιγραφή των γεγονότων, ο Θουκυδίδης αναδεικνύει τις αρχές του Ρεαλισμού περιγράφοντας τις έντονα συγκρουσιακές σχέσεις των Ελληνικών πόλεων-κρατών υπό το πρίσμα των πολιτικών ισχύος. Οι μεταγενέστεροι θεωρητικοί όπως ο Machiavelli, ο Hobbes, ο Morgenthau, ο Carr, ο Waltz, ο Gilpin και ο Mearsheimer αποτελούν συνεχιστές και εδραιωτές της Θουκυδίδειας αντίληψης για τη διεθνή πολιτική. (Zagorin , 2006)

Δομικός ρεαλισμός

Ο δομικός ρεαλισμός ή νεορεαλισμός (αμυντικός και επιθετικός) είναι εξέλιξη του κλασικού ρεαλισμού, εισάγοντας την έννοια του διεθνούς συστήματος ως τη βάση για μια συστημική θεωρία διεθνούς πολιτικής. Δίνει έμφαση στην ανάλυση της δομής του διεθνούς συστήματος καθώς αυτό επηρεάζει την κατανομή ισχύος άρα και τη θέση των κρατών μέσα σε αυτό. Το διεθνές σύστημα αποτελείται από τη δομή του και τις μονάδες που αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους δηλαδή τα κράτη. Η δομή καθορίζει τόσο τον τρόπο που τα κράτη αλληλοεπιδρούν όσο και τις ιδιότητές τους, αλλά δεν λαμβάνει υπόψη τα χαρακτηριστικά τους, τη συμπεριφορά τους, τις αλληλεπιδράσεις τους και γενικά τις ιδιότητές τους. Εν αντιθέσει, εστιάζει πώς είναι διατεταγμένα ή τοποθετημένα σε σχέση με τα άλλα κράτη. (Waltz, 2011)

Κατ' ακολουθίαν, το ίδιο το άναρχο διεθνές σύστημα οδηγεί στην ανασφάλεια και στις συγκρούσεις και όχι η φύση του ανθρώπου. Τα κράτη συνεχίζουν να είναι οι σημαντικότεροι δρώντες στο διεθνές σύστημα και να συμπεριφέρονται ορθολογικά επιζητώντας την ισχύ για να εξασφαλίσουν το υπέρτατο εθνικό συμφέρον που είναι η ασφάλεια του κράτους. Εντούτοις, ο κύριος στόχος κάθε κράτους στο αναρχικό διεθνές σύστημα είναι να αυξήσει το μέρισμά του επί της παγκόσμιας ισχύος, συγκεντρώνοντας ισχύ εις βάρος άλλων κρατών. Τέλος, οι κανόνες του διεθνούς δικαίου και οι διεθνείς οργανισμοί συνεχίζουν να εξυπηρετούν τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων καθώς αντανακλούν την κατανομή ισχύος στο διεθνές σύστημα.

Όμως τι είναι αυτό που ωθεί ένα κράτος στο να επιδιώξει την αλλαγή του συστήματος⁴; Το κίνητρο πίσω από την προσπάθεια συστημικής αλλαγής έγκειται στην ύπαρξη ικανοποιητικού οφέλους ή αντιστρόφως, στην απουσία απαγορευτικού κόστους. Ειδικότερα, ένα κράτος θα προσπαθήσει να αλλάξει το σύστημα μόνο εάν τα αναμενόμενα οφέλη υπερβαίνουν το αναμενόμενο κόστος· αναμένεται δηλαδή καθαρό κέρδος. (Gilpin, 2007, σ. 98) Το στοιχείο αυτό καταδεικνύει την υπόθεση ότι

⁴ Η ουσία της συστημικής αλλαγής συνίσταται στην άνοδο και πτώση των μεγάλων δυνάμεων ή, με άλλα λόγια, στην αντικατάσταση μιας παρακμάζουσας κυρίαρχης δύναμης από μια άλλη ανερχόμενη. Υπάρχουν άλλοι δύο τύποι αλλαγών. Η πρώτη αφορά μια αλλαγή στη φύση των δρώντων, ήτοι των πολιτικών οντοτήτων που συνθέτουν ένα διεθνές σύστημα όπως ήταν για παράδειγμα η μετάβαση από τις αυτοκρατορίες στα κράτη. Η δεύτερη είναι η αλλαγή αλληλεπιδράσεων που σχετίζεται με μεταβολές στη μορφή των τακτικών αλληλεπιδράσεων ή διαδικασιών μεταξύ των οντοτήτων που μπορεί να λάβουν χώρα, όπως είναι για παράδειγμα οι σχηματισμοί συμμαχιών και οι αλλαγές καθεστώτων. (Gilpin, 2007, σσ. 81,87)

τα κράτη είναι ορθολογικοί δρώντες, έχουν επίγνωση του εξωτερικού τους περιβάλλοντος και στη χάραξη της στρατηγικής τους συνυπολογίζουν την υφιστάμενη ισορροπία ισχύος και την ενδεχόμενη αντίδραση των υπολοίπων κρατών στις δικές τους κινήσεις. (Mearsheimer, 2011, σ. 83)

Νεοκλασικός ρεαλισμός

Κατά συνέπεια οι δομικές θεωρίες ενέχουν περιορισμούς στην επεξηγηματική τους δύναμη, εν πολλοίς εξαιτίας της παρείσφρησης και άλλων μεταβλητών προερχόμενων από το εσωτερικό περιβάλλον οι οποίες επηρεάζουν τελικά τη διαδικασία λήψης απόφασης των κρατών. (Mearsheimer, 2011) Την αδυναμία αυτή του δομικού ρεαλισμού επιχειρεί να διαχειριστεί ο νεοκλασικός ρεαλισμός. Προς τούτο, ο νεοκλασικός ρεαλισμός μοιράζεται τις απόψεις του κλασικού ρεαλισμού όσον αφορά τις σχέσεις κράτους και κοινωνίας αλλά επικεντρώνεται στο επίπεδο της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους αντί της λειτουργίας του διεθνούς συστήματος. Το διεθνές σύστημα ασκεί πίεση επί των κρατών, αλλά τα κράτη εντός αυτού του συστήματος πάντοτε διαθέτουν ένα εύρος επιλογών.

Συμπερασματικά, ο νεοκλασικός ρεαλισμός, δέχεται ως δεδομένη την υπεροχή των συστημικών παραγόντων στον τρόπο με τον οποίο τα κράτη δρουν στο διεθνές σύστημα, αλλά υποστηρίζει την ύπαρξη μεταβλητών στη χάραξη εξωτερικής πολιτικής που παρεμβαίνουν στο επίπεδο του κράτους. Για την ακρίβεια η πολιτική κουλτούρα, η ιδεολογία, οι ηγέτες, οι εγχώριοι θεσμοί επιδρούν στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής σε συνάφεια με την ανεξάρτητη μεταβλητή των συστημικών παραγόντων προκειμένου να εξηγηθούν τα διεθνή αποτελέσματα ως εξαρτημένη μεταβλητή. (Τζιάρρας Ζ. , 2020)

Ανακεφαλαιώνοντας, στην εξωτερική πολιτική ο νεοκλασικός ρεαλισμός, επιδιώκει να εξηγήσει τις διαφορετικές επιλογές του ίδιου κράτους σε βάθος χρόνου ή διαφορετικών κρατών που βρίσκονται αντιμέτωπα με παρόμοιες εξωτερικές απειλές. Με βάση την προηγούμενη ανάλυση, οι παράγοντες που επιδρούν στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους για να αντιμετωπιστεί μία εξωτερική απειλή είναι η μορφή του διεθνούς συστήματος, η κατανομή ισχύος σε περιφερειακό επίπεδο, ο ανταγωνισμός των κρατών ενός γεωπολιτικού υποσυστήματος και οι παρεμβάσεις των μεγάλων δυνάμεων στο υποσύστημα αυτό.

Τέλος από το εσωτερικό του κράτους την σχηματοποίηση της εξωτερικής πολιτικής διαμορφώνουν οι κοινές αξίες και τα συμφέροντα, ενώ και η συνεργασία μεταξύ πολιτικών ομάδων είναι σημαντική. (Lobell, 2009, σσ. 50-51)

Γενικά περί ισχύος

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως η πολιτική εξ ορισμού ως η ικανότητα ή ο αγώνας ως προς το ποιος έχει στην κατοχή του, ποιος λαμβάνει αποφάσεις και ποιος κατανέμει, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη τόσο με την εσωτερική όσο και την εξωτερική πτυχή της πολιτικής (πολιτική - διεθνείς σχέσεις) και τακτικά αν όχι εσαεί ταυτίζεται με την ισχύ. (Κουσκουβέλης, 2010, σ. 139) Πάνω σε αυτό ο Hans Morgenthau διατυμπάνιζε ότι η διεθνής πολιτική, όπως όλες οι πολιτικές, είναι ένας αγώνας για απόκτηση ισχύος και «όποιοι και αν είναι οι τελικοί στόχοι της διεθνούς πολιτικής, η ισχύς είναι πάντα ο απώτερος στόχος». Κατά τον ίδιο, η «πανταχού παρούσα μάχη για ισχύ σε όλες τις κοινωνικές σχέσεις, σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής οργάνωσης» δημιούργησε στον στίβο της διεθνούς πολιτικής μια αναγκαιότητα των πολιτικών ισχύος (power politics). (Raimzhanova, 2015, σ. 2)

Παρότι δεν υπάρχει κοινή συμφωνία για τον ορισμό της ισχύος⁵, ένας γενικός ορισμός που συγκεντρώνει ευρύτερη συναίνεση στο πεδίο των πολιτικών επιστημών είναι πολύ απλά η ικανότητα και η δυνατότητα που διαθέτει μία χώρα Α' για να αναγκάσει μία χώρα Β' να κάνει κάτι το οποίο αλλιώς δεν θα έπραττε. Σε λιγότερο στυγνή προσέγγιση ο νεοκλασικός ρεαλισμός αντιλαμβάνεται την έννοια της ισχύος ως τη δυνατότητα και τα μέσα που μία χώρα διαθέτει και με τα οποία ενδέχεται να επηρεάσει μία άλλη ή άλλες χώρες. (Αρσονιάδης, 2017)

Ειδικότερα, η εθνική ισχύς αποτελείται από τις υλικές και πνευματικές δυνατότητες που υπάρχουν σε μια γεωγραφική ή πολιτική μονάδα που ονομάζεται χώρα ή κυβέρνηση. Από μια άλλη οπτική γωνία η εθνική ισχύς δύναται να προσδιοριστεί απλώς ως η ικανότητα της χώρας να επιδιώκει στρατηγικούς στόχους μέσω σκόπιμων ενεργειών. Δηλαδή, ως εθνική ισχύς μπορεί να υπολογιστεί το

⁵ Σύμφωνα με τον Mearsheimer η ισχύς δεν αντιπροσωπεύει τίποτα περισσότερο από τα συγκεκριμένα στοιχεία ή τους υλικούς πόρους που έχει στη διάθεσή του ένα κράτος. Ο Mearsheimer διακρίνει δύο τύπους ισχύος: τη λανθάνουσα ισχύ και τη στρατιωτική ισχύ. Η λανθάνουσα ισχύ αναφέρεται στα κοινωνικοοικονομικά στοιχεία που απαιτούνται για τη δημιουργία στρατιωτικής ισχύος, η οποία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον πλούτο και το μέγεθος του πληθυσμού ενός κράτους. (Mearsheimer, 2011, σ. 130)

άθροισμα των ικανοτήτων και των προοπτικών μιας κοινωνίας η οποία βρίσκεται οργανωμένη σε μια πολιτική οργάνωση-κράτος με καθορισμένη γεωγραφική έκταση. Επίσης είναι σημαντικό να αναφερθεί το γεγονός ότι η εθνική ισχύς συνίσταται αφενός από την ικανότητα των κρατών να επιβάλουν με τεχνικές επηρεασμού τη θέληση τους σε άλλους δρώντες και αφετέρου από την δυνατότητες σε στρατιωτική ισχύ και σε εργαλεία ή τεχνικές τιμωρίας σε περίπτωση που η πιο πάνω πτυχή του επηρεασμού δεν καρποφορήσει. (Zarghani, 2010, σσ. 3-4)

Πτυχές της ισχύος

Σκληρή ισχύς

Προπαντός, υπάρχουν κάποιες προϋποθέσεις που πρέπει να ληφθούν υπόψη. Η σκληρή ισχύς συνδέεται άμεσα με τον ρεαλισμό. Είναι η πιο πλατιά εξαπλωμένη μορφή ισχύος που βασίζεται στη χρήση εξαναγκασμού μέσω στρατιωτικής και οικονομικής ισχύος. Στην πολιτική, η σκληρή ισχύς αναφέρεται στη χρήση στρατιωτικών και οικονομικών μέσων για τον επηρεασμό της συμπεριφοράς και των συμφερόντων άλλων κρατών. Αυτή η μορφή καταναγκαστικής πολιτικής ισχύος είναι συνήθως επιθετική και έχει τα πιο άμεσα αποτελέσματά της όταν ένα κράτος την επιβάλλει σε ένα άλλο με λιγότερη στρατιωτική ή οικονομική ισχύ από το ίδιο. (Hard Power and Diplomacy, 2016)

Ήπια ισχύς

Σε ένα διαφορετικό επίπεδο η εν λόγω ισχύ χαρακτηρίζεται ως η ικανότητα να επιτυγχάνει κανείς τους σκοπούς του μέσω της έλξης και όχι του εξαναγκασμού. Είναι η δεινότητα πειθούς στη βάση της πολιτιστικής συνεργασίας, της αμοιβαίας κατανόησης και του αμοιβαίου οφέλους. Η ήπια ισχύς δημιουργείται από την ελκυστικότητα του πολιτισμού, της πολιτικής φιλοσοφίας και των πολιτικών μιας χώρας και είναι ισχυρότερη εάν οι πολιτικές μιας χώρας έχουν διεθνή νομιμοποίηση. (Nye, 2005, σσ. 18-19) Είναι προς τούτοις η δεξιότητα μιας χώρας να σχηματοποιεί τη συμπεριφορά άλλων χωρών μέσω της πολιτιστικής και ιδεολογικής της ελκυστικότητας και της ικανότητάς της να διαμορφώνει κατάλληλα το διεθνές θεσμικό πλαίσιο. (Σπυρόπουλος, 2010, σ. 98)

Μια χώρα δύναται να επιτύχει τα προσδοκώμενα αποτελέσματα στην παγκόσμια πολιτικό πεδίο επειδή άλλες χώρες ακολουθούν την ηγεσία της,

μιμούνται τις αξίες της, θαυμάζουν το παράδειγμά της και φιλοδοξούν να φτάσουν στο επίπεδο ευημερίας και ελευθερίας της. Αυτή η μορφή ισχύος είναι το αντίθετο της σκληρής ισχύος, όμως η ήπια ισχύς αποκλειστικά δεν αρκεί και επιβάλλεται να χρησιμοποιείται σε συνδυασμό με την απειλή της σκληρής ισχύος. Σε αυτό το πλαίσιο, η ήπια ισχύς και η σκληρή ισχύς αλληλοσυμπληρώνονται για την επίτευξη του επιθυμητού αποτελέσματος⁶. (Nye, 2009, σσ. 13-15)

Έξυπνη ισχύς

Σε ένα άλλο επίπεδο, ο Joseph Nye θεωρεί ότι η σκληρή και η ήπια ισχύς μπορούν να συνδυαστούν και να ενισχύσουν η μία την άλλη. Και οι δύο αποτελούν διαφορετικές πτυχές της ικανότητας να επηρεάζουμε τη συμπεριφορά των άλλων για να πραγματοποιήσουμε τους στόχους μας, και η συνένωσή τους δημιουργεί την έξυπνη ισχύ.

Η έξυπνη ισχύς δεν είναι αποκλειστικά σκληρή ή ήπια, αλλά ένας συνδυασμός των δύο με αποτελεσματικό στρατηγικό τρόπο. Προτιμά από την μία μεριά τη δημόσια διπλωματία και αποτρέπει τις αναθεωρητικές πολιτικές δυνάμεις και από την άλλη πλευρά διατηρεί τη στρατιωτική ισχύ ως εφεδρική για τη διασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας του κράτους. (Nye, 2009, σ. 24) Τουτέστιν μεθερμηνευόμενων, η έξυπνη ισχύ είναι η στρατηγική χρήση της διπλωματίας, της πειθούς, της δημιουργίας ικανοτήτων και της προβολής ισχύος και επιρροής με τρόπο που είναι αποτελεσματικός και έχει πολιτική και κοινωνική νομιμοποίηση. (Crocker, Hampson, & Aall, 2007)

Στρατηγική

Ο όρος «Στρατηγική» δύναται να εκφράσει διάφορες έννοιες ανάλογα με τον τρόπο και στο επίπεδο εντός του οποίου χρησιμοποιείται κάθε φορά⁷. Εμπεριέχει

⁶ Αυτή είναι μία πολύ σημαντική επισήμανση: η ήπια ισχύς δεν αποτελεί ένα «καταφύγιο» όταν αποτύχει η σκληρή ισχύς. Ο Nye μας το κάνει αυτό εύκολα αντιληπτό μέσω ενός παραδείγματος: «το Βατικανό έχει σίγουρα ισχύ, παρά την εμπαικτική ερώτηση του Στάλιν-πόσες μεραρχίες έχει ο Πάπας; Επίσης, η Σοβιετική Ένωση κάποτε είχε ένα καλό επίπεδο ήπιας ισχύος, το οποίο απώλεσε μετά την εισβολή στην Ουγγαρία και τη Τσεχοσλοβακία». (Nye, 2004)

⁷ Ο όρος «στρατηγική» προέρχεται από την αρχαία ελληνική γραμματεία (στρατός + ηγούμαι). Ο Κωνσταντίνος Κολιόπουλος ορίζει τη στρατηγική, ως τη σύζευξη μέσων και σκοπών υπό το πρίσμα πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης. Με άλλα λόγια, η στρατηγική συνίσταται στο τρίπτυχο «μέσα-σκοποί-αντίπαλος». Σύμφωνα με τον Χαράλαμπο Παπασωτηρίου, ο όρος στρατηγική περιγράφεται ως μία έννοια που αφορά τις συγκρούσεις δύο ή περισσότερων αντιπάλων θελήσεων.

πολλαπλές και πολυδιάστατες έννοιες που όλες όμως καταλήγουν σε δύο τουλάχιστον στοιχεία, στην επίτευξη ενός στόχου και στα απαραίτητα προς τούτο μέσα. Η αντίληψη του όρου «Στρατηγική» διαμορφώθηκε με το πέρασμα των χρόνων αλλά και την εξέλιξη της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων⁸.

Παρατηρείται λοιπόν ένα πέρασμα από την καθαρά στρατιωτική θεώρηση της στρατηγικής σε μία διευρυμένη προσέγγιση που εμπεριέχει πολιτικούς σκοπούς, όπως η εξασφάλιση των εθνικών συμφερόντων από αντιπάλους που μπορεί να είναι κρατικές και μη κρατικές οντότητες με την χρησιμοποίηση μη στρατιωτικών μέσων. (Μαυρόπουλος, 2012)

Υψηλή Στρατηγική

Αντιστοίχως λοιπόν με το πλαίσιο αναφοράς της, η στρατηγική χωρίζεται σε διάφορα επίπεδα και η Υψηλή Στρατηγική αναδύεται όταν ένα κράτος χρησιμοποιεί όλα τα διαθέσιμα μέσα και τις πτυχές της εθνικής ισχύος, όπως η στρατιωτική στρατηγική, η οικονομική, η εσωτερική πολιτική και η διπλωματία, για την επίτευξη των πολιτικών του στόχων, ειδικά όταν υπάρχει προοπτική πραγματικής ή πιθανής σύγκρουσης. Τοιουτοτρόπως η Υψηλή Στρατηγική αντιλαμβάνεται σαν μια πολιτικό-στρατιωτική αλυσίδα μέσων και σκοπών, στην οποία οι στρατιωτικές δυνατότητες συσχετίζονται με τους πολιτικούς σκοπούς, για την εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων του κράτους και των αδυναμιών του αντιπάλου. (Κολιόπουλος, 2008)

Κατ' ακολουθίαν, η Υψηλή Στρατηγική είναι η λογική διαδικασία επίλυσης ενός προβλήματος. Από την μία πλευρά, υπάρχουν οι πηγές και τα στοιχεία ισχύος του κράτους και από την άλλη είναι οι στόχοι της εξωτερικής πολιτικής του κράτους, τί δηλαδή θα πρέπει να επιτευχθεί. (Payne, 2012) Συν τοις άλλοις, η Υψηλή Στρατηγική περιγράφει το πώς θα επιτευχθούν οι στόχοι με την εκμετάλλευση των διαθέσιμων στοιχείων ισχύος του κράτους και η αξία της είναι θεμελιώδους σημασίας διότι οι πηγές ισχύος ενός κράτους δεν είναι ανεξάντλητες.

Αναφέρεται στην αλληλεπίδραση αντιμαχόμενων πλευρών, στα διαδοχικά αλληλοκυπήματα που αποσκοπούν στην κάμψη της θέλησης του αντιπάλου. (Ηρακλείδης, 2015)

⁸ Διευρυμένος τον 20ο αι. ο όρος στρατηγική εμπεριέχει επιπλέον έννοιες όπως: « Η τέχνη και επιστήμη της ανάπτυξης και εκμετάλλευσης της πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικό-ψυχολογικής και στρατιωτικής ισχύος ενός κράτους, σύμφωνα με την πολιτική που ακολουθείται για τη δημιουργία προϋποθέσεων που προάγουν ή προστατεύουν τα εθνικά συμφέροντα σε σχέση με αυτά άλλων κρατών ή μη κρατικών οντοτήτων». (Yarger H. , 2006)

Τα ανωτέρω, επιβάλλουν τη δημιουργία και την εφαρμογή μίας Υψηλής Στρατηγικής για κάθε κράτος έχοντας ως κεντρική της πτυχή τον καθορισμό προτεραιοτήτων, οι οποίες με τη σειρά τους πρέπει να καθορίζονται μεταξύ τόσο των διαφόρων απειλών, όσο και των πιθανών τρόπων αντιμετώπισης αυτών, δεδομένου ότι σε ένα άναρχο διεθνές περιβάλλον ο αριθμός των πιθανών απειλών είναι μεγάλος και οι πόροι για την αντιμετώπισή τους δεν είναι ποτέ επαρκείς.

Κατά συνέπεια, η πολιτική μετουσιώνει την βούλησή της σε πράξη, επιτυγχάνει το τέλος της, με την Υψηλή Στρατηγική. Η τελευταία είναι ένα καταρχήν σχέδιο που «διαβάζοντας» τις υπάρχουσες συνθήκες και ιεραρχώντας προτεραιότητες, συνδυάζει τα διαθέσιμα μέσα με το τέλος. Είναι η Υψηλή Στρατηγική που εναρμονίζει και συνδυάζει τα μέσα στην υπηρεσία της πολιτικής. Το δεύτερο κρατούμενο, συνεπώς, είναι ότι η πολιτική δύναται μόνο μέσω της Υψηλής Στρατηγικής να μετέρχεται σκληρή και ήπια ισχύ, λόγο απειλητικό, άφοβο ή πειθήνιο και τον πόλεμο ως έσχατη μεταμόρφωσή της σε υπέρτατη ένοπλη βία. Σε αυτό το πλαίσιο, η Υψηλή Στρατηγική ως καταρχήν σχέδιο στατικό ενεργεί αναπόφευκτα και προβάλλει ως σχέδιο σε κίνηση, που αποπειράται να μετασχηματίσει τα μέσα σε εφαρμοσμένη πολιτική, δηλαδή να συνεργήσει στη μετάβαση στο τέλος. (Πλατιάς Α., 2020)

Συμπεράσματα κεφαλαίου

Συνοψίζοντας, ο νεοκλασικός ρεαλισμός ως θεωρία αποσκοπεί να εξηγήσει τη συμπεριφορά των κρατών στο διεθνές σύστημα. Λαμβάνει σοβαρά υπόψη τον εσωτερικό παράγοντα, τις διαφορές μεταξύ των κρατών (και όχι μόνο τις διαφορές ισχύος) και τις ιδιαιτερότητες της κάθε χώρας, τον ρόλο του ατόμου, τις αντιλήψεις των ηγετών και το πώς και γιατί κατανοούν τη διεθνή πραγματικότητα και την κατανομή ισχύος με έναν συγκεκριμένο τρόπο, τις σχέσεις κράτους-κοινωνίας, τα κίνητρα των κρατών. Επιπρόσθετα καθίσταται σαφές ότι η δομή του διεθνούς συστήματος επηρεάζει τη συμπεριφορά των κρατών. Ταυτόχρονα όμως, επειδή τα κράτη είναι ορθολογικοί δρώντες, η επιθετικότητα τους ανιχνεύεται στη συχνότητα εκμετάλλευσης των ευκαιριών που τους παρουσιάζονται για να αυξήσουν την ισχύ ή/και την επιρροή τους και όχι στην υιοθέτηση μιας άκριτα μόνιμης επιθετικής στάσης και συμπεριφοράς έναντι όλων.

Όσον αφορά τη στρατηγική είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται ευρέως και γίνεται μηχανικά κατανοητή από την πλειονότητα των ανθρώπων. Ειδικά η Υψηλή Στρατηγική που αποτελεί «εξέλιξη» της στρατηγικής, καθορίζει το θεωρητικό πλαίσιο που περιγράφει πώς θα αξιοποιηθούν οι υπάρχοντες συντελεστές ισχύος ενός κράτους για την επίτευξη των στόχων της εξωτερικής πολιτικής του και ως εκ τούτου η Υψηλή Στρατηγική ΔΕΝ ταυτίζεται με την έννοια της εξωτερικής πολιτικής αποτελεί όμως κομμάτι της.

Καταλήγοντας, μέσω του μοντέλου του νεοκλασικού ρεαλισμού, θα αναλυθούν οι εσωτερικές και εξωτερικές συνιστώσες που σχηματοποιούν την τουρκική εξωτερική πολιτική και την Υψηλή Στρατηγική που χρησιμοποιεί στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Όπερ εστί μεθερμηνευόμενων, εξετάζοντας τις αλλαγές στο διεθνές σύστημα (ανεξάρτητη μεταβλητή) και τις αλλαγές σε εσωτερικούς παράγοντες (παρεμβαίνουσες μεταβλητές) δύναται να ερμηνευτούν οι πολιτικές αποφάσεις (εξαρτημένη μεταβλητή) οι οποίες αποφάσεις επηρεάζουν με την σειρά τους την υιοθέτηση της Υψηλής Στρατηγικής της Τουρκίας στο διεθνές υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου τον 21^ο αιώνα. Συνδυάζοντας τη θεωρία της Υψηλής Στρατηγικής με τη θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού δημιουργείται μία «εφαρμογή» ώστε να αξιολογηθεί στα επόμενα κεφάλαια η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο τον 21^ο αιώνα.

Γεωπολιτικές προκλήσεις στην Ανατολική Μεσόγειο

Γεωπολιτική: Ο γεωγραφικός ευρυγώνιος φακός των διεθνών σχέσεων

Ένα από τα ζητήματα που είναι αμφιλεγόμενα στις κοινωνικές επιστήμες πρόκειται για τη θεωρητική προσέγγιση της γεωπολιτικής. Οι διεθνείς εξελίξεις που προηγήθηκαν του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και του Ψυχρού Πολέμου, αλλά και αυτές που ακολούθησαν, έχοντας πλέον εξαχθεί συμπεράσματα από τη διεξαγωγή τους ενεργοποίησαν «απόπειρες» διατύπωσης διάφορων ορισμών της γεωπολιτικής, όπως «επιστήμη του κράτους ως βασιλείου στον χώρο», «θεωρία του κράτους ως γεωγραφικού οργανισμού ή ως χωρικού φαινομένου», «μελέτη της επιρροής γεωγραφικών παραγόντων στην πολιτική δράση» ή του πλέον σύγχρονου «μελέτη των διεθνών σχέσεων από μια χωρική ή γεωγραφική οπτική», οι οποίοι σηματοδοτούν το πέρασμα από την παραδοσιακή (οι τρεις πρώτοι) στη σύγχρονη και επικρατέστερη προσέγγισή της (ο τελευταίος). (Parker, 2002)

Η αμφισημία που αποδίδεται στον όρο «γεωπολιτική», ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι έχει εισέλθει στο επιστημονικό λεξιλόγιο από το Σουηδό πολιτικό επιστήμονα τον Ρούντολφ Κγιελέν (Kjellén, 1864-1922) και έγινε ευρύτερα γνωστή μέσω της διδασκαλίας του Γερμανού φυσιολόγου και γεωγράφου, του Φρίντριχ Ράτσελ (Ratzel, 1844-1904), του οποίου η επιρροή στον Κγιελέν υπήρξε καθοριστική. (Parker, 2002) Κατά καιρούς συγκεκριμένες ιδέες έχουν εκφραστεί για τη θεωρητική ταυτοποίηση της γεωπολιτικής που εν γένει συνδέθηκαν με ετερογενείς εξελίξεις στο πολιτικό, πνευματικό και πολιτικό κλίμα κάθε ιστορικής περιόδου⁹.

⁹ Κατά την διάρκεια του 19ου και 20ου κυρίως αιώνα, είδαν το φως της δημοσιότητας γεωστρατηγικές θεωρήσεις: Ο Βρετανός γεωπολιτικός στοχαστής **Sir Halford J. Mackinder (1861-1947)**, ο οποίος καθιέρωσε την «περιοχή του γεωγραφικού έστορα (άξονα) της ιστορίας», γνωστή ως «Pivot area» ή «καρδιά της γης», αφού θεωρήθηκε απρόσβλητη από τις ναυτικές δυνάμεις. Στο έργο του, χρησιμοποίησε τον όρο «Παγκόσμια Νήσος» αναφερόμενος την Ευρασία και την Αφρική, ενώ θεωρούσε ότι ο «Γεωγραφικός Μοχλός της Ιστορίας» που βρίσκεται στο κέντρο περίπου της γης (pivot area), περιλαμβάνοντας την Ανατολική Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ρωσία, όπως και τμήμα της Ρωσίας μέχρι την Σιβηρία, είναι σχεδόν απρόσβλητος από τις Ναυτικές Δυνάμεις. Προς τούτο ο μόνος τρόπος για να ανακοπεί επέκταση χωρών όπως η π.χ. Γερμανία πριν τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν ο έλεγχος της περιμέτρου, δηλαδή της θαλάσσιας και χερσαίας ενδεχομένως στεφάνης, γύρω από την «pivot area», σημαντικό τμήμα της οποίας είναι και η Ανατολική Μεσόγειος. Η επίδραση του Mackinder υπήρξε μεγάλη και στην Γερμανία, με αποτέλεσμα να αναδυθούν νεότερες θεωρήσεις της Γεωστρατηγικής. Έτσι ο Γερμανός **Karl Ernst Haushofer (1869-1946)**, θα δώσει τεράστια σημασία για την δική του αντίστοιχη θεώρηση των πραγμάτων, βλέποντας την «pivot area» ως ένα τεράστιο γεωγραφικό φρούριο και επομένως εφόσον κυριαρχούσαν σε αυτό οι ονομαζόμενες χερσαίες δυνάμεις (βλ. Γερμανία), θα μπορούσαν να αμφισβητήσουν την Βρετανική κυριαρχία. Η θεώρηση Haushofer, αναφέρεται στην ανάγκη δημιουργίας επί της γήινης σφαίρας των ονομασμένων από τον ίδιο «Πανπεριοχών», επί των οποίων σημαίνουσα θέση θα έπρεπε να κατέχει και ο Γερμανικός παράγων. Με βάση την συγκεκριμένη διαδρομή της σκέψης, κατέληξε στο συμπέρασμα, ότι η

Ως εκ τούτου, υπό τον όρο ότι η γεωπολιτική βασίζεται στη «συνάντηση μεταξύ γεωγραφίας και διεθνών σχέσεων» ως θεωρητικό θεμέλιο, είναι εύκολα κατανοητό ότι οποιαδήποτε αλλαγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων κινητοποιεί αυτόματα τη αλλαγή στη γεωπολιτική καθόσον η Γεωγραφία, προφανώς, δεν μεταβάλλεται. (Πρεβελάκης, 2020)

Επομένως, σύμφωνα με έναν απλό μαθηματικό συλλογισμό εφόσον η μόνη μεταβλητή στη γεωπολιτική εξίσωση είναι οι «διεθνείς σχέσεις», ο βαθμός δυσκολίας της γεωπολιτικής αυξάνεται αναλογικά με τον αριθμό των διεθνών δρώντων των οποίων οι σχέσεις λαμβάνονται υπόψη και αναλογικά με τη βαρύτητα των συμφερόντων που εξετάζονται. Η ανάλυσή των συμφερόντων επιτυγχάνει αυξημένο βαθμό τόσο πολυπλοκότητας όσο και αξίας, ειδικότερα δε, όταν η αξιολόγηση των σχέσεων και των συμφερόντων αφορούν δρώντες που προέρχονται κατά κύριο λόγο από μία περιοχή όπως η Ανατολική Μεσόγειος στην οποία τα τεκταινόμενα έχουν παγκόσμιο γεωπολιτικό αντίκτυπο.

Γεωπολιτική κάτοψη της Ανατολικής Μεσογείου

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω συνάγεται το συμπέρασμα ότι απαιτείται η ψηλάφηση του γεωπολιτικού σκηνικού της Ανατολικής Μεσογείου¹⁰ που έγκειται σε αναδιάρθρωση.

ανάπτυξη παγκόσμιας ισχύος για την χώρα του, προϋποθέτει την ενοποίηση του Γερμανικού και Ρωσικού χώρου (Grossraum). Ο Karl Haushofer στήριξε την θεώρησή του κατά μέγα μέρος σε όσα περιέγραψε έμμεσα ή άμεσα ο **Friedrich Ratzel (1844-1904)**, ο οποίος έγινε παγκόσμια γνωστός από το έργο του, «Ζωτικός χώρος Μία Βιογεωγραφική Μελέτη». Ο Ratzel στο έργο του, αναγνωρίζει την διάσταση του χρόνου στην μετακίνηση και ανάπτυξη των έμβιων όντων, προκρίνοντας έμμεσα την ανάγκη επέκτασης της επιρροής των μεγάλων κρατών. Ο καθηγητής του Yale στις ΗΠΑ, **Nicholas John Spykman (1893-1943)**, ο οποίος σύμφωνα με την δική του θεώρηση των πραγμάτων, έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα στο εσωτερικό τόξο ελέγχου της Heartland, δηλαδή στην περίμετρό της, όπου καταφανώς στις μέρες μας υπάρχουν τεράστιες πλουτοπαραγωγικές πηγές. Τον δακτύλιο αυτό ονόμασε «περίμετρο της παγκόσμιας νήσου», στην οποία οι ναυτικές δυνάμεις θα έπρεπε να κυριαρχήσουν (Rimland of the worlds island), για να καταλάβουν τελικά την «καρδιά της γης». Εδώ ακριβώς θα πρέπει να σημειωθεί, ότι η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί σημαντικό τμήμα αυτής της περιμέτρου και μάλιστα ένα από τα πλέον κρίσιμα.

¹⁰ Η Μεσόγειος, είναι γνωστή από την αρχαιότητα ως η μεγάλη και κλειστή θάλασσα, που συνδέει τρεις ηπείρους, δηλαδή την Ευρώπη την Ασία και την Αφρική. Έχει έκταση 2.966.000 τ.χλμ. Το μέγιστο μήκος, από το Γιβραλτάρ μέχρι τις ακτές της Συρίας, είναι 3.860 χλμ., το δε μέγιστο πλάτος 1.800 χλμ. Το μέγιστο βάθος είναι 5.120 μ. και βρίσκεται σε απόσταση 62 μιλίων νοτιοδυτικά από το ακρωτήριο Ταίναρο. Το μέσο πλάτος είναι 600 χλμ. και το μέσο βάθος 1.500 μ.. Η Ανατολική Μεσόγειος περιλαμβάνει τα κράτη της Ελλάδας, Τουρκίας, Συρίας, Λιβάνου, Κύπρου, Ισραήλ, Αιγύπτου και Λιβύης. Μπορούμε να δεχθούμε ότι περιλαμβάνει επίσης μη-κρατικούς δρώντες όπως το αυτοαποκαλούμενο Ισλαμικό Κράτος και τους Παλαιστίνιους της Γάζας, ενώ είναι δυνατό να δεχθούμε ότι συμπεριλαμβάνονται σε αυτήν και οι Παλαιστινιακή Αρχή της Δυτικής Όχθης καθώς και η Ιορδανία, αν και δεν βρέχονται από τη θάλασσα. Στην Ανατολική Μεσόγειο υπάρχουν δύο από τα πιο σημαντικά στρατηγικά θαλάσσια περάσματα (choke points) του πλανήτη: η διώρυγα του Σουέζ και τα Στενά των

Αναντίρρητα, η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου είναι ένας σημαντικός στρατηγικός κόμβος που αποφέρει πλεονεκτήματα σε όποιον τον ελέγχει, που είναι συνήθως η κυρίαρχη παγκοσμίως ναυτική δύναμη. Η ιδιαίτερα σημαντική γεωστρατηγική και γεωπολιτική της αξία ώθησε τον Μπροντέλ¹¹ να τη χαρακτηρίσει ως ιστορικό και γεωγραφικό φαινόμενο. (Σιούσουρας & Κουτσουράδη, 2019)

Είναι γεγονός πως στο διαρκώς εξελισσόμενο γεωπολιτικό γίνεσθαι της Νοτιοανατολικής Μεσογείου επιδρούν καταλυτικά στο δυναμικό οι διαχρονικά οι γεωπολιτικές ζυμώσεις που έλαβαν χώρα ή ακόμα και οι καταβολές της συλλογικής μνήμης και του «θυμικού» των διεθνών δρώντων. Οι χώρες της περιοχής αντλούν ισχύ μάλλον από τη γεωπολιτική θέση και την στρατιωτική ετοιμότητά τους παρά από το μέγεθος των εθνικών οικονομιών τους. Μια ματιά στο χάρτη παραπέμπει στους σφοδρούς εθνικοαπελευθερωτικούς αγώνες που έδωσαν και στους ανταγωνισμούς της διεθνούς διπλωματίας για να αποκτήσουν έστω περιορισμένη στρατηγική έξοδο στη θάλασσα. Στις σημερινές αντιπαραθέσεις επιρροής παραμένουν υποδόριες οι ιστορικές δυναμικές που διαμόρφωσαν την περιφερειακή γεωπολιτική. (Μπότσιου, 2020)

Στο ανωτέρω κάδρο, οι αντιπαραθέσεις μεταξύ περιφερειακών δυνάμεων και η λεγόμενη «Αραβική Άνοιξη» οδήγησαν στην κατάρρευση των κρατικών δομών στη Συρία και τη Λιβύη (failed states) και στο ξέσπασμα εμφυλίου πολέμου μεταξύ φατριών που υποστηρίζονται από διαφορετικές μεγάλες και περιφερειακές δυνάμεις. Επιπλέον η κατάσταση στην Ιορδανία είναι εύθραυστη ενώ στα παλαιστινιακά εδάφη συνεχίζεται ο πόλεμος, ο οποίος προκλήθηκε από την τρομοκρατική ενέργεια της Χαμάς στις 7 Οκτωβρίου 2023 και την επακόλουθη ισραηλινή εισβολή στη Λωρίδα της Γάζας.

Για να γίνει εμφανές το μέγεθος του προβλήματος και της επακόλουθης ανθρωπιστικής κρίσης στην Ανατολική Μεσόγειο αρκεί να αναφερθεί ότι ο εμφύλιος πόλεμος της Συρίας, οι αντιπαραθέσεις στη λωρίδα της Γάζας και η διαμάχη Ισραήλ-Χεσμπολάχ, εκτός από τα θύματα έχουν δημιουργήσει ένα τεράστιο κύμα προσφύγων με σημαντικές επιπτώσεις σε γειτονικές κυρίως χώρες, όπως η Τουρκία, η Ελλάδα, η Ιορδανία, ο Λίβανος, το Ιράκ και η Αίγυπτος. Οι προσφυγικές ροές από τον πόλεμο στη Συρία και από

Δαρδανελίων. Η διώρυγα του Σουέζ ελέγχει τον κρίσιμο για την παγκόσμια οικονομία δρόμο του εμπορίου μεταξύ Ευρώπης και Ασίας ενώ ο Βόσπορος και τα στενά των Δαρδανελίων ελέγχουν την πρόσβαση της Ρωσίας στη Μεσόγειο.

¹¹ Ο Fernand Braudel, (1902-1985), θεωρείται ίσως ο σημαντικότερος Γάλλος ιστορικός της μεταπολεμικής περιόδου.

τον εμφύλιο πόλεμο στη Λιβύη έγιναν ένα από το πιο ευαίσθητα θέματα ευρωπαϊκής ασφάλειας και οι πολιτικές αντιμετώπισης του προσφυγικού έχουν διχάσει τόσο τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις όσο και τις ευρωπαϊκές κοινωνίες. Εν τέλει, αξίζει να επισημανθεί πως οι συνθήκες χάους που επικρατούν σε χώρες όπως αυτές της Συρίας, και της Λιβύης έχουν δημιουργήσει ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη της τρομοκρατίας και την διάχυσή της (spillover) στο εξωτερικό, κυρίως την Ευρώπη. (Πλατιάς Α. , 2019)

Εδώ ακριβώς εντοπίζεται και η ειδοποιός διαφορά της αξίας που αποδίδεται στην Ανατολική Μεσόγειο σήμερα σε σχέση με το παρελθόν. Στον 21^ο αιώνα μετά τις ανακαλύψεις υδρογονανθράκων και φυσικού αερίου η περιοχή έχει την δυνατότητα να μετεξελιχθεί σε σημαίνοντα κόμβο παραγωγής ενέργειας, πράγμα που αναβαθμίζει ακόμη περισσότερο την γεωπολιτική της αξία. Ο γεωοικονομικός ανταγωνισμός στην Ανατολική Μεσόγειο βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη, καθώς τα κράτη επιδιώκουν να ενταχθούν σε μεγάλα έργα συνδεσιμότητας και ενέργειας. Κάθε κράτος της περιοχής ελίσσεται σήμερα για να τοποθετηθεί ως κόμβος σε πιθανούς διαδρόμους που συνδέουν την Ασία και την Ευρώπη μέσω της Μέσης Ανατολής, ενώ επιπλέον ανησυχεί για το ενδεχόμενο να παρακαμφθεί. Το κλειδί για την επιτυχία τους θα είναι η τοποθεσία, οι επενδύσεις κεφαλαίου, η πολιτική σταθερότητα και οι αξιόπιστες σχέσεις με τις δυτικές χώρες. (IISS, 2023)

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι ότι η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου επηρεάζεται περαιτέρω από τις μετατοπίσεις των φορτίων ισχύος από τις εγγύς διαχρονικές «πυριτιδαποθήκες» της Μέσης Ανατολής, της Ανατολικής Ευρώπης, ή των Βαλκανίων. Αναπόδραστα, η έκθεση αυτή προκαλεί την έμμεση εμπλοκή της στις συστημικές εντάσεις ΗΠΑ-Ρωσίας. Φυσικά, η επιρροή των μεγάλων ευρωπαϊκών χωρών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν μπορεί να αγνοηθεί. (Chase, Hill, & Kennedy, 1996) Ταυτόχρονα, η Ανατολική Μεσόγειος συνιστά παράδειγμα της ευρύτερης δυναμικής της περιφερειοποίησης του διεθνούς συστήματος, φαινόμενο που προκύπτει από τις μεταβολές ισχύος και των οικονομικών μεταβολών στο διεθνές σύστημα. (Τζιάρρας Ζ. , 2020, σσ. 45-46)

Έχοντας ληφθεί υπόψη οι ανωτέρω συντελεστές προκύπτει ότι η ευρύτερη γεωπολιτική αναβάθμιση της Ανατολικής Μεσογείου ταιριάζει στην «ιδιοσυγκρασία» της. Στο περίγραμμα αυτό, η Τουρκία εκμεταλλευόμενη τα μεγαλύτερα περιθώρια ελιγμών που προσέφερε η προηγούμενη χαλάρωση του ασφυκτικού ελέγχου των περιφερειακών δυνάμεων αποβλέπει να είναι το ισχυρότερο κράτος στην περιφερειακή κατανομή ισχύος

στην Ανατολική Μεσόγειο σε σχέση με την Αίγυπτο, το Ισραήλ, την Ελλάδα, τον Λίβανο και την Κύπρο.

Το γεωπολιτικό όραμα της Τουρκίας στον 21^ο αιώνα

«Τα 5 μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας δεν μπορούν να ορίσουν την μοίρα του κόσμου, δεν πρέπει να την ορίζουν. Γιατί ο κόσμος είναι μεγαλύτερος από τους 5»¹²

Ο κεμαλισμός¹³, στο περιθώριο και η άνοδος του νέου πολιτικού Ισλάμ

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και ειδικότερα μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1980 στην Τουρκία συντελέστηκαν ριζικές μεταβολές στο εσωτερικό της. Μεγάλο μέρος της Τουρκικής ισλαμικής ελίτ αναδύθηκε από την αφάνεια για να γίνει η κεντρική πολιτική και οικονομική εξουσία ενώ παράλληλα ασκούσε κριτική στη διαδικασία εκκοσμίκευσης και δυτικοποίησης που είχε επιβληθεί στη χώρα επί δεκαετίες. Αυτός ο αντί-κεμαλισμός και αντί-δυτικισμός απέκτησε σταδιακά ολιστικό περιεχόμενο και στο πλαίσιο αυτό, η ισλαμική ελίτ της Τουρκίας έπαιρνε τη θέση της ως πόλος εξουσίας και ως ο κατεξοχήν φορέας μιας νέας εναλλακτικής γεωπολιτικής θεώρησης για τη χώρα.

Σύμφωνα με την ισλαμική κοσμοθεωρία, από τη μία πλευρά, η κοσμικότητα ως έννοια της δυτικής νεωτερικότητας ήταν ξένη προς το τουρκικό πολιτισμικό πλαίσιο, και από την άλλη πλευρά, το μοντέλο του έθνους-κράτους που επικρατούσε στη Δύση δεν ήταν κατάλληλο για τις Μουσουλμανικές κοινωνίες. Ωστόσο, είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι το πολιτικό Ισλάμ δεν απέρριπτε γενικά το κράτος ως θεωρητικό κατασκεύασμα, αλλά στην πραγματικότητα επέμενε στην κατασκευή

¹² Η διεκδίκηση ηγετικού ρόλου μεταξύ των «ανερχομένων δυνάμεων» αποτελεί μία από τις ομολογημένες φιλοδοξίες του προέδρου της Τουρκίας. αυτά τα πλαίσια εντάσσεται και η συστηματική κριτική εναντίον του διεθνούς συστήματος ασφαλείας και οικονομικής ανάπτυξης όπως αυτό έχει ιδρυθεί μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Η φράση «ο κόσμος είναι μεγαλύτερος από τους πέντε» αναφέρεται στην προνομιακή θέση που απολαμβάνουν τα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και την ανικανότητα του Οργανισμού να υπερβεί το βέτο οιοιδήποτε των πέντε μονίμων μελών. Η άσκηση δριμείας κριτικής στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών λόγω της ανικανότητάς του να διαχειρισθεί αποτελεσματικώς μείζονες ανθρωπιστικές κρίσεις όπως αυτήν στην Γάζα είναι πιθανόν να συνοδευθεί και με ένα περαιτέρω βήμα: την πρωτοβουλία για την ίδρυση νέων διεθνών οργανισμών με σκοπό την προαγωγή της διεθνούς ειρήνης και οικονομικής ανάπτυξης στους οποίους οι ανερχόμενες δυνάμεις θα ασκούν αυξημένο ή πλήρη έλεγχο. (ΕΛΙΑΜΕΠ, 2023)

¹³ Ο ιδρυτής του Τούρκικου κράτους Κεμάλ Αταττούρκ (πατέρας των Τούρκων), έγινε ο πρώτος πρόεδρος της Δημοκρατίας και με μια σειρά από μεταρρυθμίσεις προσπάθησε να μετατρέψει το παλαιό οθωμανικό κράτος σε κοσμικό. Έτσι στις 20 Απριλίου 1931, δημοσίευσε το περίφημο μανιφέστο του, που όριζε για πρώτη φορά τις έξι θεμελιώδεις και αμετάβλητες αρχές ή αλλιώς τα «Έξι Βέλη» δηλαδή τις κυρίαρχες αρχές της κεμαλικής ιδεολογίας: Λαϊκισμός, εθνικισμός, κρατικισμός, κοσμικότητα, μεταρρύθμιση ριζοσπαστισμός, ρεπουμπλικανισμός. (Bozarslan, 2008)

μιας εναλλακτικής νεωτερικότητας, ενός εκσυγχρονισμού με τοπικά και όχι δυτικά χαρακτηριστικά.

Η ισχυροποίηση της θέσης του Ισλάμ, με κορυφαίο γεγονός στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, την ανάληψη των ινίων της εξουσίας από τους ισλαμιστές του Κόμματος Δικαιοσύνης και Αναπτύξεως-AKP (Adalet ve Kalkinma Partisi)¹⁴ συνοδεύθηκε με μια σειρά βασικών αλλαγών στην τουρκική πολιτική και κοινωνία¹⁵. Αυτό πραγματώνεται γιατί το πολιτικό Ισλάμ του 21^{ου} αιώνα, δεν έχει περιχαρακωθεί ιδεολογικά, καθόσον μιλά τη γλώσσα της δημοκρατίας, της διαφάνειας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της δικαιοσύνης ενώ σταδιακά έχει οικειοποιηθεί τις δυτικές αυτές έννοιες και αξίες για μεγαλύτερη νομιμοποίηση. Πλέον είναι ο βασικός άξονας επί του οποίου διαμορφώνονται οι πολιτικές εξελίξεις στην Τουρκία. (Καραγιάννης, 2018)

Υπό το πρίσμα αυτό, το AKP και οι δυνάμεις που εκπροσωπεί από τη χαρισματική ηγεσία του Ερντογάν πιστεύουν ότι η Τουρκία μπορεί να εκτείνει της επιρροή της και εκτός συνόρων και να διεκδικήσει την αλλαγή της διεθνούς τάξης πραγμάτων προς την κατεύθυνση της άρσης της δυτικό-κεντρικής ανάγνωσης του κόσμου, αλλά και της επανεμφάνισης του Ισλάμ ως φορέα και εκφραστή αυτής της

¹⁴ Το 2002 καταφέρνει να αποκτήσει τη διακυβέρνηση της Τουρκίας το AKP μετά από μία περίοδο κρίσης για την Τουρκία. (οικονομική κατάρρευση, σεισμός του 1999, κ.ά.) Προεκλογικά, το AKP εμφανίστηκε φιλικό προς την Ευρώπη και μακριά από την ισλαμική πολιτική της προσέγγισης των ισλαμικών κρατών της Κεντρικής Ασίας. Εμφανίστηκε επίσης ως φιλολαϊκό κόμμα. Τέλος, πόλο έλξης είχε γίνει και ο Ερντογάν που είχε αρχίσει να γίνεται εξαιρετικά δημοφιλής από τη θητεία του ως δήμαρχος της Κωνσταντινούπολης. Οι ηγετικές φυσιογνωμίες του AKP, συμπεριλαμβανομένου του προέδρου του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογαν, είχαν επηρεαστεί έντονα από την παν-ισλαμιστική ιδεολογία του Εθνικού Οράματος του Ερμπακάν, ενώ το ίδιο το AKP υπήρξε απόγονος του (απαγορευμένου μετά το 1997). Ο Ερμπακάν (Κόμμα της Ευημερίας) ο οποίος κυβέρνησε την Τουρκία το 1996 αποτέλεσε τον πρώτο Ισλαμιστή Πρωθυπουργό της Τουρκίας ο οποίος θεωρούσε τον “ισλαμισμό την μόνη ορθή συνολική κοσμοθεωρία” και εφάρμοσε “πολύπλευρη πολιτική”. (Μάζης, 2013, σ. 52) Ο βασικός άξονας της πολιτικής του ήταν η δημιουργία δεσμών με σημαντικές μεσαίες δυνάμεις στην Ανατολή χωρίς να τίθενται σε κίνδυνο οι παραδοσιακοί δεσμοί με την Δύση. (Murinson, 2006, σ. 962) Σε πρακτικό τομέα η προσέγγιση αυτή του Ισλαμισμού έγινε με ριζοσπαστικές πρωτοβουλίες όπως το φόρουμ των 8 πλουσιότερων μουσουλμανικών χωρών, δημιουργία ισλαμικής τράπεζας και την έκδοση του Ισλαμικού Διηνάρου ως νόμισμα των Ισλαμικών Χωρών. Η κυβέρνηση Ερμπακάν έπεσε με το μετά-μοντέρνο πραξικόπημα στις 28 Φεβρουαρίου του 1997. (Καλεντερίδης, 2013, σ. 174)

¹⁵ Απαιτείται αρχικά να γίνει μια διαφοροποίηση μεταξύ του πολιτικού Ισλάμ και του Ισλαμισμού. Στους περισσότερους οι δύο έννοιες είναι ταυτόσημες ωστόσο το πρώτο έχει να κάνει με την διακυβέρνηση των χωρών από κόμματα ή παρατάξεις οι οποίες ασπάζονται τον ισλαμισμό σαν ιδεολογία. Το δεύτερο έχει να κάνει με την Ισλαμική θρησκεία και τους μηχανισμούς διακυβέρνησης τους οποίους είχε αναπτύξει όπως την Ούμα, την Σαρία κ.α. (Βατικιώτης, 2000) Επιπλέον το Πολιτικό Ισλάμ είναι μια θεωρία που δεν περιλαμβάνει μόνο την Μουσουλμανική Αδελφότητα αλλά και άλλες πτυχές όπως τον ISIS, την Χαμάς και την Χεζμπολάχ με τις οποίες έως ένα βαθμό κατηγορήθηκε ο Ερντογάν ότι είχε ή δημιούργησε σχέσεις. (Kerel, 2020) Επομένως το Πολιτικό Ισλάμ έχει μια φωτεινή και μια σκιάδη διάσταση.

νέας τάξης. Το AKP αφενός ασκεί κριτική στην ΕΕ, τις ΗΠΑ και το Ισραήλ και αφετέρου υποστηρίζει επί μακρόν την ανάδειξη της Τουρκίας σε ηγέτιδα δύναμη των μουσουλμάνων. Αναβιώνοντας την ισλαμική ρητορική η Τουρκία στοχεύει να αναδειχθεί ένα επιτυχημένο μοντέλο του μετά-κοσμικού, μη δυτικού, καπιταλιστικού παραδείγματος. (Τζιάρρας & Μαδούρος, 2016, σσ. 58-62)

Νέο-οθωμανισμός ως ο νέος εθνικός ρόλος της Τουρκίας

Στο πνεύμα των παραπάνω θεμελιώθηκε ο νέο-οθωμανισμός¹⁶ ο οποίος αποδημεί την «παλιά Τουρκία» αυτή του Κεμαλισμού και υιοθετεί μια νέα γεωπολιτική πραγματικότητα που αφήνει την Τουρκία σαν την αναδυόμενη μεγάλη δύναμη στην περιοχή. (Candar & Fuller, 2001)

Πλέον, η τουρκική εξωτερική πολιτικής συντίθεται από τους βασικούς συντελεστές του τουρκικού εθνικισμού με το Ισλάμ ενώ πρώτη φορά ο ρόλος του στρατού αμφισβητήθηκε στην διαμόρφωση της υψηλής στρατηγικής¹⁷. Συνεπώς, ιδιαίτερη σημασία έπρεπε να δοθεί στην ιστορική κληρονομιά του Οθωμανικού παρελθόντος και τον ακμάζοντα ισλαμικό πολιτισμό σαν πηγές «ήπιας ισχύος» του μοντέρνου τουρκικού κράτους και τον ισλαμισμό την μόνη ορθή συνολική κοσμοθεωρία. Με βάση τα ανωτέρω η Τουρκία οφείλει να παίξει ένα πιο ενεργό ρόλο στην περιοχή της Ευρασίας ως ηγέτης των τουρκόφωνων και μουσουλμάνων της περιοχής. Σύμφωνα με το AKP, η υλοποίηση ενός τέτοιου ρόλου από την Τουρκία

¹⁶ Ο **οθωμανισμός** αποτελεί, σύμφωνα με τον H. Kayalı, μία ιδεολογικό-πολιτική δέσμη συντηρητικών και παραδοσιακών αντιλήψεων που προσδιορίζει την ταυτότητα των πολιτών πρώτα της οθωμανικής αυτοκρατορίας αλλά και του διάδοχου τουρκικού κράτους διά των Ισλαμικών αρχών και της μνήμης του οθωμανικού παρελθόντος. Ο οθωμανισμός καθαυτός έχει ευρεία λαϊκή βάση αναφοράς με ολιστικό άξονα τα βιώματα της Κοινότητας, τις ηθικές αρχές και αξίες της. (Μπάλτος, 2019) Ως **νέο-οθωμανισμός** (τουρκικά: Yeni Osmanlıcilik) χαρακτηρίζεται ένα επιθετικό ιδεολόγημα που προωθείται από συγκεκριμένους πολιτικούς κύκλους της Τουρκίας. Ο αγγλικός όρος Neo-ottomanism χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1985 από τον Ντέιβιντ Μπάρτσαρντ, αρθρογράφο των Financial Times. Αργότερα χρησιμοποιήθηκε συστηματικά από τον σημαντικό Τούρκο συγγραφέα και πανεπιστημιακό Τζενγκίζ Τζαντάρ (Cengiz Candar) για να περιγράψει την τουρκική εξωτερική πολιτική υπό το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης που ανέλαβε την εξουσία το 2002 με πρωθυπουργό τον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν. (Murinson, 2006) Στα ελληνικά χρησιμοποιήθηκε αρχικά μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974. Στην συνέχεια ο όρος διαδόθηκε με την χρήση του σε άρθρα και την ειδησεογραφία με αφορμή την προκλητική πολιτική της Τουρκίας προς την Ελλάδα, αλλά και γενικότερα, από το καθεστώς Ερντογάν.

¹⁷ Ο Οζάλ εισήγαγε την έννοια της «τούρκο-ισλαμικής σύνθεσης». Την σύνθεση δηλαδή του τουρκικού εθνικισμού με τον Ισλάμ σαν βασικούς συντελεστές της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής και ήταν ο πρώτος Τούρκος πρόεδρος που αμφισβήτησε τον ρόλο του στρατού στην διαμόρφωση της Υψηλής Στρατηγικής αλλάζοντας το πλαίσιο της. Ωστόσο πρέπει να ειπωθεί ότι η θεωρία του Οζάλ έβλεπε την νέα οθωμανική πολιτιστική ταυτότητα όχι σαν κάτι αντί-δυτικό αλλά σαν αποτέλεσμα του παγκοσμιοποιημένου δυτικού κόσμου. (Torbakon, 2017, σ. 137)

είναι εφικτή, καθώς κατέχει κεντρική θέση υπό όρους Ιστορίας, Γεωγραφίας και Πολιτισμού.

Σύντομα, κατέστη προφανές ότι η Άγκυρα επιχειρούσε (και προσπαθεί ακόμη) να αναδειχθεί σε ηγέτιδα χώρα του μουσουλμανικού κόσμου. Το 2004, για πρώτη φορά ένας Τούρκος κατέλαβε την θέση του Γενικού Γραμματέα του Οργανισμού Ισλαμικής Διασκέψεως, ενώ η Τουρκία εμβάθυνε την συνεργασία της με τον Αραβικό Σύνδεσμο και το Συμβούλιο Συνεργασίας του Περσικού Κόλπου. Επίσης, ανέλαβε διαμεσολαβητικές πρωτοβουλίες για διαπολιτισμικό διάλογο μεταξύ Ισλάμ και Δύσεως, ενώ επιχείρησε να διαδραματίσει παρόμοιο διαμεσολαβητικό ρόλο και σε άλλα διεθνή ζητήματα, π.χ. μεταξύ Ισραήλ-Συρίας, Βοσνίας-Σερβίας, Αφγανιστάν-Πακιστάν, με περιορισμένα όμως αποτελέσματα.

Βαθμιαία, ο Τούρκος Πρόεδρος Ερντογάν ένωσε τόσο ισχυρός ώστε προχώρησε σε ξεκαθάρισμα λογαριασμών με τον έως τότε μέντορά του Φετουλάχ Γκιουλέν, ενώ ανέλαβε πλήρως τα ηνία της εξωτερικής πολιτικής. Αν και δεν υιοθετεί τον όρο «νέο-οθωμανισμός», είναι αδιαμφισβήτητο ότι το κόμμα του έχει χρησιμοποιήσει συνθήματα όπως «Osmanlı torunu» (δηλ. απόγονοι των Οθωμανών), αναφερόμενο στους υποστηρικτές του ΑΚΡ, ακόμη και κατά τη διάρκεια προεκλογικών περιόδων.

Τούτων δοθέντων, ο νέος εθνικός ρόλος που οραματίζεται το ΑΚΡ για την Τουρκία φαίνεται να επικεντρώνεται περισσότερο στο ότι η Τουρκία οφείλει να χαράξει μία πιο δυναμική εξωτερική πολιτική και να διεκδικήσει ηγετικό ρόλο στις διεθνείς σχέσεις, τόσο σε περιφερειακό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Συγκεκριμένα, επισήμανε ότι η Τουρκία έπρεπε να επωφεληθεί από τις παγκόσμιες στρατηγικές ανακατατάξεις που προέκυψαν μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου για να ενισχύσει την θέση της στην γεωγραφική περιφέρεια της πρώην οθωμανικής αυτοκρατορίας. (Τζιάρρας & Μαδούρος, 2016, σσ. 63-66)

Ως απόρροια, η Τουρκία άρχισε να εστιάζει τις στρατηγικές της περισσότερο σε Ευρώπη και Ασία. Ειδικότερα, ενδυνάμωσε την ενεργειακή συνεργασία, το εμπόριο και τον τουρισμό με έναν σθεναρό παίκτη στο διεθνές περιβάλλον, τη Ρωσία, ενώ ο Ερντογάν ξεκίνησε να οικοδομάει έναν ισχυρό δεσμό και προσωπική σχέση με τον Ρώσο πρόεδρο Βλαντιμίρ Πούτιν.

Πρακτικός οδηγός για τη τουρκική εξωτερική πολιτική. Το «Στρατηγικό Βάθος»¹⁸

Ακολουθώντας την προαναφερθείσα στρατηγική κατεύθυνση από το 2003, η Τουρκία του Ερντογάν άρχισε σταδιακά να αποκλίνει από το δυτικό-κεντρικό μοντέλο εξωτερικής πολιτικής του Κεμάλ και να υιοθετεί μια ακτιβιστική και νέο-ιμπεριαλιστική εξωτερική πολιτική γνωστή με την επωνυμία «Στρατηγικό Βάθος». (Cagartay, 2021, σ. 73) Βασικός συντελεστής της προαναφερθείσας προσπάθειας, αποτέλεσε ο Αχμέτ Ντα(β)ούτογλου¹⁹. Τί ως εκ τούτου χρειάζεται να τελέσει η Τουρκία για να δώσει τέλος στην απομόνωση η οποία ήταν απόρροια της Κεμαλικής θεωρίας και την οποία κατηγορεί ο Ντα(β)ούτογλου.

Η απόκριση του νέο-οθωμανισμού είναι ξεκάθαρη: η αποκατάσταση της οθωμανικής τάξης πριν τον Α΄ΠΠ. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί όχι με κατάκτηση αλλά με παρεμβατικές πολιτικές δηλαδή τον επαναπροσδιορισμό του τουρκικού έθνους μέσω της οθωμανικής ιστορικής κληρονομιάς, της μουσουλμανικής ταυτότητας και της οθωμανικής γεωγραφικής σφαίρας. Για τον Ντα(β)ούτογλου το παρελθόν αποτελεί την βασική ουσία του επαναπροσδιορισμού αυτού. (Murinson, 2006) Σημείο κλειδί στη σκέψη του Ντα(β)ούτογλου είναι ότι η Τουρκία επιβάλλεται να αξιοποιεί προς όφελός της, τη θέση της ως κομβικό κράτος σε μια ζωτική περιοχή του κόσμου, κάτι που πιστεύει ότι μέχρι στιγμής δεν κατάφερε να κάνει.

Συναφώς σύμφωνα με τον Ντα(β)ούτογλου τα γεωπολιτικά πεδία δράσης της Τουρκίας εστιάζονται σε τρεις χώρους που είναι θεμελιώδους σημασίας για την τουρκική εξωτερική πολιτική στον εγγύς ηπειρωτικό χώρο, στον εγγύς χερσαίο χώρο και στον εγγύς θαλάσσιο χώρο. Εγγύς ηπειρωτικός χώρος της Τουρκίας περιλαμβάνει την Ευρώπη, Βόρεια Αφρική, Νότια-Κεντρική-Ανατολική Ασία. Ο εγγύς χερσαίος χώρος εμπεριέχει τα Βαλκάνια, τη Μέση Ανατολή και τον Καύκασο και επηρεάζει άμεσα τη διαμόρφωση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής λόγω της γεωγραφικής αξίας που αυτός έχει και λόγω των ιστορικών καταβολών που υπάρχουν. Τέλος, για

¹⁸ Το «Στρατηγικό Βάθος» κυκλοφόρησε το 2000. Η έννοια του στρατηγικού βάθους αφορά μια ζώνη ασφαλείας γύρω από την Τουρκία η οποία δεν θα χρειάζεται να περιορίζεται στην διαφύλαξη των συνόρων της αλλά στην δημιουργία αυτού του στρατηγικού βάθους μέσω των συστατικών του ιστορικού βάθους, του πολιτιστικού βάθους και του γεωγραφικού βάθους. (Μάζης, 2013)

¹⁹ Ο Ντα(β)ούτογλου από το 2002 διετέλεσε για επτά χρόνια προσωπικός σύμβουλος του Τούρκου πρωθυπουργού Ερντογάν σε θέματα εξωτερικής πολιτικής. Στο ανασχηματισμό όμως της κυβέρνησης του κόμματος AKP την 01-05-2009, ο Ερντογάν του ανέθεσε τα καθήκοντα του υπουργού Εξωτερικών, ενώ τον Αύγουστο του 2014 διαδέχτηκε τον Ερντογάν στην πρωθυπουργία της χώρας, διότι ο δεύτερος εκλέχθηκε πρόεδρος Δημοκρατίας.

τον εγγύς θαλάσσιο χώρο η Τουρκία επαναξιολόγησε τις στρατηγικές της επιδιώξεις, θέτοντας ως βασική προϋπόθεση ότι, οι θαλάσσιες λεκάνες και οι θαλάσσιοι διάδρομοι που την περιβάλλουν συνδέονται μεταξύ τους λόγω του ανταγωνισμού που υπάρχει μεταξύ των διαφόρων συνασπισμών. (Μαύρη Θάλασσα, Αδριατική, Ανατολική Μεσόγειος, Ερυθρά. (Νταβούτογλου, 2010)

Αξίζει να επισημανθεί πως σύμφωνα με τον Ντα(β)ούτογλου το Αιγαίο και η Κύπρος απαρτίζουν δύο πολύ σημαντικούς παράγοντες που επηρεάζουν διαχρονικά τον εγγύς θαλάσσιο χώρο της Τουρκίας. Συνακόλουθα δε, η Τουρκία θεωρεί ότι η συγκέντρωση των νησιών, νησίδων και βραχονησίδων του Αιγαίου στα χέρια της Ελλάδας δημιουργεί το πιο σημαντικό αρνητικό στοιχείο στην διαμόρφωση της πολιτικής της στο εγγύς θαλάσσιο περίγυρο της. Για το λόγο αυτό τονίζει ότι η κατάσταση αυτή συνθέτει μια αντίφαση μεταξύ του παρόντος ιδιοκτησιακού καθεστώτος των νησιών και της γεωλογικής-γεωπολιτικής πραγματικότητας και της προσδίδει μια πολυσύνθετη δομή. Κατόπιν τούτου, η Τουρκία δεν εξετάζει τα νησιά ως ήσσονα προβλήματα που εντάσσονται μόνο στην επικράτεια του Αιγαίου. Αντιθέτως τα έχει εντάξει στο γενικό πλαίσιο της ευρύτερης περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου, που εκτείνεται από την Αδριατική Θάλασσα στον κόλπο της Αλεξανδρέττας και στη διώρυγα του Σουέζ.

Συγχρόνως κατά τον Ντα(β)ούτογλου η Τουρκία αισθάνεται απομονωμένη από το Αιγαίο και περικυκλωμένη στο νότο από την Κυπριακή Δημοκρατία, δεδομένου ότι οι πύλες εξόδου της προς τον κόσμο είναι σημαντικά περιορισμένες. Σύμφωνα με την τουρκική εξωτερική πολιτική το παραπάνω θαλάσσιο πέρασμα έχει μια καθοριστική θέση σε όλες τις γεωπολιτικές, γεωστρατηγικές, γεωοικονομικές και γεωπολιτιστικές αλληλεπιδράσεις της Βαλκανικής Χερσονήσου, της Χερσονήσου της Ανατολίας και της Μέσης Ανατολής.

Εν συντομία ο Ντα(β)ούτογλου έθεσε ένα όραμα για την Τουρκία και προσδιόρισε την τελική επιθυμητή κατάσταση της εξωτερικής πολιτικής καθώς και ενδιάμεσους στόχους στις περιοχές ενδιαφέροντος. Όστόσο δεν αρκέστηκε μόνο στον προσδιορισμό των στόχων αλλά γνωστοποιεί και τους τρόπους που θα επιτευχθούν. Θεωρεί την Τουρκία «Κεντρική Χώρα» με στρατιωτική, οικονομική και

πολιτική ισχύ που θα φέρει λόγο στο διεθνές γίνεσθαι²⁰. Αυτό απορρέει από την συνισταμένη ότι η Τουρκία γειτνιάζει με περιοχές ιστορικά μεγάλου γεωπολιτικού δυναμικού (Μ. Ανατολή, Καύκασος, Κ. Ασία, Κασπία, Μεσόγειος, Μαύρη Θάλασσα). Κατ' ακολουθίαν ως σταθερή περιφερειακή δύναμη κατά τον Ντα(β)ούτογλου επιβάλλεται να εφαρμόσει την κατάλληλη στρατηγική προκειμένου να διατηρήσει τη σταθερότητα στην περιφέρειά της και να επιτύχει την αποδοχή των γειτονικών χωρών.

Συναφώς η τουρκική εξωτερική πολιτική προέβη σε μια πολύ σημαντική μεταμόρφωση με κύριο στοιχείο της την απόρριψη της θεώρησης ότι η χώρα αποτελεί απλά μία γέφυρα που ενώνει το Ισλάμ με τη Δύση μιας και αυτό θα την υποβίβαζε απλά σε ένα όργανο προώθησης στρατηγικού ενδιαφέροντος άλλων χωρών και επικέντρωσε την πολιτική της στο όραμα της Τουρκίας για τον 21^ο αιώνα. Συγκεφαλαιώνοντας, η στρατηγική που έχει χαράξει η Τουρκία τις αρχές του 21^{ου} αιώνα βασίζεται σε ένα σταθερό, ισορροπημένο και μεθοδικό πλαίσιο δράσης με βασικές αρχές το «Στρατηγικό Βάθος» του Ντα(β)ούτογλου για την εξασφάλιση των ισορροπιών μεταξύ ασφάλειας και ανεξαρτησίας.

Το περίγραμμα του Τουρκικού συντελεστή στον 21^ο αιώνα

Υπό το πρίσμα των προαναφερθέντων παραγόντων του «Στρατηγικού Βάθους» και του νέο-οθωμανισμού το όραμα της Τουρκίας στον 21^ο αιώνα στηρίζεται σε τρεις κατευθύνσεις: Η πρώτη κατεύθυνση έχει σχέση με τη σειρά κατάταξής της στον κατάλογο των χωρών, που ευημερούν και στις οποίες εξασφαλίζεται η ισορροπία ανεξαρτησίας-ασφάλειας. Περαιτέρω, η πολιτική για την Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς και για το NATO αποτελούν σημαντικούς συντελεστές για την ισορροπία ανεξαρτησίας-ασφάλειας. Η δεύτερη κατεύθυνση αφορά την επίλυση προβλημάτων τόσο στο εσωτερικό όσο και με τον περίγυρο της Τουρκίας. Ωστόσο στοιχείο ιδιάζουσας βαρύτητας αποτελεί η απόφαση της Άγκυρας να μεταπλάσει τη σχέση

²⁰ Χαρακτηριστικά έχει γράψει «...είμαστε υποχρεωμένοι να επανερμηνεύσουμε τη γεωπολιτική θέση της Τουρκίας στο πλαίσιο μιας στρατηγικής εξωτερικής πολιτικής και του διεθνούς περιβάλλοντος επίσης η γεωπολιτική θέση θα πρέπει να θεωρείται ως μέσο για ένα σταδιακό άνοιγμα στον κόσμο και για την μετατροπή της περιφερειακής δράσης σε παγκόσμια. Μία παράδοση εξωτερικής πολιτικής, η οποία προτιμά αντί του εντατικού ρυθμού αυτόν του εφησυχασμού της διατήρησης του status quo, δεν θα μπορέσει όχι μόνο να μετατρέψει τη γεωπολιτική σε παγκόσμια δραστηριότητα, αλλά ούτε να διατηρήσει τα υφιστάμενα σύνορα».

«μηδενικών προβλημάτων» με τους γείτονες της σε σχέση «μέγιστου οφέλους». Εν τέλει η τρίτη κατεύθυνση, αφορά στο παγκόσμιο όραμα της Τουρκίας, για το οποίο αυτή δηλώνει ότι θα είναι πιο δυναμικό απ' ό,τι στο παρελθόν και υλοποιείται με την παρουσίαση, διεθνώς, των απόψεών της για κάθε θέμα.

Συν τοις άλλοις, με τα νέα ανοίγματα στη Μ. Ανατολή, Κ. Ασία, ακόμα και στην Αφρική και στη Λατινική Αμερική, η Τουρκία αποβλέπει να μην αποτελεί πλέον μια χώρα της οποίας το όνομα ακούγεται λόγω των κρίσεων που υπάρχουν στη περιοχή της, αλλά μια χώρα, οι πεποιθήσεις της οποίας καλύπτουν κάθε τομέα συμπεριλαμβανομένων των οικονομικών και των πολιτικών ισορροπιών που προκύπτουν από τις γεωπολιτικές αλλαγές. (Μηνάγιας, 2019)

Συνοψίζοντας τα στοιχεία που καθορίζουν τις αρχές της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής τον 21^ο αιώνα στο σύνολο διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: στα δομικά και σε αυτά που αφορούν σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους. Σε ό,τι έχει να κάνει με τα δομικά στοιχεία, αυτά σχεδόν δεν έχουν αλλάξει από την τελευταία περίοδο της οθωμανικής αυτοκρατορίας και περιλαμβάνουν τη γεωγραφία, την ιστορία, τη δημογραφική δομή και τους βασικούς στόχους της εθνικής εξωτερικής πολιτικής. Τούτέστιν μεθερμηνευόμενων, οι βασικοί στόχοι της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής έχουν να κάνουν με την αντίληψη ότι μια ανεξάρτητη εσωτερική πολιτική και η οικονομική ενδυνάμωση θα έχει ως αποτέλεσμα τη δυνατότητα ενάσκησης μιας ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής σε έναν ευρύ γεωγραφικό χώρο εξοπλισμένη με την ιστορία και την πολιτιστική ταυτότητα. Εν προκειμένω, η Άγκυρα κρίνει ότι οφείλει να τηρεί ίσες αποστάσεις μεταξύ ΗΠΑ και Ρωσίας γεγονός που μπορεί να δημιουργεί προβλήματα στις αμερικανοτουρκικές σχέσεις με άμεσες επιπτώσεις στην οικονομική της ισχύ, ωστόσο η Τουρκία εκτιμά ότι, τελικά θα αναβαθμισθεί το περιφερειακό και εν μέρει το παγκόσμιο προφίλ της. (Μηνάγιας, 2010)

Οι συνιστώσες του παράγοντα Τουρκία στο οικοδόμημα της Ανατολικής Μεσογείου

Η Εξωτερική πολιτική της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο τον 21^ο αιώνα

Κατά αντιστοιχία με την προγενέστερη ερμηνεία και αξιολόγηση της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας στον 21^ο αιώνα, στο χώρο της Ανατολικής Μεσόγειου ειδικότερα η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας μετά το 2002 διαπιστώνεται ότι έχει υποστεί τέσσερεις κύριες μεταμορφώσεις. Εν αρχή, από τις «σχέσεις μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες», αυτή μετατράπηκε το 2009 σε «σχέση μεγίστου οφέλους από τους γείτονες». Στη συνέχεια, το 2011 με την έναρξη της Αραβικής Άνοιξης και το συριακό εμφύλιο πόλεμο, η τουρκική στρατηγική μετατράπηκε σε «στρατηγική πολλαπλών προβλημάτων με τους γείτονες» και αμέσως μετά η στρατηγική αυτή μετονομάσθηκε σε «στρατηγική κακών γειτόνων».

Εν συνεχεία, αμέσως μετά την απόπειρα πραξικοπήματος στις 15-07-2016 άρχισε να υλοποιείται η τελευταία αλλαγή τροποποιώντας την τουρκική στρατηγική σε «στρατηγική μηδενικών γειτόνων ή στρατηγική μηδενικών κυριαρχικών δικαιωμάτων στους γείτονες» με ότι αυτό συνεπάγεται για τη Συρία, το Ιράκ και ενδεχομένως την Κύπρο και την Ελλάδα. (Μηνάγιας , 2019) Την περίοδο εκείνη εξάλλου καθιέρωσε την ανελλιπή και με ευκολία χρήση των ισχυρών ενόπλων δυνάμεων που ανέκαθεν διέθετε για σκοπούς εξωτερικής πολιτικής. (Öztürk, 2021)

Εν τέλει, από το 2020 και μετά η Τουρκία αρχίζει να παραχωρεί προτεραιότητα στη διπλωματία έναντι του μιλιταρισμού για να μειώσει τους γεωπολιτικούς κινδύνους, να περιορίσει το οικονομικό βάρος και να βελτιώσει τη διεθνή εικόνα της. Αν και ο πόλεμος στην Ουκρανία το 2022 έφερε την Τουρκία στο προσκήνιο της περιφερειακής γεωπολιτικής και επέτρεψε στο AKP να αυξήσει την πολεμική ρητορική του προς την Ελλάδα και την Κύπρο, οι πράξεις στο πεδίο εξακολουθούν να απέχουν πολύ από το ζενίθ του ναυτικού ακτιβισμού της το 2019-2020. Αυτό οφείλεται εν μέρει στην οικονομική κρίση και τις καταστροφικές ζημιές από τους σεισμούς, αλλά και στην επισφαλή κατάσταση της χώρας στο NATO και στην ανοιχτή εχθρότητα προς την Άγκυρα από ορισμένες δυτικές πρωτεύουσες. (Çubukcuoglu, 2023)

Η Υψηλή Στρατηγική της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο

Ανεξαρτήτως του χρησιμοποιούμενου θεωρητικού σχήματος της εξωτερικής πολιτικής, η στρατηγική της Τουρκίας αποσκοπεί στην αύξηση της ισχύος και επιρροής της στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και σε άλλα μέρη του κόσμου. Οι μεγαλεπήβολες, όμως, τουρκικές προθέσεις για αναβίωση του μεγαλείου της οθωμανικής εποχής απαιτούσαν και μια αλλαγή στη στρατηγική κουλτούρα. Αρχικά συντελέστηκε ο μετασχηματισμός της τουρκικής στρατηγικής κουλτούρας στην στρατιωτική του διάσταση μέσα από τα χρόνια. Η κουλτούρα που ζυμώθηκε έχει τις ρίζες της στο δόγμα των δυόμισι πολέμων²¹ το οποίο καθορίζει πως η Τουρκία οφείλει να υιοθετήσει μια στρατηγική «δυόμισι πολέμων» για την εθνική της ασφάλεια. Σύμφωνα με αυτή απαιτείται να έχει «ικανοποιητικές, αποτρεπτικές και ραγδαία ενισχυόμενες δυνάμεις τόσο στο Αιγαίο όσο και στα νότια μέτωπα» (βλ. Ελλάδα και Συρία, αντίστοιχα, δηλαδή οι «δύο πόλεμοι»), ενώ ταυτόχρονα να είναι ικανή να διαχειριστεί την κουρδική απειλή στο εσωτερικό μέτωπο (βλ. «μισός πόλεμος»), η οποία μπορεί να λειτουργήσει και ως βοήθημα στα χέρια εξωτερικών επιρροών. (Τζάρρας, 2019)

Προς τούτοις ενδείκνυται να επισημανθεί, πως την περίοδο μεταξύ του 2002 και του 2011 με την ακόλουθη ανάληψη της διακυβέρνησης της Τουρκίας από το AKP, εντός του διαφορετικού ιδεολογικού πλαισίου που πρέσβευε ο νέο-οθωμανισμός, η Τουρκία ενάσκησε μια καθορισμένη και εμπεριστατωμένη στρατηγική με την χρησιμοποίηση της οικονομικής διάστασης, δηλαδή μιας διαφορετικής πτυχής της σκληρής ισχύος, αν και σε μικρότερη κλίμακα σε σχέση με τις άλλες πηγές ισχύος. Αυτό πραγματοποιήθηκε προωθώντας την οικονομική και εμπορική συνεργασία και συστατικών όπως η θρησκεία, ο πολιτισμός και η ιστορία. Ο ορθολογισμός αυτός ήταν αναμφίβολα συνδεδεμένος με εσωτερικές δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις και την ευθυγράμμιση της παγκόσμιας τάξεως με έναν σχετικά φιλελεύθερο άξονα.

Κατά γενική ομολογία μετά την απόπειρα πραξικοπήματος που ακολούθησε, η Τουρκία αποπειράθηκε να αντιληφθεί και να προβάλει τον εαυτό της ως ισχυρότερη από ότι ήταν στην πραγματικότητα. Στο περίγραμμα αυτό στην Ανατολική Μεσόγειο, η Τουρκία

²¹Εμπνευστής υπήρξε ο Τούρκος πρέσβης Σουκρού Ελεκντάγ (Sükrü Elekdağ) ένας «μικρός Ντα(β)ούτογλου» κεμαλικών πεποιθήσεων της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Υπήρξε και βουλευτής του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος, (CHP). Όλη του η ανάλυση, (που κυκλοφόρησε το 1996), βασίζεται σε μια φοβική ανάγνωση του τότε γεωπολιτικού περιβάλλοντος της Τουρκίας.

έθεσε σε εφαρμογή το νέο δόγμα στο οποίο οι ένοπλες δυνάμεις χρησιμοποιήθηκαν για την επίτευξη των στόχων της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής κυρίως υπό την μορφή της στρατιωτικής διπλωματίας. Τουτέστιν μεθερμηνευόμενων, εκμεταλλεύτηκε τις ένοπλες δυνάμεις εφαρμόζοντας την στρατηγική του εξαναγκασμού και της αποτροπής παρουσιάζοντας την ισχύ της ώστε να αμφισβητεί έμπρακτα τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας και της Κύπρου στο Αιγαίο.

Επιγραμματικά, το κύριο χαρακτηριστικό της Υψηλής Στρατηγικής της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο τον 21^ο αιώνα καθίσταται η ευελιξία της να προσαρμόζεται κατά περίπτωση στις καταστάσεις που προκύπτουν από τις αλλαγές στο διεθνές περιβάλλον και διέπετε από έναν πραγματισμό που αποφεύγει την υπερβολική επέκταση. Επομένως, επιλέγει ορθολογικά τα στοιχεία ισχύος που θα χρησιμοποιηθούν για την επίτευξη των στόχων που έχουν τεθεί στη περιοχή ενδιαφέροντος της Ανατολικής Μεσογείου. Αδιαμφισβήτητα, το επακόλουθο της Υψηλής Στρατηγικής στην περιοχή θεωρείται επιτυχής καθώς πληροί όλα τα κριτήρια επιτυχίας²².

Στοιχεία ισχύος της Τουρκίας

Στα προτερήματα της Τουρκίας για την εφαρμογή της Υψηλής Στρατηγικής της στην Ανατολική Μεσόγειο συμπεριλαμβάνονται εκτός από τη γεωγραφική της θέση και ο πληθυσμός της. Επιπροσθέτως, οι ένοπλες δυνάμεις²³ της διαρκώς εξελίσσονται,

²² Τα κριτήρια αξιολόγησής της, Υψηλής Στρατηγικής ως εργαλεία ανάλυσης, είναι πέντε: **Καταλληλότητα:** συνίσταται στη δυνατότητα μιας Υψηλής Στρατηγικής να προσαρμόζεται στις ευκαιρίες και τις απειλές του διεθνούς περιβάλλοντος, καθώς και τις εσωτερικές συνθήκες για την καλύτερη προώθηση των στόχων που έχουν τεθεί. **Εσωτερική συνοχή:** Αναφέρεται στις διαστάσεις της Υψηλής Στρατηγικής και κατά πόσο αυτές αλληλοϋποστηρίζονται ή αλληλοϋπονομεύονται. **Αποδοτικότητα:** Συνίσταται στην αποτελεσματική προώθηση των πολιτικών σκοπών με την οικονομικότερη χρήση των διαθέσιμων πόρων. **Συσχετισμός ικανοτήτων και στόχων:** Αφορά στην ορθή εκτίμηση των μέσων που διατίθενται, ώστε αυτά να αρκούν για την επίτευξη των πολιτικών σκοπών, καθώς έχει αποδειχθεί ότι σε αντίθετη περίπτωση αυτό οδηγεί σε υπέρεπέκταση, με επακόλουθο την κρίση και συχνά την κατάρρευση. **Αντοχή σε σφάλματα:** συνίσταται στην ικανότητα απορρόφησης τόσο των τριβών που προκύπτουν τυχαία ή λόγω σφαλμάτων στο εσωτερικό κατά τη διαδικασία σχεδιασμού και εφαρμογής της εκάστοτε Υψηλής Στρατηγικής, όσο και έναντι της αντίδρασης του αντιπάλου. (Παπασωτηρίου, 2001)

²³ Σύμφωνα με στοιχεία που δημοσίευσε το Διεθνές Ερευνητικό Ινστιτούτο για την Ειρήνη της Στοκχόλμης (SIPRI) το 2020, οι στρατιωτικές δαπάνες της Τουρκίας παρουσίασαν αύξηση κατά 86% εντός δέκα ετών. Επιπλέον, και με εξαίρεση τις υποχρεώσεις της στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών και του NATO, η Τουρκία έχει αποστείλει στρατεύματα και έχει δημιουργήσει στρατιωτικές βάσεις στο Ιράκ, τη Συρία, το Κατάρ, τη Σομαλία, τη Λιβύη και την Κύπρο. Επιπροσθέτως, η Τουρκία προσπάθησε να διασφαλίσει πως οι συμμαχικές χώρες και παρατάξεις τόσο στη Βόρεια Αφρική, όσο και κατά τον πόλεμο του Ναγκόρνο-Καραμπάχ το 2020, θα είχαν το πάνω χέρι χάρη στα σμήνη των drones που διαθέτει, τα οποία χρησιμοποίησε για πρώτη φορά στα τέλη του 2019 και επιδείκνυε υπερήφανα προς πάσα κατεύθυνση. Επιπρόσθετα στοιχεία για τις ένοπλες Δυνάμεις της Τουρκίας όπως στο Παράρτημα «Γ».

εκσυγχρονίζονται και ενισχύονται καθώς η στρατιωτική ισχύ αποτελεί τον αποφασιστικό παράγοντα που χρησιμοποιεί η Τουρκία ώστε να προωθήσει τις γεωπολιτικές επιδιώξεις της σε περιφερειακό επίπεδο και συγκεκριμένα στην Ανατολική Μεσόγειο.

Στο πλαίσιο αυτό πραγματοποιήθηκε αναδιοργάνωση του στρατεύματος στην οποία εφαρμόστηκαν σημαίνουσες αναπροσαρμογές στο δόγμα επιχειρήσεων των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων. Μια από τις πλέον σημαντικές μεταβολές είναι η απόφαση για διεξαγωγή προληπτικών επιχειρήσεων εντός αλλά και εκτός των συνόρων της Τουρκίας με σκοπό την αντιμετώπιση των προβλημάτων που επηρεάζουν την εθνική ασφάλεια στο σημείο που δημιουργούνται αλλά και πριν αυτά γιναντωθούν. Απότοκο των αλλαγών του δόγματος για τις επιχειρήσεις εκτός συνόρων είναι η Τουρκία να εστιάζει στην ευρεία χρησιμοποίηση ειδικών και μηχανοκίνητων δυνάμεων με την πρόβλεψη ταυτόχρονης δράσης του τοπικού πληθυσμού που διάκειται φιλικά στη χώρα. Συμπερασματικά η στρατιωτική παρουσία πέραν των συνόρων ενισχύθηκε με την εκμετάλλευση κάθε ευκαιρίας για στρατιωτική δράση και σύσταση βάσεων σε φίλιες κυρίως χώρες.

Παρομοίως, από τις αρχές του 2000, ιδιαίτερα αξιόλογες είναι οι επιδόσεις της Τουρκίας σε διαφορετικές πτυχές της ισχύος όπως σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, που συνοδεύτηκαν με μεγάλους ρυθμούς ανάπτυξης, αύξηση απασχόλησης και εισοδημάτων ιδιαίτερα των μεσαίων εισοδημάτων. Χαρακτηριστικά η φτώχεια μειώθηκε κατά το ήμισυ, η χώρα αστικοποιήθηκε κατά μεγάλο βαθμό και αυξήθηκε η απασχόληση. Ωστόσο, μετά το 2016, το οικονομικό κλίμα φαίνεται να αντιστρέφεται. Οι μεταρρυθμίσεις σε διάφορους τομείς επιβραδύνονται και η μακροοικονομική εικόνα της Τουρκίας παρουσιάζει αρκετά ευάλωτη. Αν και κατάφερε να ανακάμψει από την πανδημία COVID-19, σχετικά γρήγορα η οικονομία αποστερήθηκε τη δυναμική της εν μέσω επιδείνωσης του εξωτερικού περιβάλλοντος και ετερόδοξων νομισματικών πολιτικών. Όμως οι δύο καταστροφικοί σεισμοί του 2023 πέρα από την ανθρώπινη καταστροφή επιδείνωσαν τους μακρό-οικονομικούς δείκτες. (The World Bank, 2023)

Οικοδομώντας την ήπια ισχύ και οι τριγμοί στη γεωπολιτική αρχιτεκτονική της Ανατολικής Μεσογείου

Η ευόδωση του νέου οράματος που ευαγγελιζόταν η τουρκική ηγεσία υπό το AKP που τέθηκε σε εφαρμογή το 2002 μπορούσε να επιτευχθεί όχι αποκλειστικά μέσω επίδειξης της στρατιωτικής ισχύος αλλά σε συνδυασμό με την προβολή ήπιας ισχύος. (Cagartay,

2021) Χάρη στην άνοδο ενός κόμματος με ισλαμικές ρίζες όπως το AKP, η μακροχρόνια ιστορική εχθρότητα μεταξύ Τούρκων και Αράβων άρχισε να παραχωρεί σταδιακά τη θέση της σε μια πολιτιστική προσέγγιση. Ως εκ τούτου, τη δεκαετία του 2000 η Τουρκία προήγαγε στενούς πολιτικούς, οικονομικούς και πολιτιστικούς δεσμούς με όλες σχεδόν τις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου, θέτοντας ταυτόχρονα τα πρώτα θεμέλια για να εξελιχθεί ως περιφερειακός ηγεμόνας²⁴.

Εντούτοις, τον Μάιο του 2011 η ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου έγινε μάρτυρας της αντικατάστασης του αραβικού αντί-δυτικισμού από τον ισλαμικό φονταμενταλισμό που αναπτύχθηκε ως διεθνές κίνημα μέσω τρομοκρατικών μονάδων με ευρύ γεωγραφικά πεδίο δράσης. (Μπότσιου, 2020) Ο ασκός του Αιόλου άνοιξε με τη σχεδόν ταυτόχρονη έκρηξη της λαϊκής διαμαρτυρίας κατά του απροκάλυπτου αυταρχισμού και της ισλαμικής τρομοκρατίας στην Συρία, Αίγυπτο, την Τυνησία και τη Λιβύη. Οι αντιδράσεις που ερείδονται σε οικονομικά και πολιτικά αίτια εκδηλώθηκαν σε κάθε κράτος χωριστά, προβλήθηκαν, ωστόσο υπό τον ενιαίο τίτλο της «Αραβικής Άνοιξης».

Συγκεκριμένα, τον Δεκέμβριο του 2010, ξέσπασαν διαμαρτυρίες στην Τυνησία κατά του Προέδρου Μπεν Αλί, ο οποίος εκδιώχθηκε περίπου ένα μήνα αργότερα. Τον Ιανουάριο του 2011, εκκίνησαν διαδηλώσεις στην Αίγυπτο που οδήγησαν στην αποπομπή του Προέδρου Χ. Μουμπάρακ επίσης ένα μήνα μετέπειτα. Συντόμως προέκυψαν συζητήσεις για μια «Αραβική Άνοιξη» που θα είχε σαν αποτέλεσμα την εξάπλωση της δημοκρατίας στις αραβικές χώρες. Οι διαδηλώσεις έφθασαν μέχρι τη Λιβύη, την Υεμένη, τη Συρία και σε περιορισμένη έκταση στην Ιορδανία, στη Σαουδική Αραβία και στο Μπαχρέιν. Όμως η συριακή κρίση έμελλε να αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία διότι επρόκειτο να έχει σύνθετες διαστάσεις τόσο σε περιφερειακό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Μετά από

²⁴ Η Τουρκία υπό το AKP αποτελούσε κράτος-πρότυπο ως ένα μουσουλμανικό έθνος που ήταν δημοκρατικό, κοσμικό, ενσωματωμένο στην παγκόσμια οικονομία και βασικό μέλος σημαντικών δυτικών θεσμών, όπως το NATO. Το εμπόριο και ο εξαγωγικός τομέας έγιναν σημαντικοί πυλώνες της νέας περιφερειακής πολιτικής της Τουρκίας. Συν τοις άλλοις, η άνοδος του πολιτικού Ισλάμ στην περιοχή παρέιχε στην Τουρκία ένα χρήσιμο δίκτυο προς εκμετάλλευση. Η ηγεσία του AKP αξιοποίησε τους δεσμούς της με τους Ισλαμιστές σε ολόκληρη τη Μέση Ανατολή, οι ρίζες των οποίων χρονολογούνται από τη δεκαετία του 1950, για να ενισχύσει περαιτέρω την ήπια ισχύ της. Η Τουρκία έγινε δημοφιλής προορισμός για τους Ισλαμιστές, ιδιαίτερα τη Μουσουλμανική Αδελφότητα, για τη διεξαγωγή διεθνών διασκέψεων και τη συμμετοχή σε συζητήσεις σχετικά με το μέλλον του πολιτικού Ισλάμ. (Cagartay, 2021, σ. 92)

δεκαετίες διακυβέρνησης από το κόμμα της Αναγέννησης (al Baath), η Συρία ήταν ακόμη υπό αναγκαστικό νόμο που εκδόθηκε το Μάρτιο του 1963. Κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης Χαφέζ αλ Άσαντ από το 1970 και στη συνέχεια στη διάρκεια της διακυβέρνησης από το γιο του Μπασάρ, οι πολιτικές ελευθερίες παρέμειναν περιορισμένες. (Stacher, 2011)

Εν τω μεταξύ η Τουρκία που αποτελούσε έναν παράγοντα ήπιας ισχύος στην περιοχή, με την επιτυχημένη σύνθεση Ισλάμ, Δημοκρατίας και οικονομικής ανάπτυξης έσπευσε να αναμιχθεί για ίδιον φυσικά, νέο-οθωμανικό συμφέρον στις διαδικασίες αναφορικά με τον σεβασμό της θέλησης των εξεγερθέντων λαών της «Αραβικής Άνοιξης», θεωρώντας ότι εκείνη ήταν η κατάλληλη στιγμή να αναδιοργανώσει την περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου και Μέσης Ανατολής, προωθώντας το δικό της «μοντέλο» ομαλής διαχείρισης του κράτους. Μακροπρόθεσμα, απέβλεπε στη δημιουργία οιωνοί «Τουρκιών» υπό την έννοια του συντηρητικού μουσουλμανικού καθεστώτος με τη δημοκρατική επικάλυψη. (Καιρίδης, Φίλης, & Προβατάς, 2023, σσ. 42, 119-120)

Κατά συνέπεια, μετά την αρχική περίοδο της «Αραβικής Άνοιξης» που έδειχνε να ευνοεί την Τουρκία με την προβολή της εικόνας ενός κράτους προτύπου και ηγετικών προδιαγραφών, η απεμπόληση της γνώριμης πολιτικής ίσων αποστάσεων προς όφελος της ενεργούς ανάμιξης στα πολιτικά δρώμενα στην περιοχή, έβγαλε στην επιφάνεια δείγματα διάβρωσης και οπισθοδρόμησης. Με άλλα λόγια η στρατηγική της Τουρκίας απέτυχε. Επιπλέον, η εμπλοκή της στο ζήτημα της Συρίας, εξασθένησε τις σχέσεις και με την Τεχεράνη, καταλήγοντας, όπως εύστοχα είχε χαρακτηριστεί από Τούρκο δημοσιογράφο ως «ο μοναχικός άνθρωπος της Μέσης Ανατολής», σε αντιπαράβολή με τον τίτλο «ο μεγάλος ασθενής» που είχε αποδοθεί στην Οθωμανική αυτοκρατορία του 19ου αιώνα πριν την κατάρυσή της. (Çandar, 2013)

Η άσκηση σκληρής ισχύος στην Ανατολική Μεσόγειο

Από τα προηγούμενα κεφάλαια διαπιστώνεται ότι η Τουρκία κατά τον 21^ο αιώνα έχει αλλάξει σημαντικά την στρατηγική της προς την κατεύθυνση της αναθεώρησης του περιφερειακού status quo, με φορέα εξυπηρέτησής την προβολή ισχύος σε γειτονικές περιοχές. Εκμεταλλευόμενη το κενό ισχύος στην Ανατολική Μεσόγειο και προσπαθώντας να διεκδικήσει την περιφερειακή ηγεμονία, διαμόρφωσε μια Υψηλή Στρατηγική βασισμένη ετεροβαρώς στη χρήση σκληρής ισχύος παρά την παράλληλη επιδίωξη

προβολής και της ήπιας κατά το δόγμα Ντα(β)ούτογλου. Η βούληση αυτή, εκφράζεται πολλές φορές με αυξανόμενη επιθετικότητα και αδιαφορία για τη διεθνή νομιμότητα.

Υπό αυτό το πρίσμα, η Τουρκία μέσω της συνεχούς αεροπορικής και ναυτικής παρουσίας της στην Ανατολική Μεσόγειο, αποσκοπεί στο να ασκήσει πιέσεις κυρίως στην Ελλάδα και την Κύπρο, ώστε να τις οδηγήσει σε διαπραγματεύσεις με ευνοϊκούς προς αυτήν όρους σε σχέση με διαφορές που υπάρχουν μεταξύ τους. Επιπροσθέτως, η δυνατότητα χρήσης σκληρής ισχύος, πραγματώνεται με το να εκσυγχρονίζει τις ένοπλες δυνάμεις της και την εγχώρια πολεμική της βιομηχανία, ώστε να ισχυροποιήσει την αμυντική της αυτοδυναμία. Παρομοίως, μέσα από τις στρατιωτικές ασκήσεις που πραγματοποιεί κατά διαστήματα στην Ανατολική Μεσόγειο, επιδιώκει να πραγματοποιήσει επίδειξη ισχύος, ώστε να προκαλέσει διλήμματα ασφάλειας στην περιοχή. (Κουσκουβέλης, 2010, σ. 187)

Συμπληρωματικά, η Τουρκία έχει χρησιμοποιήσει τόσο τον δικό της στρατό, όσο και μισθοφορικές δυνάμεις κατά την εμπλοκή της σε μία σειρά συρράξεων δια αντιπροσώπων, με στόχο την αύξηση της επιρροής της και την κατάκτηση μιας πιο προνομιακής θέσης στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων στην Ανατολική Μεσόγειο και ειδικότερα στη Συρία και την Λιβύη. Αναμφισβήτητα όμως η συχνότερη και ευκολότερη χρήση της στρατιωτικής ισχύος για σκοπούς εξωτερικής πολιτικής καθιερώθηκε κυρίως μετά το πραξικόπημα του 2016. (Öztürk, 2021)

Συνοψίζοντας, η Τουρκία όντας ένα κράτος που επιδιώκει να ασκήσει περιφερειακή ηγεμονία και επιρροή, χρησιμοποιεί μια επιθετική στρατιωτική στρατηγική στην Ανατολική Μεσόγειο με την χρήση της στρατιωτικής ισχύος έναντι των αντιπάλων της, με σκοπό να αποκομίσει πλεονεκτήματα που θα τη καταστήσουν ισχυρότερη. Εντούτοις, η επιθετική στρατηγική της Τουρκίας στην εν λόγω περιοχή δημιουργεί τη συλλογική αντίδραση των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου, με αποτέλεσμα να υιοθετούν και εκείνα με τη σειρά τους αμυντική στρατηγική για να την αντιμετωπίσουν.

Το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας»

Βάσει αυτής της λογικής διαμορφώθηκε η τουρκική σκέψη στο αναθεωρητικό δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» (Mavi Vatan) που επιχειρεί να αναδείξει τη θαλάσσια δυναμική της Τουρκίας. Όπως διαπιστώνει ο Marshal η Τουρκία δεδομένου του χερσαίου όγκου της, συνήθως δεν γίνεται αντιληπτή ως θαλάσσια δύναμη παρά το γεγονός ότι συνορεύει με

τρεις θάλασσες και ο έλεγχος που ασκεί επί αυτών των υδάτων την καθιστούσε ανέκαθεν μια υπολογίσιμη δύναμη²⁵. (Marshall, 2019)

Το εν λόγω δόγμα επιχειρεί να αποδώσει την παραπάνω σημασία της θαλάσσιας ισχύος στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας και είναι πνευματικό δημιούργημα δύο ριζοσπαστών ναυάρχων, του ευρασιανιστή και ακραιφνώς κεμαλικού Τζεμ Γκιουρντενίζ (Cem Gürdeniz), ο οποίος το συνέλαβε και επινόησε τον όρο το 2006²⁶ και του Τζιχάτ Γιαϊτζή (Cihat Yayıci), ο οποίος βοήθησε στην προώθησή του, αποτυπώνοντας την ιδέα της «Γαλάζιας Πατρίδας» σε σειρά χαρτών που παρουσίασε το 2011. Συγκεκριμένα το στρατηγικό όραμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» βασίζεται σε μια εγγενώς μιλιταριστική λογική, που καθιστά αναγκαία τη χρήση ή την απειλή χρήσης βίας. Κύριος και συνάμα ξεκάθαρος στρατηγικός αντικειμενικός σκοπός της Τουρκίας αποτελεί η προβολή ισχύος σε γειτονικές περιοχές. Η βούληση της αυτή, εκφράζεται με το Δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» και την ομώνυμη στρατιωτική άσκηση.

Με αυτό τον τρόπο η Τουρκία αποβλέπει στην ανάκτηση της εμπορικής και θαλάσσιας ισχύος που κάποτε κατείχαν οι Οθωμανοί, αποτελεί το αφήγημα μέσω του οποίου η Τουρκία αποσκοπεί να κυριαρχήσει στην Ανατολική Μεσόγειο, το εμπορικό σταυροδρόμι διασύνδεσης της Ευρώπης με τον Ινδικό Ωκεανό και, κατ' επέκταση, με τις

²⁵ Ο **Thayer Mahan (1840-1914)** διέβλεψε μέσω του έργου του, τα οφέλη των κρατών από την ανάπτυξη θαλάσσιας ισχύος στην παγκόσμια κατανόμη δυνάμεων/ισχύος για το διεθνές σύστημα, ενθουσιάζοντας βέβαια και την θαλασσοκράτειρα τότε Βρετανία. Στο έργο του «*Influence of the Sea Power upon History*», αναφέρει ότι η ναυτική ισχύς αποτελεί την βάση πάνω στην οποία στηρίζεται η πρόοδος των κρατών, εστιάζοντας για εκείνη την εποχή στο παράδειγμα της Μεγάλης Βρετανίας και πιστεύει ότι οι ΗΠΑ θα έπρεπε να ακολουθήσουν ανάλογη πολιτική, εάν επιθυμούν να έχουν σημαντικό ρόλο στα παγκόσμια δρώμενα (βλ. παρουσία ισχυρών ναυτικών δυνάμεων των ΗΠΑ σήμερα διεθνώς (π.χ. 6 ος στόλος), όπως και άλλων μεγάλων δυνάμεων, ήτοι Ρωσίας, Γαλλίας κ.λπ. στην Ανατολική Μεσόγειο}. Συναφής με την ίδια θεωρία περί της ναυτικής ισχύος, αποτελεί και η θέση του Άγγλου νομικού **Sir Julian Stafford Corbett (1854-1922)**, η οποία περιγράφει την αναγκαιότητα συνδυαστικής δράσης και προκαθορισμένου ρόλου μεταξύ χερσαίων και ναυτικών επιχειρήσεων, με παράλληλη εξασφάλιση του θαλασσίου ελέγχου μέσω του ναυτικού αποκλεισμού και δυνατότητα ταχείας συγκέντρωσης του στόλου στο αποφασιστικό σημείο, χρονικά. Οι εξελίξεις που ακολούθησαν μέχρι και την σύγχρονη πραγματικότητα, φαίνεται να επιβεβαιώνουν τον κανόνα της ακολουθητέας επί του θέματος επιχειρησιακής τακτικής/στρατηγικής στην χρήση της αεροναυτικής θαλάσσιας ισχύος, μερικά ή συνολικά (Συρία, Κορεατική Χερσόνησος, Περσικός κόλπος κ.λπ.).

²⁶ Στις 14.06.2006 στο «Συνέδριο της Διοίκησης Ναυτικών Δυνάμεων της Τουρκίας με θέμα «Η Μαύρη Ασφάλεια και η Θαλάσσια Ασφάλεια» επινοήθηκε ο όρος «Γαλάζια Πατρίδα» («Mavi Vatan») από τον Τούρκο τότε αρχιπλοίαρχο και νυν υποναύαρχο ε.α. Cem Gurdeniz. Ο όρος υποδήλωνε τη θαλάσσια πολιτική της Τουρκίας. Συγκεκριμένα, η «Γαλάζια Πατρίδα» χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει το θαλάσσιο χώρο των χωρικών υδάτων, της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ της Τουρκίας στον Εύξεινο Πόντο, στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο. Μάλιστα, η δήλωση συνοδεύτηκε με την προτροπή, ένεκα της ανάγκης, να επέμβει η Τουρκία στις νήσους και τις νησίδες που τελούν υπό ελληνική κατοχή. (Μηνάγιας, 2019, σσ. 294-302) Λεπτομέρειες για το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» όπως στο Παράρτημα «Ε».

αγορές της Νοτιοανατολικής Ασίας. Ενώ η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων είναι ένα μέρος μόνο του σχεδίου του δόγματος, αποκτώντας τον έλεγχο των θαλάσσιων οδών από τη Μαύρη Θάλασσα μέχρι και τη διώρυγα του Σουέζ, η Τουρκία φιλοδοξεί να μετατραπεί σε καθοριστικό, ρυθμιστικό παράγοντα ισχύος και μια αδιαφιλονίκητη διαπεριφερειακή δύναμη. Κατά αυτόν το τρόπο η Άγκυρα παραμένει αδιάλλακτα επιθετική και φιλοπόλεμη, οραματιζόμενη την αναβίωση της νέο-οθωμανικής της ταυτότητας.

Συμπερασματικά, το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» αποτελεί στην πραγματικότητα αντίδραση στους επιβαλλόμενους από τις Συνθήκες των Σεβρών και της Λωζάννης περιορισμούς που αναδύθηκε κυρίως λόγω του νέο-οθωμανισμού και τώρα το νέο αυτό αφήγημα στοχεύει στην ανάκτηση των δικαιωμάτων της Τουρκίας στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο Θάλασσα που εξαλείφθηκαν εξαιτίας των προαναφερθεισών Συνθηκών. Βάσει αυτής της προσέγγισης, η «Γαλάζια Πατρίδα» λαμβάνει χώρα ως απάντηση στα διερευνόμενα μπλοκ που σχηματίζονται εναντίον της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο, ενώ υποστηρίζει πως τα τρία βασικά γεωπολιτικά ζητήματα που σχετίζονται με το μέλλον της Τουρκίας στον 21^ο αιώνα είναι οι υποθαλάσσιοι ενεργειακοί πόροι, το μέλλον του «λεγόμενου Κουρδιστάν» και η πιθανότητα να αποκτήσει έξοδο στη Μεσόγειο, και το μέλλον της κατεχόμενης Κύπρου.

Η Τουρκία ως ναυτικό κράτος

Για την ακρίβεια η «Γαλάζια Πατρίδα», είναι, μια γεωπολιτική έννοια που δηλώνει την πολιτική και στρατιωτική ατζέντα της Τουρκίας και όχι αποκλειστικά το κωδικό όνομα μιας άσκησης. Η «Γαλάζια Πατρίδα» επικεντρώνεται σε μία τριμερή βάση. Κατά πρώτον, η έννοια έχει μια πλευρά που έχει να κάνει με μια έντονη προβολή δύναμης. Η Τουρκία αποσκοπεί στη διαφύλαξη των εθνικών της συμφερόντων, σε μία αυξημένη ζώνη επιρροής. Δεύτερον, με βάση αυτό υιοθετείται ένας πιο ενεργός ρόλος για το τουρκικό ναυτικό²⁷ στον ανταγωνισμό για την ενεργειακή πολιτική, τις προσπάθειες καταναγκασμού («coercive efforts») και τη ναυτική διπλωματία. Τρίτον, η βιωσιμότητα της έννοιας εξαρτάται από τη διατήρηση της ανοδικής πορείας της αμυντικής βιομηχανίας της Τουρκίας. (Kasapoglu , 2019)

Συναφώς, για την προώθηση των θαλάσσιων διεκδικήσεων της Άγκυρας η ναυτική διάσταση της ισχύος αποτελεί πλέον τον ακρογωνιαίο λίθο της τουρκικής στρατηγικής. Για

²⁷ Λεπτομέρειες για τη Ναυτική Ισχύ της Τουρκίας περιγράφονται στο Παράρτημα «Δ»

τον σκοπό αυτό, το τουρκικό πολεμικό ναυτικό επεκτείνεται και εκσυγχρονίζεται με ταχείς ρυθμούς. Στο πλαίσιο της μεγάλης τομής που έχει πραγματοποιήσει η Τουρκία στην εθνική αμυντική βιομηχανία, αξίζει να αναφερθούν ιδιαίτερα τα έργα ενίσχυσης και εκσυγχρονισμού των τουρκικών ναυτικών δυνάμεων, ειδικά το έργο κατασκευής MILGEM (Milli Gemi, Εθνικό Πλοίο)²⁸. Στο σημείο αυτό αρμόζει να υπογραμμισθεί το γεγονός ότι η απόκτηση τεχνογνωσίας ναυπήγησης με την συμμετοχή εγχώριων ιδρυμάτων, οργανισμών και εταιρειών έχει δημιουργήσει μια αναπτυσσόμενη πολεμική βιομηχανία και σύντομα η Τουρκία θα είναι μεταξύ των 10 χωρών στον κόσμο που θα μπορούν να σχεδιάσουν, κατασκευάσουν και συντηρήσουν σε εθνικό επίπεδο ένα πολεμικό πλοίο και ταυτόχρονα θα έχουν την δυνατότητα να το εξάγουν. Αξιοσημείωτο είναι πως στην ανοικτή θάλασσα, το πολεμικό ναυτικό της Τουρκίας δεν αναπτύσσεται ετεροβαρώς. Η Τουρκία αγοράζει πλωτά γεωτρύπανα και ερευνητικά σκάφη και κατασκευάζει πλοία με ενισχυμένες επιχειρησιακές δυνατότητες. (Türkiye's Eastern Mediterranean Strategy, 2022)

Συμπληρωματικά η άσκηση «Γαλάζια πατρίδα» αποτελεί την κλασική περίπτωση χρήσης της «ναυτικής ισχύος» στις διεθνείς σχέσεις για τον εξαναγκασμό του αντιπάλου. Η «ναυτική ισχύς», ο στόλος δηλαδή που θα κινηθεί από την Μαύρη Θάλασσα μέχρι την Ανατολική Μεσόγειο είναι η επίδειξη των δυνάμεων με την οποία ένα κράτος αυξάνει το ειδικό του βάρος και την επιρροή του διεθνώς με την δυνατότητα που η ισχύς αυτή του παρέχει για την διαμόρφωση των καταστάσεων προς όφελός του. Ουσιαστικά η Τουρκία χρησιμοποιεί την σύγχρονη «διπλωματία των κανονιοφόρων» και τακτικές άρνησης περιοχής ως εργαλείο για να διαταράσσει δραστηριότητες άλλων κρατών, να νομιμοποιήσει τον έλεγχο στην περιοχή της «Γαλάζιας Πατρίδας» και να επιβάλλει την ερμηνεία του Διεθνούς Δικαίου σύμφωνα με τα συμφέροντά της. (Παστουσέα, 2019)

²⁸ Η αξία πολεμικών πλοίων που έχουν ολοκληρωθεί ξεπέρασε τα 3 δισεκατομμύρια δολάρια. Με την ολοκλήρωση των έργων κατασκευής, το ποσό αυτό θα φτάσει τα 12 δισεκατομμύρια δολάρια. Στο πλαίσιο του έργου MILGEM, το οποίο επιτρέπει στην Τουρκία να παράγει το πρώτο εξ ολοκλήρου εγχώριο πολεμικό πλοίο της, προστέθηκαν στο στόλο του τουρκικού ναυτικού οι κορβέτες TCG Heybeliada, TCG Büyükdada, TCG Burgazada και TCG Kinaliada. Αυτά τα πλοία είναι σύγχρονες και άριστα οπλισμένες κορβέτες που, παρέχουν μεγάλη ισχύ στην τουρκική ναυτική δύναμη. Επίσης ξεκίνησε η κατασκευή της πρώτης από τις φρεγάτες I-Class, η οποία αποτελεί συνέχεια των κορβετών κλάσης Ada και του πέμπτου πλοίου του έργου MILGEM. (Türkiye's Eastern Mediterranean Strategy, 2022)

Το Μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης

Εν τω μεταξύ για να προσδώσει μια νομική χροιά στο Δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας», η Τουρκία υπέγραψε, στις 27 Νοεμβρίου του 2019, μια παράνομη συμφωνία με την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας (ΚΕΕ) της Λιβύης, για τη δημιουργία κοινών θαλάσσιων συνόρων. Σε καταφανή παραβίαση του Δικαίου της Θάλασσας, η συμφωνία προβλέπει ότι, ανεξαρτήτως μεγέθους, τα νησιά δεν δικαιούνται υφαλοκρηπίδα, γεγονός που σημαίνει ότι τα ελληνικά νησιά ανατολικά του 25ου μεσημβρινού υπάγονται στη θαλάσσια δικαιοδοσία της Τουρκίας. (Διακόπουλος & Στουρναρας, 2022, σ. 20) Το τούρκο-λιβυκό Μνημόνιο, όπως έγινε ευρύτερα γνωστό, παραγνωρίζει τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας στην περιοχή, όπως και τον ρόλο της στην οριοθέτηση αυτών των θαλάσσιων ζωνών. Περαιτέρω, καταπατά το δικαίωμα της Ελλάδας και της Αιγύπτου να διαπραγματευτούν την οριοθέτηση των μεταξύ τους ζωνών²⁹.

Ο «εξιλασμός της ενέργειας» στην αρχιτεκτονική ασφάλειας της Ανατολικής Μεσογείου και η Τουρκία

Από τις αρχές του 20ου αιώνα, διατυπώθηκε για πρώτη φορά η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας, η οποία άρχισε να καταλαμβάνει καίρια θέση στην ατζέντα της ενεργειακής πολιτικής όλων των κρατών. Αυτό σημαίνει πως πλέον η ενεργειακή ασφάλεια αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για τη διασφάλιση της εθνικής ισχύος και της εθνικής ασφάλειας των κρατών. Ακόμη και καθεστώτα επιδιώκουν την αδιάκοπη πρόσβαση στην ενέργεια, και η σύγκρουση ενεργειακών συμφερόντων έχει εν πολλοίς οδηγήσει σε διακρατικές αντιζηλίες. Τα ενεργειακά αυτά συμφέροντα συχνά χρησιμοποιούνται ως μέσο πίεσης από πολιτικά και οικονομικά ευπαθή κράτη παραγωγούς έναντι των ευημερούντων χωρών της Δύσης, η ευημερία και η πρόοδος των οποίων εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις ενεργειακές πηγές. Συμπερασματικά, η ενέργεια αποτελεί καταλυτικό παράγοντα άσκησης διπλωματίας τόσο για τα κράτη, τα οποία «διψούν» ενεργειακά, όσο και για εκείνα που είναι πλούσια σε φυσικούς πόρους.

Αξίζει να επισημανθεί πως τα αποθέματα που υπάρχουν στην Ανατολική Μεσόγειο προκύπτει να είναι οικονομικά αξιοποιήσιμα και έχουν την δυνατότητα να

²⁹ Υποστηρικτική των ελληνικών θέσεων σχετικά με το ζήτημα ήταν η έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Τουρκία το 2021, σύμφωνα με την οποία η Άγκυρα «αγνόησε τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας στην εν λόγω περιοχή, παραβίασε τα κυριαρχικά δικαιώματα τρίτων κρατών, δεν συμμορφώνεται με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, και δεν μπορεί να επιφέρει καμία νομική συνέπεια για τα τρίτα κράτη». (Commission, European, 2021)

μετατρέψουν τις χώρες της περιοχής από εισαγωγείς σε σημαντικές χώρες εξαγωγής ενέργειας. Για να πραγματοποιηθούν όμως τέτοιες μεγάλες επενδύσεις σε υποδομές χρειάζεται γεωπολιτική σταθερότητα, συνεργασία και μακροχρόνια προοπτική. Είναι αναντίρρητο πως δεν πρόκειται να επενδυθούν τα τεράστια ποσά που προϋποθέτουν οι υποδομές εάν υφίσταται γεωπολιτική αστάθεια και αβεβαιότητα στην υπόψη περιοχή.

Σύμφωνα με μια αξιόπιστη αμερικανική γεωλογική έρευνα του 2010 στη λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου εκτιμάται ότι βρίσκονται 122 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια (cubic feet) φυσικού αερίου και περίπου 1,7 δισεκατομμύρια βαρέλια πετρελαίου. Τα νούμερα αυτά είναι μικρά για να επηρεάσουν τις παγκόσμιες ενεργειακές ισορροπίες, είναι όμως αρκετά για να επηρεάσουν τον τοπικό συσχετισμό δυνάμεων. Το διακύβευμα άλλωστε σύμφωνα με τις σημερινές τιμές πετρελαίου υπολογίζεται στα \$600 δισεκατομμύρια δολάρια. Τα κυριότερα αποθέματα φυσικού αερίου που έχουν μέχρι σήμερα επιβεβαιωθεί μέσω γεωτρήσεων βρίσκονται στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) της Κύπρου, του Ισραήλ και της Αιγύπτου³⁰. (Πλατιάς Α. , 2019)

Συνακόλουθα, η Τουρκία η οποία είναι η χώρα με την υψηλότερη αύξηση της ζήτησης ενέργειας τα τελευταία 15 χρόνια μεταξύ των χωρών του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), έχει δαπανήσει την τελευταία δεκαετία κατά μέσο όρο 40 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως για την εισαγωγή ενέργειας. Αυτό, που αντικατοπτρίζεται στην Τουρκία που είναι η μεγαλύτερη οικονομία της περιοχής και η 17η στον κόσμο, ως τρέχον έλλειμμα της, ξεχωρίζει ως επιτακτικό πρόβλημα που πρέπει να επιλυθεί από την άποψη της ανάπτυξης και της οικονομικής σταθερότητας. Ευρισκόμενη στο «σταυροδρόμι» των γραμμών μεταφοράς ενέργειας και κατέχοντας η ίδια στρατηγικά περάσματα όπως τα τουρκικά στενά έχει θέσει σε εφαρμογή μια νέα και με όραμα ενεργειακή πολιτική που συνδυάζει την αναπτυσσόμενη οικονομία της με την εξωτερική πολιτική της. (Ataman, 2023)

Στη διαμόρφωση της στρατηγικής της συμβάλλει επίσης ότι αισθάνεται περιθωριοποιημένη από τις «ενεργειακές» συνεργασίες που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή τη δεκαετία του 2000³¹ και επιδιώκει διακαώς την εκμετάλλευση των

³⁰ Αναλυτικά στοιχεία για τα κοιτάσματα Φυσικού Αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο όπως στο Παράρτημα «Η».

³¹ Αν και το νέο πεδίο φυσικού αερίου που ανακαλύφθηκε στη Μαύρη Θάλασσα με εγχώρια και εθνικά μέσα το 2020 είναι ένα σημαντικό γεγονός, είναι προφανές ότι η Τουρκία χρειάζεται μεγαλύτερες εγχώριες πηγές ενέργειας, λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθος της τουρκικής οικονομίας και βιομηχανίας.

υδρογονανθράκων στη θάλασσα.

Δεδομένων των συνθηκών για τη Τουρκία η πρόσβαση σε ενεργειακούς πόρους, ήτοι σήμερα το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, καθίσταται εξαιρετικά σημαντική προϋπόθεση για την απόκτηση πλούτου και κατ' επέκταση την ανάπτυξη της οικονομικής, πολιτικής και στρατιωτικής ισχύος της. Αναλυτικότερα, στους φυσικούς πόρους περιλαμβάνονται και οι πρώτες ύλες που διαθέτει η εγγύς περιοχή της, οι οποίες φυσικά εκτός από πλουτοπαραγωγική πηγή, δύναται να αποτελέσουν και μέσο άσκησης εξωτερικής πολιτικής, καθώς η κατοχή, ο έλεγχος και η δυνατότητα εκμετάλλευσης πρώτων υλών αποτελούν σημαντικό πλεονέκτημα στις διακρατικές σχέσεις.

Ακριβώς σε αυτό το σημείο η Τουρκία έχει στήσει μια «διπλωματική παγίδα» λειτουργώντας ως στρατηγικός αποσταθεροποιητής (spoiler) στην Ανατολική Μεσόγειο με στόχο είτε να «εγκλωβίσει» τους υδρογονάνθρακες στο βυθό της Ανατολικής Μεσογείου είτε να επιβάλει τις δικές της αξιώσεις. Τα εργαλεία που χρησιμοποιεί είναι η παράνομη κατάληψη μεγάλου μέρους (37%) της Κύπρου το 1974 και η ανακήρυξή του σε «κράτος» που δεν αναγνωρίζει κανένας άλλος εκτός από την ίδια, η μονομερής χάραξη της ΑΟΖ για την Τουρκία και το τουρκοκυπριακό «κρατίδιο» με εντελώς αυθαίρετο τρόπο, με συνέπεια να αμφισβητεί την Ελληνική και Κυπριακή ΑΟΖ, η απειλή με πόλεμο κατά της Ελλάδας (casus belli) αν επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στο Αιγαίο και η χρήση εκβιαστικής διπλωματίας στέλνοντας τα δικά της γεωτρήσιμα συνοδεία πολεμικών πλοίων για να κάνει παράνομες γεωτρήσεις στην κυπριακή ΑΟΖ ή να εμποδίσει τις έρευνες της Κυπριακής Δημοκρατίας. (Πλατιάς Α. , 2019)

Όπως είναι φυσικό οι θιγόμενες από την αναθεωρητική πολιτική της Τουρκίας χώρες της Ανατολικής Μεσογείου εντατικοποίησαν την μεταξύ τους συνεργασία συγκροτώντας δύο τριγωνικούς εξισορροπητικούς άξονες γεωπολιτικής συνεργασίας: ο πρώτος άξονας είναι μεταξύ Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ και ο δεύτερος είναι μεταξύ Ελλάδας-Αιγύπτου-Κύπρου. Και οι δύο αυτοί άξονες γεωπολιτικής σταθερότητας στην Ανατολική Μεσόγειο έχουν διαμορφωθεί με την υποστήριξη των ΗΠΑ. Η ενεργειακή

Με άλλα λόγια, η συνολική ποσότητα ενέργειας της Τουρκίας που αποκτάται μέσω των ιδίων πόρων της δεν επαρκεί για να αποτρέψει την εξωτερική εξάρτηση, να διασφαλίσει την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού και να αντισταθμίσει το τρέχον έλλειμμα. Ως εκ τούτου, εκτός από τις επενδύσεις στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας που αποσκοπούν στην κάλυψη της ζήτησης ενέργειας χρησιμοποιώντας τις δικές της πηγές, η Τουρκία πρέπει να ανακαλύψει νέα αποθέματα με βάση τους υδρογονάνθρακες.

συνεργασία Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ-Αιγύπτου έχει αρχίσει να λειτουργεί ως «μαγνήτης» και για άλλες χώρες της περιοχής.

Για παράδειγμα, τον Ιανουάριο του 2019 πραγματοποιήθηκε στο Κάιρο η πρώτη ετήσια συνάντηση του «East Mediterranean Gas Forum», όπου συμμετείχαν εκτός των τεσσάρων αυτών χωρών η Ιταλία, η Ιορδανία και οι Παλαιστινιακές αρχές. Η μη παρουσία της Τουρκίας αλλά και των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου που ελέγχει το Ιράν όπως είναι η Συρία και ο Λίβανος δείχνει πώς ζυμώνονται οι διαχωριστικές γραμμές στην περιοχή.

Ο αγωγός East Med και η θέση της Τουρκίας

Τα τριμερή σχήματα δημιούργησαν προβλήματα στην περιφερειακή πολιτική της Τουρκίας, κυρίως μέσω της προσπάθειας περιθωριοποίησης και αποκλεισμού της από τους ενεργειακούς σχεδιασμούς της Ανατολικής Μεσογείου. Βασική εξέλιξη προς αυτή την κατεύθυνση αποτέλεσε το πρόγραμμα του αγωγού φυσικού αερίου East Med. Συν τοις άλλοις, η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία έχει επηρεάσει καθοριστικά τον εφοδιασμό με υδρογονάνθρακες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο πλαίσιο αυτό, η Ανατολική Μεσόγειος έχει αναδειχθεί ως σημαντική πηγή τροφοδοσίας για την Ευρώπη.

Η υλοποίηση του East Med ενισχύει τη γεωστρατηγική θέση της Ελλάδας και της Κύπρου στην περιοχή, προσεγγίζοντάς τις με χώρες που έχουν κοινά συμφέροντα, όπως το Ισραήλ και η Ιταλία. Ταυτόχρονα, αυτό περιορίζει τον ρόλο της Τουρκίας, που αποκλείεται από το συγκεκριμένο εγχείρημα. Η Τουρκία έχει αντιδράσει ισχυριζόμενη ότι ο East Med διέρχεται μέσα από την «Γαλάζια Πατρίδα», μια περιοχή που έχει αυθαίρετα προσδιορίσει. (Λιάγγου, 2022)

Ο East Med σχεδιάστηκε για να μεταφέρει τα κοιτάσματα φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου στην Ευρώπη διαμέσου της Κύπρου, της Κρήτης και της ηπειρωτικής Ελλάδας. Σύμφωνα με τον σχεδιασμό, ο αγωγός θα έχει μήκος περίπου 1.900 χλμ., εκ των οποίων τα δύο τρίτα υποθαλάσσια-και αρχική δυναμικότητα περί τα 10 δισ. κυβικά αερίου τον χρόνο. Το κόστος κατασκευής έχει υπολογιστεί περίπου στα 6 δισ. δολάρια, ενώ την υλοποίηση ανέλαβε η εταιρεία Poseidon, η οποία αποτελεί κοινοπραξία της ΔΕΠΑ και της ιταλικής Edison³².

³² Επιπρόσθετες λεπτομέρειες για τον αγωγό East Med όπως στο Παράρτημα «Θ».

Οι διμερείς σχέσεις της Τουρκίας με τους δρώντες της Ανατολικής Μεσογείου στον 21^ο αιώνα

Το μέτωπο Ελλάδος-Κύπρου και η Τουρκία

Εν ολίγοις, η Ελλάδα και η Κυπριακή Δημοκρατία φαίνεται να αντιμετωπίζουν ένα δίλημμα με κοινό στόχο να ανατρέψουν την άποψη της Τουρκίας για τη «Γαλάζια Πατρίδα» διότι περιλαμβάνει περιοχές που φαίνεται να βρίσκονται υπό την επιρροή και των δύο χωρών κατά την άσκηση της κυριαρχίας τους. Οι εξωτερικές πολιτικές των δύο χωρών είναι ανεξάρτητες η μία από την άλλη, αλλά στην πράξη συνήθως τηρούν κοινή γραμμή μετά από συνεννόηση. Είναι άλλωστε τα δύο κράτη που εκπροσωπούν τον Ελληνισμό στη διεθνή κοινότητα. Το Ελληνοκυπριακό μέτωπο συμπορεύεται επίσης στο πλαίσιο της ΕΕ και των διεθνών οργανισμών. Οι δύο χώρες χρησιμοποιούν την οικονομική και διπλωματική ισχύ της ΕΕ για να καταδικάσουν τις παράνομες δραστηριότητες της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και να αποκτήσουν πολύτιμη διαπραγματευτική ισχύ στις διαφορές τους μαζί της. Όσον αφορά την Τουρκία κατηγορεί την ΕΕ ότι στηρίζει άδικα την Ελλάδα και την Κύπρο και επικροτεί τις μαξιμαλιστικές θέσεις των δύο κρατών μελών της.

Εν προκειμένω, η Ελλάδα και η Κυπριακή Δημοκρατία ενεργούν από κοινού δυναμικά για να ακυρώσουν την εγκαθίδρυση μιας τουρκικής de facto θαλάσσιας κυριαρχίας εφαρμόζοντας στρατηγική αποτροπής. Κοινός τους στόχος είναι να αντιμετωπίσουν τα στρατηγικά σχέδια της Τουρκίας. Υπό αυτό το πρίσμα, η Ελλάδα ισχυροποίησε τους δεσμούς με τις ΗΠΑ. Οι δύο χώρες συνεργάζονται με την συμμετοχή των ελληνικών πολεμικών πλοίων και αεροσκαφών στην δύναμη των αμερικανικών αεροπλανοφόρων που πλέουν στην περιοχή ώστε η αυξανόμενη προσωρινή στρατιωτική παρουσία των ΗΠΑ στην Ελλάδα να προσφέρει την δυνατότητα για επιχειρήσεις σε όλη την περιοχή. Το γεγονός αυτό από την μία μεριά ενισχύει την κοινή αποτροπή εναντίον της Ρωσίας στην Ανατολική Ευρώπη και από την άλλη συμβάλει στην εξουδετέρωση των τουρκικών απειλών στο Αιγαίο.

Τα αγκάθια των ελληνοτουρκικών σχέσεων στην Ανατολική Μεσόγειο

Μια σημαντική αρνητική παράμετρος στην πολιτική της Τουρκίας στον εγγύς θαλάσσιο χώρο της είναι τα νησιά του Αιγαίου που βρίσκονται συγκεντρωμένα στα χέρια της Ελλάδος. Τα παραπάνω αποτελούν την κοιτίδα προβλημάτων σχετικών με την

υφαλοκρηπίδα, τα χωρικά ύδατα, τον εναέριο χώρο, την γραμμή του FIR, τις περιοχές διοικήσεως και ελέγχου και τον εξοπλισμό των νησιών. Για την ακρίβεια η Τουρκία υποστηρίζει ότι το υφιστάμενο καθεστώς του Αιγαίου περιορίζει τον «ζωτικό χώρο» της Τουρκίας. Ειδικότερα και όσον αφορά στην γεωπολιτική σφαίρα της εγγύς θαλάσσιας περιοχής υποστηρίζει ότι η Τουρκία είναι μια αρχιπελαγική χώρα και ότι από λάθος χειρισμό της τουρκικής διπλωματίας το Ν. Αιγαίο και κυρίως τα Δωδεκάνησα πέρασαν στην κυριαρχία της Ελλάδας και σήμερα αποτελούν απειλή για την ασφάλεια της με το να περιορίζουν το «ζωτικό της χώρο». (Νταβούτογλου, 2010)

Συναφώς, οι θέσεις της Τουρκίας όσον αφορά το Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο, παρουσιάζονται ως εξής: Στο Αιγαίο, η ελληνική πλευρά έχει προχωρήσει στην μονομερείς ενέργειες από το 1931, παραβιάζοντας την ισορροπία που είχε κατοχυρωθεί με τη Συνθήκη της Λωζάννης. Οι διαφορές μεταξύ των δύο χωρών περιλαμβάνουν όχι μόνο την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας αλλά και άλλα ζητήματα. Η λύση πρέπει να είναι πολιτική και να λαμβάνει υπόψη τις γεωγραφικές συνθήκες του Αιγαίου που είναι μοναδικές στον κόσμο, τα συμφέροντα και των δύο χωρών και να είναι ρεαλιστική. Συνολικά, η Ελλάδα και η Τουρκία είναι καταδικασμένες να συνυπάρχουν στον ίδιο γεωγραφικό χώρο και ιστορικό χρόνο. Παρά τις διαφορές, υπάρχουν και σημεία σύγκλισης και προσπάθειες διευθέτησης των ζητημάτων. Για τους λόγους αυτούς δεν χωρεί μεμονωμένη αντιμετώπιση του καθενός από τα προβλήματα του Αιγαίου. Πρέπει να υπάρξει «συνολική συμφωνία» για όλα τα θέματα.³³

Η «λωρίδα» της εργαλειοποίησης

«Η Τουρκία μοιράζεται μια μακραίωνη κοινή ιστορία και έχει στενούς πολιτιστικούς και κοινωνικούς δεσμούς με τον παλαιστινιακό λαό». (Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, 2022) Η συγκεκριμένη πρόταση αποτελεί την εισαγωγική τοποθέτηση και το πλαίσιο της σχέσης που υφίσταται μεταξύ της Τουρκίας και της Παλαιστίνης, όπως αναφέρεται στην επίσημη ιστοσελίδα του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών³⁴. Η Τουρκία

³³ Οι τουρκικές θέσεις για το καθεστώς του Αιγαίου όπως στο Παράρτημα «Ζ»

³⁴ Σημειώνεται ότι η Τουρκία ήταν από τις πρώτες χώρες που έσπευσαν να αναγνωρίσουν την ύπαρξη παλαιστινιακού κράτους το 1988. Νωρίτερα, το 1975 η Τουρκία είχε συνάψει επίσημες σχέσεις με την Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης. Ποια είναι, ωστόσο, η πραγματική σχέση της Άγκυρας με την παλαιστινιακή πλευρά και πώς αυτή επεμβαίνει στον καμβά των διεθνών σχέσεων της Νοτιοανατολικής Μεσογείου; Αρχικά, είναι χρήσιμο να προσδιοριστούν οι δρώντες των δύο πλευρών, οι οποίοι εν πολλοίς διαμορφώνουν και το είδος της εν λόγω σχέσης. Η πλευρά της Τουρκίας

αποδίδει μεγάλη σημασία στο παλαιστινιακό ζήτημα, παρουσιάζοντας τον εαυτό του ως τον υπερασπιστή των Παλαιστινίων και των ιερών ισλαμικών χώρων στην Ιερουσαλήμ και την Τουρκία ως την εγγυήτρια δύναμη για την απόδοση δικαιοσύνης στον παλαιστινιακό λαό μεγάλο μέρος του οποίου εκπροσωπείται από την οργάνωση Χαμάς από το 2006³⁵. (Karmon & Barak, 2018)

Η τελευταία λαμβάνει σημαντικό χρηματοδοτικό υλικό και πολιτική υποστήριξη από την Τουρκία. Ειδικά από το 2009 και μετά, η ενίσχυση της τουρκικής υποστήριξης προς την οργάνωση άρχισε να επιδρά αρνητικά στις σχέσεις Άγκυρας - Τελ Αβίβ, συνδράμοντας τους λόγους που οδήγησαν στη βαθιά ρήξη τους μετά το 2010, πληγώνοντας εκτός των άλλων τη συνεργασία που είχαν αναπτύξει σε ένα ευρύ φάσμα μέχρι τότε. Προσφάτως δε, η δημόσια υποστήριξη του Ερντογάν για τη «σφαγή» Παλαιστινίων αμάχων από τις δυνάμεις του ισραηλινού στρατού είχε ως αποτέλεσμα τη διακοπή των τούρκο-ισραηλινών διπλωματικών σχέσεων. Επιπλέον, το «αντιεβραιοτικό» αίσθημα δείχνει να διευρύνεται με την εμπλοκή και της τρομοκρατικής ομάδας του Λιβάνου, Χεζμπολάχ, που διαχρονικά υποστηρίζεται από την Τεχεράνη. (Foundation for Defense of Democracies., 2023)

Εκμεταλλευόμενος το παλαιστινιακό ζήτημα, ο Ερντογάν προσπαθεί να παρουσιάσει την Τουρκία στο αραβικό κοινό ως ηγετική δύναμη στη Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή, με σκοπό την απόκτηση ισλαμικής νομιμότητας και παράλληλα την υλοποίηση οικονομικών στόχων³⁶. Το βέβαιο πάντως είναι ότι το Παλαιστινιακό βρίσκεται στην καρδιά των στοχεύσεων της Άγκυρας και αποτελεί προμετωπίδα της τουρκικής στρατηγικής σύλληψης για την πορεία που επιδιώκει να ακολουθήσει στο πλαίσιο της

εκφράζεται μέσα από τις στενές κατευθύνσεις του προέδρου της, προβάλλοντας τη λειτουργία της ως ένα «μοντέλο αυταρχικού κράτους». (Karaveli, 2019)

³⁵ Η τελευταία λαμβάνει σημαντικό χρηματοδοτικό υλικό και πολιτική υποστήριξη από την Τουρκία. Ειδικά από το 2009 και μετά, η ενίσχυση της τουρκικής υποστήριξης προς την οργάνωση άρχισε να επιδρά αρνητικά στις σχέσεις Άγκυρας - Τελ Αβίβ, συνδράμοντας τους λόγους που οδήγησαν στη βαθιά ρήξη τους μετά το 2010, πληγώνοντας εκτός των άλλων τη συνεργασία που είχαν αναπτύξει σε ένα ευρύ φάσμα μέχρι τότε. Προσφάτως δε, η δημόσια υποστήριξη του Ερντογάν για τη «σφαγή» Παλαιστινίων αμάχων από τις δυνάμεις του ισραηλινού στρατού είχε ως αποτέλεσμα τη διακοπή των τούρκο-ισραηλινών διπλωματικών σχέσεων. Επιπλέον, το «αντιεβραιοτικό» αίσθημα δείχνει να διευρύνεται με την εμπλοκή και της τρομοκρατικής ομάδας του Λιβάνου, Χεζμπολάχ, που διαχρονικά υποστηρίζεται από την Τεχεράνη. (Foundation for Defense of Democracies., 2023)

³⁶ Τον Σεπτέμβριο του 2014, ο Τούρκος πρόεδρος σε ομιλία του στο Συμβούλιο Εξωτερικών Σχέσεων, μια από τις κορυφαίες δεξαμενές σκέψης των ΗΠΑ, είχε δηλώσει: «Το παλαιστινιακό ζήτημα είναι ένα σημαντικό ζήτημα που έχει αντίκτυπο όχι μόνο στους Παλαιστίνιους, αλλά σε όλους τους Μουσουλμάνους και σε όλους όσους έχουν συνείδηση στον κόσμο. Βρίσκεται στην καρδιά πολλών από τα ζητήματα της περιοχής». (Presidency of the Republic of Türkiye, 2014)

μελλοντικής της προβολής ως απόλυτου εκφραστή των δικαιωμάτων των απανταχού μουσουλμάνων. (Aydıntaşbaş & Huggard, 2023)

Ο στρατηγικός ρόλος του Ισραήλ

Εντούτοις, σε ότι αφορά το Ισραήλ, οι σχέσεις του με την Τουρκία επιδεινώθηκαν μετά την άνοδο του ΑΚΡ στην εξουσία, κυρίως λόγω της υποστήριξης της Άγκυρας στους Παλαιστίνιους και της ασκούμενης σκληρής τουρκικής κριτικής στο Ισραήλ για το Μεσανατολικό, παρότι το ιστορικό υπόβαθρο των δεσμών των δυο χωρών δεν είχε πάντοτε αρνητικό πρόσημο. Η διμερής σχέσεις έφτασαν στο ναδίρ τον Μάιο του 2010 μετά την επίθεση Ισραηλινών κομάντο στο τουρκικό πλοίο Mavi Marmara, σκοτώνοντας οκτώ Τούρκους ακτιβιστές που μετέφεραν ανθρωπιστική βοήθεια στη Γάζα. Ως φυσικό επακόλουθο ήταν το Ισραήλ, μετά τη διάρρηξη των σχέσεων με την Τουρκία και ευρισκόμενο διαχρονικά μεταξύ εχθρικών-αραβικών-κρατών, να αναζητήσει δίκτυα συνεργασίας με άλλα κράτη της περιοχής (Τζιάρρας & Μαδούρος, 2016, σσ. 154-162)

Η διπλωματική ρήξη μεταξύ του Ισραήλ και της Τουρκίας κατά τη διάρκεια της «Αραβικής Άνοιξης» αποκτά ιδιαίτερη σπουδαιότητα, καθώς συνέβη σε ένα κρίσιμο χρονικό σημείο. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, το Ισραήλ αντιμετώπιζε σημαντικές προκλήσεις, συμπεριλαμβανομένων των αραβικών εξεγέρσεων και των εντάσεων με το Ιράν σχετικά με το πυρηνικό πρόγραμμα. Ενώ αντιμετώπιζε αυτές τις δυσκολίες, το Ισραήλ αναζητούσε μια νέα γεωπολιτική ισορροπία, η οποία θα αντανakλούσε την ανασφάλεια σχετικά με τη θέση του στο περιβάλλον των εχθρικών αραβικών χωρών.

Κατ' ακολουθίαν, οι νέες επιταγές της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής οδήγησαν το Ισραήλ στην εμβάθυνση των σχέσεων με την Ελλάδα και την Κύπρο με την αιωνοί συμμαχική σχέση λόγω της κοινής απειλής που αισθάνονται από το πολιτικό όραμα του νέο-οθωμανισμού στην κοινή τους περιφέρεια³⁷. Η νέα σχέση ξεκίνησε από μία τριμερή συνεργασία για τα ενεργειακά ζητήματα της Ανατολικής Μεσογείου, ενώ σήμερα έχει

³⁷ Η αρχή έγινε το 2009 όταν το Ισραήλ και η Ελλάδα υπέγραψαν στρατιωτικές και άλλες συμφωνίες. Έπειτα, συστάθηκε μία κοινή επιτροπή στρατηγικής συνεργασίας σε ζητήματα τρομοκρατίας και μια συμφωνία συνεργασίας σε θέματα ασφάλειας το 2011. Ακόμα, επήλθε μία συμφωνία συνεργασία σε θέματα ασφάλειας με στρατιωτική χροιά το 2015. Παράλληλα, το 2012 η Κυπριακή Δημοκρατία και το Ισραήλ υπέγραψαν μια στρατιωτική και αμυντική συμφωνία, ενώ το 2015 δεσμεύτηκαν να δημιουργήσουν μία νέα Επιτροπή Συνεργασίας σχετικά με την άμυνα και την ασφάλεια. Σε αυτήν την περίπτωση η στρατιωτική συνεργασία ήλθε ως επακόλουθο της ενεργειακής συνεργασίας, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί από τις οριοθετήσεις των θαλασσιών ζωνών των δύο κρατών. Η κορύφωση των καλών σχέσεων των μερών ήλθε στις 2 Ιανουαρίου 2020 όταν τα τρία κράτη υπέγραψαν στην Αθήνα τη συμφωνία κατασκευής του East Med.

επεκταθεί σε άλλους τομείς ενώ δρα ανασταλτικά στις γεωπολιτικές επιδιώξεις της Τουρκίας. (Τζιάρρας Ζ. , 2019) Η απόφαση για την ενίσχυση της τριμερούς συνεργασίας με την Ελλάδα και την Κυπριακή Δημοκρατία αντιπροσώπευε όχι μόνο μια αντίδραση σε πρόσκαιρες κρίσεις, αλλά επίσης μια στρατηγική επιλογή για τη δημιουργία μακροπρόθεσμων γεωπολιτικών ισορροπιών, συμβαδίζοντας με τη συνολική εξέλιξη του περιφερειακού πλαισίου.

Ο κομβικός ρόλος της Αιγύπτου

Στην αντίληψη των δυτικών επικρατεί η άποψη ότι τα ιδεώδη της Τουρκίας και της Αιγύπτου ταυτίζονται. Αυτή η άποψη βασίζεται στην κοινή υιοθέτηση της διδασκαλίας του Ισλάμ από τους δύο λαούς, η οποία δεν αποδέχεται την έννοια του έθνους. Κατά συνέπεια, η ομοιότητα αφορά κυρίως τις ιδεολογικές πτυχές, καθώς και την κοινή μουσουλμανική πίστη. Αν και αυτή η προσέγγιση φαίνεται λογική σε θεωρητικό επίπεδο, στην πραγματικότητα δεν ισχύει, καθώς δεν έχει αναπτυχθεί καμία πνευματική συγγένεια μεταξύ των δύο λαών. (Νικολάου- Πατραγάς , 2017)

Οι σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και της Αιγύπτου ήταν εξαιρετικά φιλικές κατά την περίοδο της διακυβέρνησης των Αδελφών Μουσουλμάνων υπό τον πρόεδρο Μόρσι. Εκείνη την περίοδο η Τουρκία επεδίωκε να δημιουργήσει ένα νέο δημοκρατικό άξονα ισχύος και να επεκτείνει την επιρροή της στον αραβικό κόσμο. Ωστόσο, μετά την απομάκρυνση του Μόρσι το 2013 ο Ερντογάν αποδοκίμασε έντονα το πραξικόπημα κατά της δημοκρατικά εκλεγμένης κυβέρνησης και οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών διακόπηκαν. Επιπρόσθετα οι δεσμοί της Τουρκίας με ομάδες φίλια διακείμενες στη Μουσουλμανική Αδελφότητα και η παρέμβασή της στον εμφύλιο πόλεμο της Λιβύης, υποστηρίζοντας την αναγνωρισμένη από τον ΟΗΕ Διοίκηση στην Τρίπολη, περιέπλεξαν τις σχέσεις της με το Κάιρο ³⁸. (Al-Anani, 2020) Η Αίγυπτος, μαζί με κράτη του Κόλπου, όπως η

³⁸ Στη Λιβύη, η Αίγυπτος υπήρξε σημαντικός υποστηρικτής του πολέμαρχου, στρατηγού Χαλίφα Χαφτάρ, ο οποίος εξαπέλυσε στρατιωτική επίθεση κατά της νόμιμης και αναγνωρισμένης από τα Ηνωμένα Έθνη Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας (GNA) με έδρα την Τρίπολη. Η απόφαση της Τουρκίας να παράσχει στρατιωτική και υλικοτεχνική υποστήριξη στην GNA επιδείνωσε τις σχέσεις της με την Αίγυπτο, η οποία καταδίκασε επίσημα την τουρκική κίνηση και προειδοποίησε ότι «οι κινήσεις αυτές της Τουρκίας θα επηρεάζαν αρνητικά τη σταθερότητα της περιοχής της Μεσογείου» και ότι «η Τουρκία θα έφερε την πλήρη ευθύνη για τις συνέπειες». Ωστόσο, μετά τη στρατιωτική αποτυχία του Χαφτάρ και την κατάπαυση του πυρός τον Οκτώβριο του 2020, η Αίγυπτος υιοθέτησε μια στάση επαναπροσέγγισης και διαπραγματευτικής διάθεσης με τη GNA, σε μια προσπάθεια εκτόνωσης της κρίσης χωρίς την καταφυγή στη στρατιωτική λύση. (Abdulrazek, 2023)

Σαουδική Αραβία και τα ΗΑΕ, αντιτάχθηκαν στη στάση της Τουρκίας, δημιουργώντας ρωγμές στην περιφερειακή πολιτική. (Uras, 2020) Ωστόσο, οι πρόσφατες εξελίξεις δείχνουν μια διστακτική αναθέρμανση των σχέσεων.

Παρά τις θετικές αυτές εξελίξεις, εξακολουθούν να υπάρχουν θεμελιώδεις διαφωνίες που πρέπει να αντιμετωπιστούν, συμπεριλαμβανομένων των θεμάτων που σχετίζονται με τη σύγκρουση στη Λιβύη και των διαφορών σχετικά με τις θαλάσσιες ζώνες στην πλούσια σε φυσικό αέριο Ανατολική Μεσόγειο. Η ενδεχόμενη πολιτική βούληση για αποκατάσταση των σχέσεων προσκρούει στις προκλήσεις που εγείρονται ελέω των παραπάνω διαφωνιών, η άμβλυνση, ιδανικά εξάλειψη, των οποίων είναι μονόδρομος για μελλοντικές συνέργειες. Συνολικά, η σημερινή κατάσταση των σχέσεων Αιγύπτου-Τουρκίας αποκρυσταλλώνεται σε μία διάθεση επαναπροσέγγισης εν συγκρίσει με την προηγούμενη δεκαετία, μεταβαίνοντας από μια περίοδο έντασης και διαφωνιών σε μια πιο διαλλακτική και συνεργατική προσέγγιση, οφειλόμενη σε έναν συνδυασμό γεωπολιτικών, οικονομικών και περιφερειακών παραγόντων. (Wilks, 2021)

Συρία

Η πολιτική της Τουρκίας έναντι της Συρίας έχει υποστεί σημαντικές μεταβολές λόγω των περίπλοκων εξελίξεων στην περιοχή. Αρχικά, η πολιτική της «μηδενικών προβλημάτων», που προωθούσε την ειρηνική συνεργασία με γειτονικές χώρες, καθώς και η στενή σχέση με τη Συρία υπό το καθεστώς του Αλ Άσαντ, αντικαταστάθηκε από μια πιο πολύ-πολιτική προσέγγιση. Η εμφάνιση των αραβικών εξεγέρσεων και ο εμφύλιος πόλεμος στη Συρία ανάγκασαν την Τουρκία να επανεξετάσει τη θέση της. Η αντιμετώπιση της απειλής από τις κουρδικές δυνάμεις και η επιδίωξη ελιγμών από τη δυτική επιρροή οδήγησαν σε στρατηγική συνεργασίας με τη Ρωσία.

Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις «Ασπίδα του Ευφράτη»³⁹ και «Κλάδος Ελαίας»⁴⁰ που

³⁹ Η «Ασπίδα του Ευφράτη» ξεκίνησε στις 24 Αυγ 2016 και διήρκεσε 198 μέρες επιφέροντας Τουρκικό έλεγχο επί μίας περιοχής ίσης με τα ¼ του Νομού Έβρου (2015 τ.χλμ.). Η επιχείρηση αποσκοπούσε στην αποτροπή δημιουργίας ενιαίου Κουρδικού διαδρόμου μεταξύ Τουρκίας και Συρίας, αντιμετωπίζοντας, τόσο τα εξτρεμιστικά στοιχεία του ΙΚ, όσο και τους Κούρδους (Μηνάγιας, 2010, σσ. 206-208). Σημαντική πρόκληση αποτελούσε εκτός από την απαίτηση αντιμετώπισης δύο αντιπάλων ταυτόχρονα (ΙΚ και Κούρδοι), η ανάγκη διέλευσης υδάτινων κωλυμάτων (Ποταμοί Ευφράτης και Sahur) σε συνδυασμό με την ανάγκη εκκαθάρισης 243 κατοικημένων τόπων. (Μηνάγιας, 2018, σσ. 209-211)

⁴⁰ Συνέχεια της επιχείρησης της «Ασπίδα του Ευφράτη δόθηκε με την επιχείρηση “Κλάδος της Ελαίας”, η οποία διεξήχθη από τις 20 Ιανουαρίου έως τις 18 Μαρτίου 2018 ώστε να εξουδετερωθούν οι τρομοκράτες των PKK του YPG και του ISIS, στο βορειοδυτικό τμήμα της Συρίας, στο Αφρίν (το οποίο τελούσε υπό έλεγχο του PYD και ,ταυτόχρονα, αποτελούσε πέρασμα των Κούρδων προς την Τουρκία).

πραγματοποιήθηκαν στη Συρία, αποτελούν μέρος αυτής της στρατηγικής. Αυτές οι επιχειρήσεις προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τις κουρδικές δυνάμεις και να διαμορφώσουν τις γεωπολιτικές εξελίξεις στη Συρία με την υποστήριξη της Ρωσίας. Συνολικά, η στρατηγική της Τουρκίας απέναντι στη Συρία χαρακτηρίζεται από πολυδιάστατες συμμαχίες και αναζητά έναν ρόλο ανεξαρτησίας σε μια περιοχή που υφίσταται σημαντικούς πολιτικούς και στρατηγικούς μετασχηματισμούς.

Εν τέλει, η Τουρκία ονοματίζεται σε πολλές αναλύσεις ως η μεγάλη κερδισμένη της πτώσης του Μπασάρ αλ Άσαντ στις αρχές του Δεκεμβρίου 2024 και μάλιστα με τον τρόπο που πραγματοποιήθηκε. Εν αντιθέσει η Τουρκία δεν έχει ξεχωριστούς λόγους να αισθάνεται ότι η συγκεκριμένη προοπτική συνάδει με τα συμφέροντα της. Επιδιώκει μια Συρία κατά το δυνατόν σταθεροποιημένη, και πάντως ενιαία, διότι πρώτηστη τουρκική προτεραιότητα είναι η εξάλειψη του αυτονομημένου κουρδικού μορφώματος στα νότια σύνορά της. Στις προθέσεις της είναι ένα συριακό κράτος αφενός απαλλαγμένο από ξένα στρατεύματα και αφετέρου ικανό να υποδεχθεί επαναπατριζόμενους Σύριους πρόσφυγες και ανοικτό σε όλες τις πολιτικές δυνάμεις πλην των Κούρδων που τους εκλαμβάνει ως τρομοκράτες. (Ράπτης, 2024)

Συμπεράσματα

Είναι γνωστό ότι η συστημική αλλαγή της παγκόσμιας ισορροπίας πραγμάτων που συνόδευσε την πτώση του διπολισμού στον 20^ο αιώνα διαμόρφωσε μια νέα αρχιτεκτονική στην οποία η Τουρκία ελλείπει της σοβιετικής απειλής, εμφανιζόταν περιθωριοποιημένη και υποβαθμισμένη στρατηγικά, αμυντικά και συμμαχικά. Εξάλλου, η Τουρκία βρέθηκε στο επίκεντρο ενός τριγώνου αστάθειας (Βαλκάνια-Κεντρική Ασία- Μ. Ανατολή), λόγω της καταρρεύσεως του καθεστώτος ασφαλείας της περιοχής αυτής. Απότοκος των παραπάνω ήταν κατά το μεγαλύτερο μέρος του 20^{ου} αιώνα, η Τουρκία εσκεμμένα να μην αναμειγνύεται στις υποθέσεις της Ανατολικής Μεσογείου. Εν αντιθέσει με τον προηγούμενο αιώνα, στον 21^ο αιώνα κατά μια αξιοσημείωτη απόκλιση από την κεμαλική στρατηγική, η Άγκυρα μεταβλήθηκε σε έναν εξαιρετικά ενεργό και σημαντικό παράγοντα στην περιοχή.

Κατά κοινή ομολογία το γεωπολιτικό σύστημα της Ανατολικής Μεσογείου

Βασικός στόχος κινητοποίησης της συγκεκριμένης επιχείρησης από την Τουρκία ήταν να ασφαλίσει την επικράτεια της, αλλά και να διατηρήσει ένα καθεστώς σταθερότητας στα σύνορα της.

εξακολουθεί να παραμένει μία ζώνη αντιπαραθέσεων θρησκευτικών, πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών υποθέσεων. Συναφώς, η συγκρουσιακή σχέση των εσωτερικών και εξωτερικών δρώντων και η θέση του Ισλάμ στο κράτος και την κοινωνία αποτελούν τα βασικά γνωρίσματα του Άραβο-μουσουλμανικού κόσμου που αποτελεί την πλειονότητα του υπόψη συστήματος.

Εκτός από τα παραπάνω, ορισμένες γεωπολιτικές πτυχές της εν λόγω περιοχής δύνανται να θεωρηθούν, η διαμάχη των διεθνών δρώντων για τον έλεγχο και την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων της περιοχής, η ενεργειακή ασφάλεια, ο ισλαμικός φονταμενταλισμός, η διαχρονική Άραβο-ισραηλινή διένεξη με αιχμή του δόρατος το παλαιστινιακό ζήτημα και τέλος οι επιδιώξεις και οι στρατηγικές που αναπτύσσουν στην περιοχή οι τέσσερις μεγάλες δυνάμεις, δηλ. οι ΗΠΑ, Ρωσία, ΕΕ, Κίνα.

Οι ανωτέρω παράγοντες, σε συνδυασμό με την ανακάλυψη σημαντικών ποσοτήτων φυσικού αερίου στον βυθό μεταξύ της Κύπρου και του Ισραήλ επιφέρουν σημαντική πολυπλοκότητα στη διεθνή πολιτική της Ανατολικής Μεσογείου. Κύπρος και Ισραήλ, έχουν ήδη υπογράψει συμβόλαια και θα είναι οι πρώτες που θα επωφεληθούν από τις πιθανές ποσότητες ενέργειας που θα εξαχθούν, ενώ υφίσταται η πιθανότητα εντοπισμού επιπλέον ενεργειακών αποθεμάτων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να επανέλθει το ζήτημα της οριοθέτησης των Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών (ΑΟΖ) στις παράκτιες χώρες της Ανατολικής Μεσογείου, προκαλώντας πιθανή διαμάχη στη περιοχή. Επομένως, η Τουρκία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο, όχι μόνο λόγω της παράκτιας της θέσης και του ρόλου ως εισαγωγέα ενέργειας, αλλά καθότι μπορεί να αποτελέσει κρίσιμο κόμβο μεταφοράς για τους υδρογονάνθρακες που θα γίνει εξόρυξη. (Ντόκος, 2011)

Εύκολα γίνεται καταληπτό πώς ο ενδεχόμενος αποκλεισμός της Τουρκίας από τις σημαίνουσες όσο και προσοδοφόρες ανακαλύψεις ενεργειακών κοιτασμάτων στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου αφύπνισε την πολιτική μιας εκβιαστικής εμπλοκής στα ενεργειακά δρώμενα. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, η Τουρκία χρησιμοποιεί σκληρή ισχύ με κύρια συνιστώσα της, τη προβολή της θαλάσσιας ισχύος στο πλαίσιο της οποίας εντάσσεται και η υπογραφή του τούρκο-λιβυκού μνημονίου και το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας». Με αυτές τις στρατηγικές η Τουρκία προσβλέπει αρχικά στην ύψωση προσκομμάτων στις συνεργασίες των κρατών του υποσυστήματος και εν συνεχεία να συμπεριληφθεί και εκείνη στις χώρες που θα καρπωθούν σε μεγάλο ποσοστό τα ενεργειακά ευρήματα της περιοχής.

Από μία άλλη οπτική, η διάρρηξη των διμερών σχέσεων της Τουρκίας με το Ισραήλ, έχουν θέσει τις βάσεις για την ανάπτυξη μιας στρατηγικής σημασίας συνεργασία του Ισραήλ με την Κύπρο και την Ελλάδα. Το «νέο» γεωπολιτικό τρίγωνο, με τις δυτικές «ευλογίες», εκτός από τον ενεργειακό-οικονομικό χαρακτήρα του, προσεγγίζει και τα καίρια ζητήματα της άμυνας και της ασφάλειας. Επιπρόσθετα η Τουρκία, με στόχο την ανατροπή ή αποδόμηση της περιφερειακής συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας, Κύπρου, Ισραήλ και επιπλέον της Αιγύπτου⁴¹ υιοθετεί μια αντίθετη προσέγγιση που ενισχύει τις πιέσεις και τις δυσκολίες στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Αναμφίβολα, οι αντιθέσεις στην Ανατολική Μεσόγειο, αν και εγείρονται μονομερώς από την Τουρκία, δημιουργούν ανησυχία για την ασφάλεια και σταθερότητα της περιοχής. Όταν η αναθεωρητική ρητορική εκδηλώνεται εμπράκτως από την Τουρκία στην ευρύτερη περιφέρεια της Μεσογείου με στρατιωτικές ενέργειες και η αναζήτηση νέων ενεργειακών πηγών και «οδεύσεων» αυτών προς την Ευρώπη καθιστούν την χάραξη Υψηλής Στρατηγικής πυλώνα ισχυροποίησης κάθε κρατικής οντότητας της περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου μεταξύ των οποίων είναι η Τουρκία και η Ελλάδα.

Για τους παραπάνω λόγους η Τουρκία προκαλεί αστάθεια και ανασφάλεια στον περίγυρό της ενώ η εξωτερική πολιτική που ακολουθεί στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου στον 21^ο αιώνα χαρακτηρίζεται ως αναθεωρητική με επιδίωξη να καταστεί εν γένει περιφερειακός ηγεμών. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού η Τουρκία έχει θέσει τρεις (3) κύριους στόχους: τη διασφάλιση της ασφάλειας του κράτους, την ενίσχυση της περιφερειακής της θέσης και την εμπέδωσή της ως δρώντα παγκοσμίου εμβέλειας. Στηρίζεται στην υλοποίηση μιας Υψηλής Στρατηγικής που βασίζεται σε όλα τα διαθέσιμα μέσα (ένοπλες δυνάμεις, διπλωματία και οικονομία). Εξάλλου, η τεχνολογική ικανότητα (εγχώρια αμυντική βιομηχανία) και η στρατιωτική ισχύς (ένοπλες δυνάμεις) αποτελούν παράγοντες της εξίσωσης ισχύος της.

⁴¹ Αξίζει να σημειωθεί ότι μέσα από την προσέγγιση Ελλάδας, Κύπρου, Ισραήλ και Αιγύπτου τα τελευταία χρόνια ενδυναμώνεται και η διμερής σχέση Αιγύπτου-Ισραήλ, ιδιαίτερα μετά την κρίση που πέρασαν στις σχέσεις τους με την «Αιγυπτιακή Άνοιξη» και την παρένθεση Μόρσι στην εξουσία της Αιγύπτου. Στην κατεύθυνση αυτή διερευνάται και η λεγόμενη «τριγωνική στρατηγική» εξαγωγής φυσικού αερίου (triangular gas export strategy), η οποία περιλαμβάνει την αποστολή ισραηλινού και κυπριακού φυσικού αερίου στην Αίγυπτο, που διαθέτει ίσως την πιο ανεπτυγμένη υποδομή φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο, μέσω υπεράκτιων ή χερσαίων αγωγών. Το σενάριο αυτό εκμεταλλεύεται τις νέες ευκαιρίες που άνοιξαν στην περιοχή με την ανακάλυψη του τεράστιου αιγυπτιακού κοιτάσματος φυσικού αερίου Zor, τον Αύγουστο του 2015. Ο συνδυασμός των πόρων φυσικού αερίου του Ισραήλ, της Κύπρου και της Αιγύπτου θα δημιουργούσε θεωρητικά μια πολύ μεγαλύτερη δεξαμενή, η οποία θα μπορούσε να είναι πιο ελκυστική για την Ευρώπη. (Stergiou, 2019)

Τα ανωτέρω μέσω του πρίσματος του σύγχρονου πολιτικού ρεαλισμού δεν μπορούν να γίνουν κατανοητά εάν δεν συνυπολογιστεί ένα σημαντικό κριτήριο της διαμόρφωσης του παράγοντα της Τουρκίας στον 21^ο αιώνα. Οι πολιτικοί και πνευματικοί ηγέτες της Τουρκίας, ευρέως γνωστοί ως «νέο-Οθωμανοί του 21^{ου} αιώνα» όχι μόνο αναβιώνουν, αλλά και προωθούν ενεργά ένα ιδεολογικό στίγμα που συνδέεται άρρηκτα με την ιδέα της αναβίωσης της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Αυτό το στίγμα αντιπροσωπεύει το όραμα μιας περιφερειακής δύναμης και αντικατοπτρίζει, με ανοικτό τρόπο, την επιδίωξη ενός ευρύτερου ρόλου στην περιοχή, συνδέοντας το σύγχρονο κράτος με την ιστορία της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Ωστόσο τα επακόλουθα που θα προκύψουν σε αυτό το μεταβαλλόμενο γεωπολιτικό τοπίο της Ανατολικής Μεσογείου καθώς και η έκβασή τους είναι δύσκολο να προβλεφθούν στη παρούσα συγκυρία με ακρίβεια. Υπάρχουν σε εξέλιξη ανοιχτά ζητήματα, τα οποία έχουν επιδεινώσει τις σχέσεις της Τουρκίας με τα κράτη της περιοχής καθώς και με τις ΗΠΑ. Πόσο θα επηρεάσει η πολιτική αυτή το αδιέξοδο στο παλαιστινιακό, ιδιαίτερα μετά την επίθεση της Χαμάς στο Ισραήλ τον Οκτώβριο του 2023 καθώς και η πτώση του Ασαντ στην Συρία τον Δεκέμβριο του 2024 δεν δύναται να εκτιμηθεί.

Προτάσεις

Κατόπιν των ανωτέρω συνάγεται το συμπέρασμα ότι το πώς θα εξελιχθούν τα σχήματα αλληλεπίδρασης μεταξύ των βασικών πρωταγωνιστών στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και πόσο θα επηρεάσουν αυτά τις ετυμηγορίες των δρώντων, θα το επιδείξει το μέλλον. Όμως ανοίγει ένα παράθυρο ευκαιρίας για την ελληνική διπλωματία την συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Για το λόγο αυτό απαιτείται η εγρήγορση της ελληνικής διπλωματίας και η σύζευξη στόχων και μέσων που θα χρησιμοποιηθούν για την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής ώστε να εκμεταλλευτεί αυτή την ευκαιρία που παρουσιάζεται στο περιφερειακό υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου.

Με βάση τα παραπάνω, η Ελλάδα και Κύπρος έχουν την ευκαιρία να συνδέσουν τα ενεργειακά και γεωπολιτικά τους συμφέροντα με τα αντίστοιχα στρατηγικά συμφέροντα ισχυρών δυτικών «παικτών» που δεν συμβιβάζονται με την επίδειξη τουρκικών αναθεωρητικών τάσεων και ηγεμονισμού στην Ανατολική Μεσόγειο. Με γνώμονα την περαιτέρω ενίσχυση του παράγοντα ισχύος να εξετασθεί η συμμετοχή της Κύπρου σε ευρύτερες συμμαχίες με χώρες της περιοχής, αλλά και σε προγράμματα όπως

αυτό της «Συνεργασίας για την Ειρήνη»⁴², υπό το πρίσμα μιας μελλοντικής εισδοχής της Κυπριακής Δημοκρατίας στο ΝΑΤΟ.

Στο ίδιο πλαίσιο Ελλάδα και Κύπρος ενδείκνυται να καρπωθούν περαιτέρω το κενό που δημιούργησε η ηγεμονική πολιτική της Τουρκίας που την απομάκρυνε από τον σύμμαχο Ισραήλ και αύξησε την καχυποψία της ανταγωνίστριας Αιγύπτου. Έχοντας ως γνώμονα ότι η ενέργεια αποτελεί εστία συνεργασίας όσο και διενέξεων, οφείλουν να θωρακίσουν τις τριγωνικές συμπράξεις στις οποίες και αυτές συμμετέχουν, ούσες τα ακραία όρια μιας ζώνης ειρήνης απέναντι σε μια ζώνη πολέμου.

Σε ένα άλλο επίπεδο, οι διπλωματικές κινήσεις της Ελλάδας προ την κατεύθυνση άμβλυνσης της τουρκικής προκλητικότητας στο Αιγαίο, προς αλλαγή τους status quo, είναι αναγκαία συνθήκη αλλά όχι ικανή ώστε να επιδράσει στο σύστημα λήψης αποφάσεων και καθορισμού εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας. Η επιδίωξη ενδυνάμωσης της στρατιωτικής ισχύος της Ελλάδας αποτελεί την ικανή συνθήκη για να κλονίσει τον τουρκικό αναθεωρητισμό στο Αιγαίο. Αφότου διαμορφωθούν εν τοις πράγματι οι προαναφερθείσες ικανές και αναγκαίες συνθήκες, πρέπει εν συνεχεία τουλάχιστον να διατηρηθούν αν όχι να ενισχυθούν ως πυλώνες της ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής έναντι της Τουρκίας. Είναι όμως πρόδηλο πως πέραν της ενίσχυσης των πυλώνων ισχύος της Ελλάδας είναι αναγκαία η χάραξη μιας μακροπρόθεσμης Εθνικής Υψηλής Στρατηγικής από την χώρα με ιδιαίτερο βάρος την Ανατολική Μεσόγειο.

Εν κατακλείδι, η χρήση των οικονομικών και γεωστρατηγικών πλεονεκτημάτων της Ανατολικής Μεσογείου απαιτεί έναν παράγοντα που δεν υπάρχει σήμερα: πολιτική σταθερότητα και ασφάλεια. Σε αυτή τη γεω-οικονομική και γεωπολιτική γεωμετρία, η

⁴² Το τέλος του ψυχρού πολέμου συν έπρεπε με την κατάργηση των διαχωριστικών γραμμών Ανατολής-Δύσης και τη δημιουργία ενός ενιαίου πλαισίου ασφάλειας στην Ευρώπη, στο οποίο όλα τα Ευρωπαϊκά Κράτη και μαζί αυτά της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης επιθυμούν να συμμετέχουν στην κοινή προσπάθεια για ειρήνη και ασφάλεια και να μοιραστούν τα οφέλη αυτής της προσπάθειας για τους λαούς τους. Αποτέλεσμα αυτής της επιθυμίας των Ευρωπαϊκών Κρατών και μαζί των Κρατών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης για μόνιμη ειρήνη και σταθερότητα ήταν να αποδεχθούν τα κράτη αυτά την πρόσκληση για Σύμπραξη για την Ειρήνη που υπογράφηκε από τους Προέδρους των Δημοκρατιών και των Κυβερνήσεων των Κρατών-Μελών της Βορειοατλαντικής Συνθήκης στις Βρυξέλλες, τη 10η Ιανουαρίου 1994 και να προσυπογράψουν το κείμενο πλαισίου της Σύμπραξης για την Ειρήνη. Με τη Συμφωνία μεταξύ των Κρατών. Μελών της Βορειοατλαντικής Συνθήκης και των άλλων Κρατών που συμμετέχουν στη Σύμπραξη για την Ειρήνη σχετικά με το Καθεστώς των Δυνάμεων τους, τα Κράτη - Μέρη της Βορειοατλαντικής Συνθήκης και τα Κράτη που συμπράττουν για την ειρήνη αποδέχθηκαν την εφαρμογή των διατάξεων που διέπει το νομικό καθεστώς των δυνάμεων της Βορειοατλαντικής Συνθήκης, επί των δυνάμεων που μπορεί να σταλούν από ένα Κράτος Συμβαλλόμενο σε αυτή τη Συμφωνία στο έδαφος ενός άλλου Συμβαλλόμενου Κράτους. (NATO.int, 2005)

Ελλάδα διαθέτει τα εχέγγυα να παίξει σημαίνοντα γεωπολιτικό ρόλο χαλυβδώνοντας τις συμμαχίες της με τις ΗΠΑ, Ισραήλ και Αίγυπτο. Καθόσον αποτελεί μια από τις σταθερότερες γεωπολιτικά χώρες της Ανατολικής Μεσογείου μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και είναι ένα από τα παλαιότερα μέλη του ΝΑΤΟ και της ΕΕ και λειτουργεί εδώ και 70 χρόνια σαν βασικός πάροχος δυτικής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο⁴³. Από ιδεολογική άποψη, διαθέτει αξιοπιστία στην περιοχή. Μπορεί να ισορροπήσει παραδοσιακά φίλο-αραβικά διαπιστευτήρια με την πιο πρόσφατη συνεργασία με το Ισραήλ, με το οποίο την ενώνουν ιστορικοί και πολιτικοί δεσμοί, καθώς και ο σταθερός δυτικός προσανατολισμός πάνω σε ένα σταυροδρόμι πολιτισμών και συγκρούσεων. Από την πλευρά τους, οι Άραβες αποδέχονται την Ελλάδα σα «γέφυρα με τη Δύση» λόγω ιστορικής ταυτότητας⁴⁴. (Μπότσιου, 2020)

Επίλογος

Η ιστορία της Τουρκίας αποδεικνύει ότι η χώρα δεν δύναται να απομακρυνθεί εύκολα από τις «ευθύνες» που εκτιμά ότι φέρει, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Ντα(β)ούτογλου, ούτε να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τα προβλήματα που προκύπτουν από τη μετάβαση από μια πολυπολιτισμική αυτοκρατορία σε ένα έθνος κράτος. Ο νέο-οθωμανισμός, έχει επηρεάσει την εξωτερική πολιτική και στρατηγική της εμφανίζοντας σαφώς την προσπάθειά της να ασκήσει επιρροή και να διατυπώσει αξιώσεις στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Η εκμετάλλευση των στοιχείων ισχύος, όπως η γεωγραφία, ο πληθυσμός, η οικονομία και οι Ένοπλες Δυνάμεις, έχει μετατρέψει την Τουρκία σε μία από τις ισχυρότερες περιφερειακές δυνάμεις της Ανατολικής Μεσογείου στον 21^ο αιώνα.

Αναμφισβήτητα, η Τουρκία στον 21^ο αιώνα έχει εισέλθει σε μια νέα φάση, προσαρμόζοντας τη στρατηγική της στις αναδυόμενες γεωπολιτικές αλλαγές της Ανατολικής Μεσογείου, με απώτερο σκοπό τη ριζική αναθεώρηση του περιφερειακού status quo και φορέα εξυπηρέτησής της την προβολή ισχύος σε γειτονικές περιοχές.

⁴³ Διατηρεί ιδιαίτερα εθνικά συμφέροντα στην περιοχή λόγω Κύπρου. Παρά το Κυπριακό και την ελληνοτουρκική διαφορά, δεν έχει εμπλακεί σε πόλεμο με την Τουρκία για έναν αιώνα (από το 1922). Μολονότι την ταλάνισε δεκαετής οικονομική κρίση από το 2009, εξακολουθεί να διαθέτει ένα από τα υψηλότερα κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην περιοχή, λειτουργεί πολλές δεκαετίες με στέρεους δημοκρατικούς θεσμούς, έχει συγκριτικά μικρότερους δείκτες ανισότητας, υψηλό μέσο όρο μόρφωσης και εξωστρέφεια λόγω κοινωνικού και οικονομικού μοντέλου.

⁴⁴ Οι Έλληνες δεν επιβαρύνονται από αποικιακό παρελθόν, όπως πολλοί Ευρωπαίοι εταίροι τους, ούτε από κατακτητικό παρελθόν όπως οι Τούρκοι (Οθωμανική αυτοκρατορία). Αντίθετα, συγκρούστηκαν και με τις δύο αυτές ιστορικές δυνάμεις στην Ελλάδα και στην Κύπρο.

Επιτυγχάνοντας πολλούς από τους στρατηγικούς της στόχους, έχει προκαλέσει διλλήματα ασφάλειας, συγκρούσεις και αντιφάσεις.

Στο πνεύμα των παραπάνω ενδείκνυται από την Ελλάδα από την μία πλευρά να επιδιώκει τη διατήρηση καλών σχέσεων με την Τουρκία, από την άλλη πλευρά επιβάλλεται να έχει πάντοτε επίγνωση ότι η γειτονική χώρα ενεργεί καιροσκοπικά. Τα παραπάνω στοιχεία απαιτείται να αποτελούν δομικούς παράγοντες της εξωτερικής πολιτικής της χώρας έχοντας διαρκώς κατά νου τη διαπίστωση του Mearsheimer «οι συμμαχίες είναι μόνο προσωρινοί γάμοι ευκαιρίας, όπου ο σημερινός εταίρος της συμμαχίας μπορεί να είναι ο αυριανός εχθρός και ο σημερινός εχθρός μπορεί να είναι ο αυριανός εταίρος της συμμαχίας». (Mearsheimer, 1994)

Αριθμός Λέξεων: 14.998

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

- «Α» Γενικά περί Τουρκίας
- «Β» Οικονομία Τουρκίας
- «Γ» Ένοπλες Δυνάμεις Τουρκίας
- «Δ» Δυνατότητες του Τουρκικού Ναυτικού
- «Ε» Το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας»
- «ΣΤ» Το Τούρκο-λιβυκό Μνημόνιο
- «Ζ» Οι Τουρκικές Θέσεις για το Καθεστώς του Αιγαίου
- «Η» Κοιτάσματα Φυσικού Αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο
- «Θ» Ο Αγωγός Ανατολικής Μεσογείου ("East med Pipeline)

Πηγές – Βιβλιογραφία

Πηγές

ΕΛΙΑΜΕΠ. (2023, Δεκεμβρίου 30). Ανάκτηση Φεβρουάριος 25, 2024, από Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2024: <https://www.eliamep.gr/publication/%CE%BF%CE%B9%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B2%CE%BB%CE%AD%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CF%80-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF-2024/>

Ράπτης, Κ. (2024, Δεκέμβριος 11). Capital.gr. Ανάκτηση Δεκέμβριος 11, 2024, από Τουρκία, Ισραήλ και ΗΠΑ: Αποκλίσεις ως προς την "επόμενη ημέρα" στη Συρία: <https://www.capital.gr/diethni/3890361/tourkia-israil-kai-ipa-apokliseis-os-pros-tin-epomeni-imera-sti-suria/>

ΣΚΑΙ. (2022, Οκτωβρίου 4). Ανάκτηση Φεβρουάριος 25, 2024, από Τουρκολιθικό «μνημόνιο»: Μήνυμα αποφασιστικότητας της Αθήνας - «Δεν θα το επιτρέψουμε»: <https://www.skai.gr/news/politics/i-tourkia-anoigei-metopo-meso-livis-parathyro-gia-tourkika-seismografika-kai-geotrypana>

Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδας. (2019). Ανάκτηση Φεβρουάριος 25, 2024, από Χάρτης 8 – 2019: Η «Γαλάζια Πατρίδα» ως επίσημο δόγμα της Τουρκίας: <https://www.mfa.gr/images/docs/maps/el/map8.pdf>

Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδας. (2023). Ετήσια Έκθεση 2022. Τουρκική Οικονομία και Διμερείς Εμπορικές & Οικονομικές Σχέσεις. Ανάκτηση Φεβρουάριος 25, 2024, από: <https://agora.mfa.gr/infofiles/%CE%95%CE%A4%CE%97%CE%A3%CE%99%CE%91%20%CE%95%CE%9A%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%202022%20%20tr.pdf>

Capital.gr. (2023, Απρίλιος 10). Ανάκτηση Φεβρουάριος 25, 2024, από Τουρκία: Ο Ερντογάν εγκαινίασε το "μίνι αεροπλανοφόρο" TCG Anadolu : <https://www.capital.gr/diethni/3709341/tourkia-o-erntogan-egkainiase-to-mini-aeroplanoforo-tcq-anadolu/>

Commission, European. (2021, October 19). Ανάκτηση Φεβρουάριος 25, 2024, από https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/turkiye-report-2021_en

Ellinas, C. (2024, Μάϊος 18). ENERZIA.GR. Ανάκτηση από Φυσικό Αέριο Ανατολικής Μεσογείου στην Ευρώπη: <https://www.enerzia.gr/article/218780/fysiko-aerio-anatolikhs-mesogeioy-sthn-eyroph>

FDD Foundation for Defence of Democracies. (2023, November 29). Ανάκτηση Φεβρουάριος 20, 2024, από 10 Things to Know About Hamas and Turkey.: <https://www.fdd.org/analysis/2023/11/29/10-things-to-know-about-hamas-and-turkey/>

General Assembly United Nations. (2019, December 24). Note verbale dated 23 December 2019 from the Permanent Mission. A/74/628. Ανάκτηση από <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n19/435/59/pdf/n1943559.pdf>

Hard Power and Diplomacy. (2016, August 30). Ανάκτηση Φεβρουάριος 14, 2024, από BAVARDAGEDIPLOMATIQUE: <https://bavardagediplomatiqueblog.wordpress.com/2016/08/30/42/>

IISS. (2023). *The International Institute for Strategic Studies*. Ανάκτηση Νοέμβριος 14, 2024, από *Strategic Dossier Preview: Turbulence in the Eastern Mediterranean: Geopolitical, Security and Energy Dynamics*: <https://www.iiss.org/publications/strategic-dossiers/strategic-dossier-preview-turbulence-in-the-eastern-mediterranean/>

Letter from Permanent Representative of Türkiye to the United Nations. (2022, September 17). Ανάκτηση Δεκέμβριος 04, 2024, από <https://digitallibrary.un.org/record/3989129?v=pdf>

Merkezi, İ. (2020, Μάιος 3). MAVI VATAN. NET. Ανάκτηση Νοέμβριος 17, 2024 Retrieved from Mavi Vatan Logosu Hakkında: <https://mavivatan.net/mavi-vatan-logosu-hakkinda/> (30/11/2020)

NATO.int. (2005). Ανάκτηση Μάρτιος 15, 2024, από <https://www.nato.int/docu/sec-partnership/sec-partner-e.pdf>

Presidency of the Republic of Türkiye. (2014, Σεπτεμβρίου 23). Ανάκτηση Φεβρουάριος 25, 2024, από *President Erdoğan delivered an address at the Council on Foreign Relations (CFR)*: <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/3249/president-erdogan-addresses-cfr/>

Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. (2022). Ανάκτηση Φεβρουάριος 25, 2024, από *Türkiye's Political Relations with the State of Palestine*: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-s-political-relations-with-the-palestinian-national-authority.en.mfa>

THE WORLD FACTBOOK. (2024, Νοέμβριος). Ανάκτηση από <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/turkey-turkiye/>

Türkiye's Eastern Mediterranean Strategy. (2022). Ankara, TÜRKİYE: PUBLICATIONS BY PRESIDENCY'S DIRECTORATE OF COMMUNICATIONS. https://www.setav.org/en/assets/uploads/2021/05/R186_Turkey-E-M-Policy.pdf

The World Bank. (2023). Ανάκτηση Φεβρουάριος 25, 2024, από *The World Bank in Türkiye*: <https://www.worldbank.org/en/country/turkey/overview>

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αριστοτέλους, Α. (2022, Ιούλιος). ΤΟ ΒΗΜΑ. Ανάκτηση Δεκέμβριος 07, 2024, από <https://www.tovima.gr/wp-content/uploads/2022/07/27/%CE%A4%CE%9F-%CE%99%CE%A3%CE%9F%CE%96%CE%A5%CE%93%CE%99%CE%9F-%CE%94%CE%A5%CE%9D%CE%91%CE%9C%CE%95%CE%A9%CE%9D-%CE%95%CE%9B%CE%9B%CE%91%>

[CE%94%CE%91%CE%A3-%CE%A4%CE%9F%CE%A5%CE%A1%CE%9A%CE%99%CE%91%CE%A3-2022%CE%B2.pdf](#)

Αρσονιάδης, Β. (2017). Η Υψηλή Στρατηγική της Τουρκίας και η Σχέση της με τη Θεωρία του "Στρατηγικού Βάθους" Η περίπτωση των Βαλκανίων και της Μέσης Ανατολής. Ανάκτηση Φεβρουάριος 16, 2024, από Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών: <https://repo.lib.duth.gr/jspui/handle/123456789/10790>

Βαβίκης, Θ. (2015, Δεκέμβριος 30). *geoparatirisy.com*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 24, 2024, από Φυσικό Αέριο: Αναλυτικός Χάρτης.: <https://geoparatirisy.com/2015/12/30/%CF%86%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%B1%CE%AD%CF%81%CE%B9%CE%BF%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BB%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CF%87%CE%AC%CF%81%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%AD%CE%BD%CE%B1-%CF%80%CE%BB/>

Βατικιώτης, Π. (2000). Ισλάμ και Κράτος. (Δ. Αντωνίου, Επιμ.) Αθήνα: Παπαζήση.

Διακόπουλος, Α., & Στουρναράς, Ν. (2022). ΕΛΙΑΜΕΠ. Ανάκτηση Φεβρουάριος 25, 2024, από Η Τουρκία σε αναζήτηση Στρατηγικής Αυτονομίας: <https://www.eliamep.gr/media/i-tourkia-se-anazitisi-stratiqikis-aftonomias-alexandros-diakopoulos-kai-nikos-stournaras/>

Θεοδωρόπουλος, Β. (2002). Περί Εξωτερικής Πολιτικής. Στο Θ. Π. Ντόκος, Εγχειρίδιο Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγικής (σ. 96). Αθήνα: Τυπογραφείο Ελληνικού Στρατού.

Καιρίδης, Δ., Φίλης, Κ., & Προβατάς, Π. (2023). Ανατολική Μεσόγειος. Ολική επαναφορά. Ιστορία και Γεωστρατηγική μιας αναδυόμενης περιοχής. Συνομιλίες με τον Μάκη Προβατά. Αθήνα: Πατάκη.

Καλεντερίδης, Σ. (2013). Η Τουρκία σε κρίσιμο σταυροδρόμι: Από τον κεμαλισμό στο μετριοπαθές Ισλάμ. Στο Η. Κουσκουβέλης, & Σ. Λίτσας, Το «Στρατηγικό Βάθος» και η Τουρκία (σσ. 145–182). 145–182. Βάρη Αττικής.: Ποιότητα.

Καραγιάννης, Μ. (2018, Ιανουάριος 8). ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. Ανάκτηση Φεβρουάριος 23, 2024, από Η Πρόκληση του Νέου Πολιτικού Ισλάμ: <https://www.kathimerini.gr/pages/security-bulletin/942208/i-proklisi-toy-neoy-politikoy-islam/>

Κολιόπουλος, Κ. (2008). Η στρατηγική σκέψη: Από την αρχαιότητα έως σήμερα. Αθήνα: Ποιότητα.

Κουσκουβέλης, Η. (2010). Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Αθήνα: Ποιότητα.

Λιάγγου, Χ. (2022, Μάρτιος 28). Καθημερινή. Ανάκτηση Φεβρουάριος 25, 2024, από «Πόλεμος αγωγών για το αέριο της Μεσογείου.»: <https://www.kathimerini.gr/economy/561779863/polemos-agogon-qia-to-aerio-tis-mesogeioy/>

Μάζης, Ι. (2013). Το «Στρατηγικό Βάθος» και η Τουρκία. Στο Η. Κουσκουβέλης, & Σ. Λίτσας (Επιμ.). Αθήνα: Ποιότητα.

- Μαυρόπουλος, Π. (2012). Εισαγωγή στη Θεωρία του Πολέμου και της Στρατηγικής. Αθήνα.
- Μηνάγιας, Χ. (2010). Η γεωπολιτική στρατηγική και η στρατιωτική ισχύς της Τουρκίας. Αθήνα: Τουρίκης.
- Μηνάγιας, Χ. (2018). Μέτωπα Σύγκρουσης και Πολέμου της Τουρκίας. Αθήνα: ΤΥΕΣ.
- Μηνάγιας, Χ. (2019). Τουρκία Αναθεωρητισμός και Συγκρούσεις. Αθήνα: Λείμων.
- Μπάλτος, Γ. (2019). Διδακτορική Διατριβή. «Γεω-οικονομικές και γεω-στρατηγικές δυναμικές .Εφαρμογή στην Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή: Ο οθωμανισμός και ο κεμαλισμός ως κύριοι εθνικοί ιδεολογικοί άξονες του τουρκικού κράτους. Χίος.
- Μπαμπανάνης, Σ., Πλατιάς, Α., & Σεϊμένης, Ι. (2018). Οι Γεωστρατηγικές Αλλαγές στη Μεσόγειο. Αθήνα: Παπαζήση.
- Μπότσιου, Κ. (2020). Η ενέργεια στην Ανατολική Μεσόγειο: Ένας νέος γεωπολιτικός παράγοντας. Εθνικές Επάλξεις(131), σ. 56.
- Νέδος, Β. (2022). ΕΛΙΑΜΕΠ. Ανάκτηση Φεβρουαρίου 14, 2024, από Ανταγωνισμός ναυτικών δυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο και η επίδραση της τεχνολογίας: <https://www.eliamep.gr/publication/%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82%CE%BD%CE%B1%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD%CE%B4%CF%85%CE%BD%CE%AC%CE%BC%CE%B5%CF%89%CE%BD-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD/>
- Νικολάου- Πατραγάς, Κ. (2017). Αδελφοί Μουσουλμάνοι. Η μήτρα της Ισλαμιστικής Ενόπλου Βίας. Αθήνα: Λειμών.
- Νταβούτογλου, Α. (2010). Το «Στρατηγικό Βάθος», η Διεθνής Θέση της Τουρκίας. (Ν. Σαρρής, Επιμ., & Ν. Ραπτόπουλος, Μεταφρ.) Αθήνα: Ποιότητα.
- Ντόκος, Θ. (2011). ΕΛΙΑΜΕΠ. Ανάκτηση Φεβρουάριος 24, 2024, από Ένταση στην Ανατολική Μεσόγειο :Το γεωπολιτικό "τετράγωνο" Ελλάδα-Κύπρος-Ισραήλ-Τουρκία: https://www.eliamep.gr/wpcontent/uploads/2011/10/23_2011_WORKING_PAPER_Thanos_Dokos.pdf
- Παπασωτηρίου, Χ. (2001). Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική. Αθήνα: Ποιότητα.
- Παπαφλωράτος, Ι. Σ. (2018). Θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων. Αθήνα, Θεσσαλονίκη: Σακκούλα.
- Παπαφλωράτος, Ι. Σ. (2021). Η Εξωτερική Πολιτική και η Υψηλή Στρατηγική των Μεγάλων Δυνάμεων και των Βαλκανικών Κρατών Συμπεριλαμβανομένων Ελλάδος Τουρκίας. Αθήνα: Λειμών.
- Παστουσέα, Π. (2019, Φεβρουάριος 19). liberal.gr. Ανάκτηση Φεβρουάριος 21, 2024, από Η «Γαλάζια Πατρίδα» - Ποιο είναι το μήνυμα που στέλνει η Άγκυρα και ποιοι οι αποδέκτες του: <https://www.liberal.gr/amyna-diplomatia/i-qalazia-patrida-poio-einai-minyma-poy-stelnei-i-akkyra-kai-poiOI-oi-apodektes>

Πίταζης, Α. (2017). *energypress.gr*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 25, 2024, από Ενεργειακή και Γεωπολιτική Πραγματικότητα στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο: <https://energypress.gr/sites/default/files/paragraphs/pitatzis.pdf>

Πλατιάς, Α. (2019). Γεωπολιτικές προκλήσεις στην Ανατολική Μεσόγειο. Στο Σ. Μπαμπάνασης, Α. Πλατιάς, Ι. Σεϊμένης, Σ. Μπαμπανάσης, Α. Πλατιάς, & Ι. Σεϊμένης (Επιμ.), *Οι Γεωστρατηγικές Αλλαγές στη Μεσόγειο και οι Επιπτώσεις τους*. (σσ. 69-83). Αθήνα: Παπαζήση.

Πλατιάς, Α. (2020). *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη* (8η εκδ.). Αθήνα: Εστία.

Πρεβελάκης, Γ.-Σ. (2020). Διεθνείς Σχέσεις και Γεωπολιτική. Στο Α. Γκόφας, Λ. Ευαγγελόπουλος, Μ. Κοππά, & Μ. Κοππά (Επιμ.), *Ένας αιώνας Διεθνών Σχέσεων, 1919-2019*, (σσ. 117-125). Αθήνα: Πεδίο.

Σιούσουρας, Π., & Κουτσουράδη, Μ. (2019). Γεωπολιτικές επιδιώξεις των κρατών στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο και θαλάσσιες ζώνες. Στο Σ. Μπαμπανάσης, Α. Πλατιάς, Ι. Σεϊμένης, & Ι. Σεϊμένης (Επιμ.). Αθήνα: Παπαζήση.

Σπυρόπουλος, Γ. (2010). *Διεθνείς Σχέσεις, Ρεαλιστική Προσέγγιση – Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: Ποιότητα.

Στεργίου, Α. (2019). Σύγκρουση και Ευημερία Γεωπολιτική και ενέργεια στην Ανατολική Μεσόγειο. Αθήνα: Κλειδάριθμος.

Τζαβάρας, Γ. (2020, Σεπτέμβριος). Ο ΑΓΩΓΟΣ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ EASTMED ΚΑΙ ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗΣ. Πτυχιακή Εργασία. Αθήνα. Ανάκτηση Δεκέμβριος 10, 2024 <https://estia.hua.gr/file/lib/default/data/24131/theFile>

Τζιάρρας, Ζ., & Μαδούρος, Ν. (2016). *Η Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο: Ιδεολογικές Όψεις Εξωτερικής Πολιτικής*. Αθήνα: Τουρίκη.

Τζιάρρας, Ζ. (2019). Η «χαλαρή» οιονεί συμμαχία Ισραήλ-Κύπρου-Ελλάδας. Στο Α. Στεργίου, Κ. Ulusoy, Μ. Blondheim, & Μ. Blondheim (Επιμ.), *Σύγκρουση και Ευημερία: γεωπολιτική και ενέργεια στην Ανατολική Μεσόγειο* (σσ. 142-145). Αθήνα: Κλειδάριθμος.

Τζιάρρας, Ζ. (2019, Μάρτιος 15). ΕΛΙΑΜΕΠ. Ανάκτηση Φεβρουάριος 12, 2024, από Οι «Δυόμισι Πόλεμοι» και η Άσκηση «Mavi Vatan»: Στρατηγική Κουλτούρα και το νέο Στάδιο της Τουρκικής Στρατηγικής: <https://www.eliamep.gr/publication/%CE%BA%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF-%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82%CE%BF%CE%B9-%CE%B4%CF%85%CF%8C%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%B9%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CE%B9/>

- Τζιάρρας, Ζ. (2020, Ιούλιος 26). *Geopolitical Cyprus*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 24, 2024, από Η Ανατρεπτική Στρατηγική της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο: <https://geopoliticalcyprus.org/2020/08/03/anatreptiki-stratiqiki-tourkias/>
- Τζιάρρας, Ζ. (2020). *Διεθνής Πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο: Τουρκία, Κύπρος και Δίκτυα Συνεργασίας σε μια "Νέα" Υπο-Περιφέρεια*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Τρούλης, Μ. (2019). *Αμερικανοτουρκικές Σχέσεις, Θεωρία Συμμαχιών και Γεωπολιτική Συνεκτίμηση*. Αθήνα: Λειμών.
- Bozarslan, H. (2008). *Ιστορία της Σύγχρονης Τουρκίας*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Cagartay, S. (2021). *Η Αυτοκρατορία του Ερντογάν: Τουρκία και Μέση Ανατολή*. (Κ. Υφαντής, Επιμ., & Ε. Λορέντζου, Μεταφρ.) Αθήνα: Ι. Σιδέρης,
- Gilpin, R. (2007). *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*. (Π. Ήφαιστος, Επιμ., & Κ. Κολιόπουλος, Μεταφρ.) Αθήνα: Ποιότητα.
- Karaveli, H. (2019). *Τουρκία – Μοντέλο Αυταρχικού Κράτους – Από τον Ατατούρκ στον Ερντογάν*. Αθήνα: Οξύ
- Kerel, G. (2020). *Έξοδος από το Χάος: Κρίση στην Μεσόγειο και στην Μέση Ανατολή*. (Α. Κομνηνέλη, Μεταφρ.) Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Marshall, T. (2019). *Αιχμάλωτοι της Γεωγραφίας*. Αθήνα: Διόπτρα.
- Mearsheimer, J. (2011). *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων* (6 εκδ.). (Π. Ήφαιστος, Η. Κουσκουβέλης, Επιμ., & Κ. Κολιόπουλος, Μεταφρ.) Αθήνα: Ποιότητα.
- Nye, J. (2005). *Ήπια Ισχύς. Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Nye, J. (2009). *Ηγεσίες που Πρωτοπορούν*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Öztürk, A. (2021, Μαρτίου 12). *Καθοριστικοί Παράγοντες Διαμόρφωσης της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής μετά το 2016: Στρατικοποίηση, Ισλάμ, Πολιτισμός και Ισχύς*. ΕΛΙΑΜΕΠ. Ανάκτηση Φεβρουάριος 19, 2024, από: <https://www.eliamep.gr/kathoristikoi-paragontes-diamorfosis-tis-tourkikis-exoterikis-politikis-meta-to-2016-stratikopoiisi-islam-politismos-kai-ischys/>
- Parker, G. (2002). *Γεωπολιτική. Παρελθόν, παρόν και μέλλον*. (Α. Χουλιάρης, Επιμ., & Ε. Αλεξοπούλου, Μεταφρ.) Αθήνα: Ροές.
- Waltz, K. N. (2011). *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*. (Κ. Κολιόπουλος, Μεταφρ.) Αθήνα: Ποιότητα.
- Zagorin, P. (2006). *Θουκυδίδης, μια πλήρης εισαγωγή για όλους τους αναγνώστες*. Αθήνα: Ποιότητα

Ξενόγλωσση

Abdulrazek, S. (2023, Μαρτίου 27). *Asharq Al-Awsat*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 23, 2024, από Türkiye: Normalization of Ties with Egypt Will Reflect Positively on Libya, Palestine: <https://english.aawsat.com/home/article/4236036/t%C3%BCrkiye-normalization-ties-egypt-will-reflect-positively-libya-palestine>

Al-Anani, K. (2020, Μάρτιος 18). *Arab Center Washington DC*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 26, 2024, από Egypt-Turkey strained relations. Implications for regional security.: <https://arabcenterdc.org/resource/egypt-turkey-strained-relations-implications-for-regional-security/>

Ataman, M. (2023, Ιούλιος 22). *The 'Century of Türkiye': A New Foreign Policy Vision for Building the Türkiye Axis*. *Insight Turkey* 2023, 25(3), σσ. 73-96.

Aydıntaşbaş , A., & Huggard, K. (2023, Δεκέμβριος 7). *Brookings*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 25, 2024, από Understanding Turkey's response to the Israel-Gaza crisis: <https://www.brookings.edu/articles/understanding-turkeys-response-to-the-israel-gaza-crisis/>

Çandar, C. (2013). *Al Monitor*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 25, 2024, από No Longer 'Sick Man,' Turkey Is Lonely, Tired: <https://www.al-monitor.com/originals/2013/07/turkey-still-sick-man.html>

Candar, C., & Fuller, G. (2001). *Grand Geopolitics for a New Turkey*. *Mediterranean Quarterly*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 15, 2024, από <https://www.muse.jhu.edu/article/20819>.

Chase, R., Hill, E., & Kennedy, P. (1996, Jan. - Feb). *Pivotal States and U.S. Strategy*. *Foreign Affairs*, 75(1), σσ. 33-51. Ανάκτηση Φεβρουάριος 14, 2024, από <https://doi.org/10.2307/20047466>

Crocker, C., Hampson , F., & Aall, P. (2007). *Leashing the Dogs of War: Conflict Management in a Divided World*. *US Institute of Peace Press*.

Çubukçuoglu, S. (2023). *Türkiye's Naval Activism Maritime Geopolitics and the Blue Homeland Concept*. Cham, Switzerland: Palgrave Studies in Maritime Politics and Security.

Dyson, T. (2016). *Neoclassical Realism and Defence Reform in Post-Cold War Europe*. UK: Palgrave Macmillan.

Gaddis, J. L. (1992). *International Relations Theory and the End of the Cold War*, *International Security*. MIT Press (17), σ. 6.

Jager, J., & Norris, A. (2021, Σεπτεμβρίου 27). *CIMSEC*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 26, 2024, από The Mavi Vatan Doctrine And Blue Homeland Anthem: A Look At Turkey's Maritime Worldview: <https://cimsec.org/the-mavi-vatan-doctrine-and-blue-homeland-anthem-a-look-at-turkeys-maritime-worldview/>

Kagan, R. (2003). *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*. Atlantic Books.

Karmon, E., & Barak, M. (2018, April). Perspectives on terrorism. Ανάκτηση Φεβρουάριος 25, 2024, από Erdogan's Turkey and the Palestinian Issue: <https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/customsites/perspectives-on-terrorism/2018/2018-02/06-erdogan%E2%80%99s-turkey-and-the-palestinian-issue-by-ely-karmon--michael-barak.pdf>

Kasapoglu, C. (2019). The Blue Homeland: Turkey's largest naval drill. Ανάκτηση Φεβρουάριος 19, 2024, από Kasapoglu C. (2019). The Blue Homeland <https://www.aa.com.tr/en/analysis/-the-blue-homeland-turkey-s-largest-naval-drill/1404267>

Lobell, S. (2009). E. Lobell S. Threat assessment, the state, and foreign policy: a neoclassical realist model. In: Lobell SE, Ripsman NM Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy. Ανάκτηση Φεβρουάριος 14, 2024, από <https://doi.org/10.1017/CBO9780511811869.002>

Mearsheimer, J. (1994). The False Promise of international Institutions. *International Security* (Vol. 19).

Murinson, A. (2006). *The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy*. Middle Eastern Studies.

Nye, J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.

Nye, J. (2011). *Power and Intendependence in the Information Age*, Foreign Affairs. (Longman, Επιμελητής) Ανάκτηση Νοέμβριος 20, 2023, από: <http://www.foreignaffairs.com/articles/54395/robert-o-keohane-and-joseph-s-nye-jr/power-and-interdependence-in-the-information-age>

Payne, R. (2012). Cooperative Security: Grand Strategy Meets Critical Theory? *Millennium Journal of International Studies*(40(3)), σσ. 605-624.

Raimzhanova, A. (2015, Δεκέμβριος). Ανάκτηση Φεβρουάριος 13, 2024, από Power in IR: Hard, Soft and Smart. Institute for Cultural: <https://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2015-12-annual/Power-In-Ir-By-Raimzhanova,-A.pdf>

Shaffer, B. (2009). *Energy Politics*. University of Pennsylvania Press. Ανάκτηση Φεβρουάριος 13, 2024, από: [https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=XvbSBQAAQBAJ&oi=fnd&pq=PP2&dq=Shaffer,+B.+\(2009\).+Energy+Politics.+University+of+Pennsylvania+Press&ots=RxlOH0brKe&sig=ahEfek8CWZ_TTiqdFRbAuEx5868&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=XvbSBQAAQBAJ&oi=fnd&pq=PP2&dq=Shaffer,+B.+(2009).+Energy+Politics.+University+of+Pennsylvania+Press&ots=RxlOH0brKe&sig=ahEfek8CWZ_TTiqdFRbAuEx5868&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)

Stacher, J. (2011). *The Middle East Journal*. Ανάκτηση Φεβρουαρίου 26, 2024, από Reinterpreting authoritarian power: Syria's hereditary succession:

[https://www.researchgate.net/publication/233516614 Reinterpreting Authoritarian Power Syria's Hereditary Succession](https://www.researchgate.net/publication/233516614_Reinterpreting_Authoritarian_Power_Syria's_Hereditary_Succession)

Stergiou, A. (2019). *Geopolitics and Energy Security in the Eastern Mediterranean: Mediterranean: The Formation of new 'Energy Alliances'*. (Ζ. Tziarras, Επιμ.) Ανάκτηση Φεβρουάριος 21, 2024, από *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security*: [https:// www.prio.org/publications/11329](https://www.prio.org/publications/11329)

Tol, G., & Baskan, B. (2018, November 29). From “hard power” to “soft power” and back again: Turkish foreign policy in the Middle East. Ανάκτηση Ιανουάριος 14, 2024, από Middle East Institute: <https://www.mei.edu/publications/hard-power-soft-power-and-back-again-turkish-foreign-policy-middle-east>

Torbakov, I. (2017). *Neo-Ottomanism versus Neo-Eurasianism?: Nationalism and Symbolic Geography in Postimperial Turkey and Russia* (Τόμ. 28 (2)). *Mediterranean Quarterly*. Ανάκτηση Μάρτιος 14, 2024, από: [https://www.researchgate.net/publication/319070643 NeoOttomanism versus NeoEurasianism Nationalism and Symbolic Geography in Postimperial Turkey and Russia](https://www.researchgate.net/publication/319070643_NeoOttomanism_versus_NeoEurasianism_Nationalism_and_Symbolic_Geography_in_Postimperial_Turkey_and_Russia)

Uras, U. (2020, Μαΐου 1). *Aljazeera*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 25, 2024, από *Ankara and Abu Dhabi, who find themselves on opposing sides of many Middle East issues, now trade barbs over Libya war*: <https://www.aljazeera.com/news/2020/5/1/ankara-and-abu-dhabi-who-find-themselves-on-opposing-sides-of-many-middle-east-issues-now-trade-barbs-over-libya-war>

Wilks, A. (2021, Σεπτεμβρίου 6). *AlJazeera*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 26, 2024, από *Turkey realigning ties with Egypt and Gulf rivals*: [https:// www.aljazeera.com/news/2021/9/6/turkey-realigning-ties-with-egypt-and-gulf-rivals](https://www.aljazeera.com/news/2021/9/6/turkey-realigning-ties-with-egypt-and-gulf-rivals)

Yarger, H. R. (2006). *Strategic Theory for the 21st Century: The little Book on big strategy*. Carlisle: Strategic Theory for Strategic Studies Institute, US Army College. Ανάκτηση Ιανουάριος 14, 2024, από [https://www.files.ethz.ch/isn/20753/Strategic%20Theory %20 for %20the%2021st%20Century.pdf](https://www.files.ethz.ch/isn/20753/Strategic%20Theory%20for%20the%2021st%20Century.pdf)

Zarghani, S. (2010, April). *Measurement of National Power: Definitions, Functions, Measurement*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 14, 2024, από [https://www.researchgate.net/publication/289354587 Measurement of National Power Definitions Functions Measurement](https://www.researchgate.net/publication/289354587_Measurement_of_National_Power_Definitions_Functions_Measurement)

Παράρτημα «Α» Γενικά περί Τουρκίας⁴⁵

1. Στοιχεία Γεωγραφίας

Η Τουρκία έχει έκταση 780.580 τ.χλμ. Συνορεύει με την Αρμενία με μήκος συνόρων 268 χλμ., Αζερμπαϊτζάν 9 χλμ., Βουλγαρία 240 χλμ., Γεωργία 252 χλμ., Ελλάδα 206 χλμ., Ιράν 499 χλμ., Ιράκ 331 χλμ., Συρία 822 χλμ.. Η ακτογραμμή ανέρχεται σε 7.200 χλμ. Το έδαφος της χώρας είναι κυρίως ορεινό, με υψηλό κεντρικό υψίπεδο (Ανατολία) και περιλαμβάνει στενή παράκτια πεδιάδα. Η Τουρκία διαιρείται γεωγραφικά σε επτά περιφέρειες. Αυτές είναι η περιφέρεια Αιγαίου και η περιφέρεια Μαρμαρά στα δυτικά, η περιφέρεια Μαύρης Θάλασσας στα βόρεια η περιφέρεια της Μεσογείου στα νότια, η Κεντρική Ανατολία στο κεντρικό τμήμα της Τουρκίας, η Ανατολική Ανατολία και η Νοτιοανατολική Ανατολία στα ανατολικά. Η μεγαλύτερη γεωγραφική περιφέρεια σε έκταση είναι της Ανατολικής Ανατολίας με έκταση 171.000 Km² , ενώ η μεγαλύτερη σε πληθυσμό είναι η περιφέρεια του Μαρμαρά. Οι περιοχές αυτές ορίστηκαν στο πρώτο γεωγραφικό συνέδριο που έγινε στην Άγκυρα το 1941.

2. Πληθυσμός

Ο πληθυσμός της Τουρκίας, σύμφωνα με το τουρκικό Στατιστικό Ινστιτούτο (ΤΥΙΚ), το 2022, ανήλθε σε 85,3 εκατ. έναντι 84,68 εκατ. το 2021. Ο ρυθμός αύξησης μειώθηκε σε 7,1‰ σε σχέση με αύξηση 12,7‰ το 2021 (2020: 5,5‰ , 2019: 13,9‰). Το 93,4% του πληθυσμού ζει σε αστικά κέντρα. Η μέση ηλικία αυξήθηκε σε 33,5 έτη έναντι 33,1 το 2021 και 32,7 έτη το 2020. Το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 15-64 ετών ανέρχεται σε 68,1% του συνόλου (2021: 67,9%) ενώ αυτό των παιδιών (0-14 έτη) μειώθηκε σε 22% (2021:22,4%). Ο πληθυσμός της Τουρκίας ηλικίας 65 ετών και άνω αυξήθηκε κατά 22,6% σε 5 χρόνια και έφτασε τα 8,45 εκατ. το 2022, σύμφωνα με τη στατιστική υπηρεσία της χώρας, με ποσοστό, το 2022, 9,9% στο συνολικό πληθυσμό. Οι περιοχές με τη μεγαλύτερη πληθυσμιακή συγκέντρωση είναι της Κωνσταντινούπολης (15,9 εκατ.), της Άγκυρας (5,78 εκατ.), Σμύρνης (4,46 εκατ.), Προύσας (3,19 εκατ.) και Αττάλειας (2,68 εκατ.) Ως προς τις εθνοτικές ομάδες, 70-75% του πληθυσμού υπολογίζεται ότι είναι τουρκικής καταγωγής, 19% Κουρδικής και 7-12% άλλες μειονότητες . Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. για τους

⁴⁵ Τουρκία (THE WORLD FACTBOOK, 2024)

Πρόσφυγες (United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR), η χώρα φιλοξενεί 4,1 εκατ. από τους οποίους 3,6 εκατ. είναι Σύριοι εκτοπισμένοι.

3. Πολίτευμα

Το πολίτευμα της χώρας είναι Προεδρική δημοκρατία βασισμένη στην αρχή της διάκρισης των εξουσιών. Κατά το Δείκτη Μέτρησης της Διαφθοράς της Διεθνούς Διαφάνειας (Corruption Perceptions Index), Το 2022, η Τουρκία κατετάγη στην 101η θέση μεταξύ 180 χωρών ως προς την αντιληπτή διαφθορά του δημόσιου τομέα (2021: 96η), λαμβάνοντας την ίδια βαθμολογία με τις: Αλβανία, Εκουαδόρ, Περού, Παναμά, Σερβία, Καζακστάν, Σρι Λάνκα και Ταϊλάνδη. Από το 2021 παραμένει στον «γκρίζο κατάλογο» της Ομάδας Χρηματοοικονομικής Δράσης (Financial Action Task Force-FATF), υποκείμενη σε ενδελεχή έλεγχο αναφορικά με τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, το ξέπλυμα χρήματος και τη θεσμική διαφθορά.

4. Εξωτερικές Οικονομικές σχέσεις

Η Τουρκία έχει ξεκινήσει διαπραγματεύσεις για πλήρη ένταξη με την Ευρωπαϊκή Ένωση το 2005, όντας συνδεδεμένο μέλος με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα από το 1963 και έχοντας προσχωρήσει στην Ευρωπαϊκή Τελωνειακή Ένωση το 1995. Η Τελωνειακή Ένωση Ευρωπαϊκής Ένωσης-Τουρκίας, που τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1996, οδήγησε σε εκτεταμένη κατάργηση των δασμών βιομηχανικών προϊόντων και αποτελεί τον πυλώνα της εμπορικής πολιτικής της χώρας. Η χώρα έχει σταδιακά ανοίξει τις αγορές της μέσω οικονομικών μεταρρυθμίσεων και ιδιωτικοποίησης βιομηχανιών που ανήκαν στο δημόσιο, μειώνοντας τους κυβερνητικούς ελέγχους στο εξωτερικό εμπόριο και τις επενδύσεις και διευρύνοντας το άνοιγμα πολλών τομέων στην ιδιωτική και ξένη συμμετοχή.

5. Συμμετοχή χώρας σε διεθνείς οργανισμούς

Η Τουρκία είναι μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης, του NATO, του ΟΟΣΑ, του ΟΑΣΕ και του G-20 των μεγαλύτερων οικονομιών. Είναι επίσης δραστήριο μέλος του Συμβουλίου Συνεργασίας Τουρκόφωνων Κρατών (ιδρύθηκε το 2009), της Διεθνούς Οργάνωσης Τουρκικού Πολιτισμού (ιδρύθηκε το 1993), του Οργανισμού Ισλαμικής Διάσκεψης και του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας (ιδρύθηκε το 1995)

Παράρτημα «Β» Οικονομία Τουρκίας⁴⁶

1. Γενικά Στοιχεία

Κατατάσσεται 19^η κατά μέγεθος, οικονομία διεθνώς και 33^η στη διευκόλυνση ανάπτυξης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (στοιχεία: World Bank) Συγκαταλέγεται μεταξύ των χωρών μελών του ΟΟΣΑ που αναπτύχθηκαν ταχύτατα κατά την 20ετία 2000-2021, σημειώνοντας μέσο ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης κατά κεφαλή εισοδήματος 6% (Έκθεση ΟΟΣΑ, 2022, κατά τρέχουσες τιμές και αγοραστική δύναμη) Η Τουρκία είναι μέλος των G20 και ΟΟΣΑ. Έχει χαρακτηριστεί ως αναδυόμενη οικονομία από το ΔΝΤ (είναι μία από τις 7 αναδυόμενες χώρες) και σε διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς συγκαταλέγεται στις προσφάτως βιομηχανοποιημένες χώρες. **Συνοπτικά**, τη 15ετία 2001-2016, οι προσπάθειες εξυγίανσης της οικονομίας και ο ευνοϊκές διεθνείς οικονομικές συνθήκες, οδήγησαν σε εντυπωσιακή άνοδο του ΑΕΠ. Η βελτίωση της τουρκικής οικονομίας οφείλεται στην αποδοχή παρέμβασης από το ΔΝΤ και, κατά κύριο λόγο, στην Τελωνειακή Συμφωνία που υπέγραψε η χώρα με την Ε.Ε. το 1995 και ισχύει από 1-1-1996 και ιδιαίτερα στο κλίμα που δημιουργήθηκε με την έναρξη των διαπραγματεύσεων για προσχώρηση της χώρας στην Ε.Ε. το 2005 (σημειώνεται ότι οι διαπραγματεύσεις ένταξης στην Ε.Ε. έχουν παγώσει από το τέλος 2016), το οποίο συνέβαλε στην κατακόρυφη αύξηση των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ). Παράλληλα με τη Συμφωνία Τ.Ε. καθοριστικά συνέβαλαν στην αναπτυξιακή πορεία, οι διαρθρωτικές αλλαγές που θεσπίστηκαν στην οικονομία, η ισχυροποίηση του τραπεζικού τομέα, η ύπαρξη της μεγάλης εσωτερικής αγοράς 80 εκατομμυρίων καταναλωτών, η ενίσχυση του βιομηχανικού τομέα και ειδικά των τομέων κατασκευής οχημάτων και ηλεκτρομηχανολογικού εξοπλισμού και των κατασκευών, η παροχή σημαντικών φορολογικών και άλλων κινήτρων προσέλκυσης ξένων επενδύσεων, καθώς και η εξωστρέφεια που απεδείχθη με την αναζήτηση νέων αγορών για την ενίσχυση και την επέκταση των εξαγωγών σε χώρες της Μέσης Ανατολής, Αφρικής και Ασίας. Η χώρα παραμένει ελκυστικός προορισμός για ξένους επενδυτές λόγω των ευνοϊκών δημογραφικών στοιχείων, της βιομηχανικής βάσης, του μορφωμένου αλλά χαμηλού κόστους εργατικού δυναμικού, της εγγύτητας στις

⁴⁶ (ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ 2022 ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΔΙΜΕΡΕΙΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ, 2023)

αγορές και της πρόσβασης στην Ε.Ε. μέσω της Τελωνειακής Ένωσης. **Ωστόσο τα τρωτά σημεία της τουρκικής οικονομίας παραμένουν**, αναδυόμενα έντονα το 2022: η εξάρτηση από τις εισροές ξένων κεφαλαίων για την εξυπηρέτηση του εξωτερικού χρέους (δημόσιου και ιδιωτικού), το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο -παρά τις σημαντικές προσπάθειες για τη βελτίωσή του τα τελευταία χρόνια, τα χαμηλά επίπεδα κατανάλωσης, τα χαμηλά συναλλαγματικά αποθέματα, και οι περιορισμένες επενδύσεις σε Έρευνα και Τεχνολογία (0,80% περίπου του ΑΕΠ με προεξάρχοντάς κλάδους την άμυνα, την αυτοκινητοβιομηχανία και τις τηλεπικοινωνίες). Οι νομισματικές πολιτικές και οι υψηλές τιμές των βασικών εμπορευμάτων έχουν συμβάλει στην αύξηση του πληθωρισμού, στις αυξανόμενες εξωτερικές ανισορροπίες και στις χρηματοπιστωτικές υποχρεώσεις, εξελίξεις που μειώνουν την ανθεκτικότητα της οικονομίας σε κραδασμούς, παρά το γεγονός ότι ανέκαμψε ταχέως από την πανδημία του COVID-19. Τα προαναφερόμενα σε συνδυασμό με την πολιτική κατάσταση στη χώρα και τις εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή (πόλεμος στην Ουκρανία) προκαλούν κλίμα αβεβαιότητας και περαιτέρω αυξάνουν τον πολιτικό κίνδυνο για τους δυνητικούς επενδυτές.

2. Οικονομικοί Δείκτες

Πίνακας Β1.. Οικονομικοί Δείκτες της Τουρκικής Οικονομίας

Έτος	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ρυθμός Αύξησης του ΑΕΠ %	2,9	7,4	2,6	0,9	1,9	11,4	5,6
ΑΕΠ (δισεκ.\$) *	869,69	858,99	778,47	761,00	719,95	816	905
Κατά κεφαλή ΑΕΠ (\$)	10.964	10.696	9.793	9.208	8.597	9.592	10.655
Ανεργία % (μέσος όρος)	10,9	10,09	11	13,7	13,1	12,0	10,4
Πληθωρισμός (% τέλος έτους)	8,5	11,9	20,3	11,84	14,6	36,1	64,3
ΕΞΩΤΕΡΙΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ							
Εξαγωγές (δισεκ.\$)	142,5	157,0	167,9	171,5	169,5	225,0	254
Εισαγωγές (δισεκ.\$)	198,6	233,8	223,0	202,7	219,4	271,4	363
Εμπορικό Ισοζύγιο (δισεκ.\$)	-56,07	-76,78	-41,86	-31,17	-49,9	-46,2	-109
Ισοζύγιο Τρεχ. Συναλλ. (δισεκ.\$)	-27,04	-40,87	-21,74	5,3	-35,8	-13,9	-48,7

Έτος	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ισοζύγιο Τρεχ. Συναλλ./ΑΕΠ3,11 (%)	4,76	2,79	0,70	5,0	1,7	5,6	

ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ισοζ. Προϋπ. Γεν.-1,3	-2,8	-2,9	-4,4	-3,5	-2,8	-3,4	
Κυβέρν./ΑΕΠ (%)							
Δημόσιο Χρέος/ΑΕΠ (%)	27,9	27,9	30,1	32,6	39,7	41,8	34,8

ΙΣΟΤΙΜΙΑ ΛΙΡΑΣ

\$/ΤΛ (τέλος έτους)	3,53	3,81	5,26	5,95	7,43	13,29	18,7
---------------------	------	------	------	------	------	-------	------

Υποσημείωση :* Η απόκλιση του ΑΕΠ σε δολ. οφείλεται στην υποτίμηση της τουρκικής λίρας Πηγή:
Τουρκικό Υπουργείο Οικονομικών /Τ/Κεντρική Τράπεζα

Σημείωση : Αναδημοσίευση από την πηγή : (ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ 2022 ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΔΙΜΕΡΕΙΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ, 2023)

3. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) -Σύνθεση

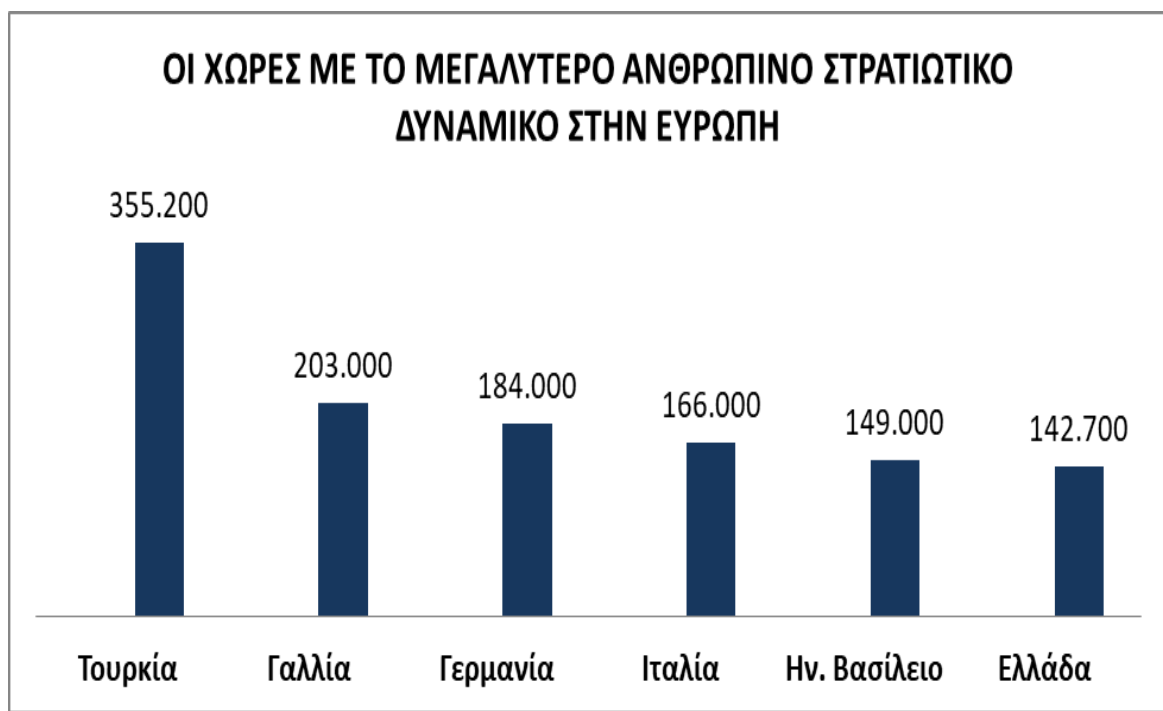
Το ΑΕΠ της Τουρκίας, το 2022, ανήλθε σε \$905 δις. δολάρια Η.Π.Α.. Αναλυόμενο ανά τομέα, οι υπηρεσίες, αντιπροσώπευσαν 26,4%, η βιομηχανική παραγωγή 27,4% και ακολουθούν η μεταποίηση 22,4%, οι κατασκευές 4,8% και η γεωργία 5,9%

Παράρτημα «Γ» Ένοπλες Δυνάμεις Τουρκίας

1. Το εν ενεργεία στρατιωτικό ανθρώπινο δυναμικό:

Η Τουρκία διαθέτει 355.200 στρατιωτικό ανθρώπινο δυναμικό (Στρατός 260.200, Ναυτικό 45.000, Αεροπορία 50.000, Έφεδροι 378.700) το μεγαλύτερο αριθμό στρατιωτών στο χώρο του NATO (εκτός ΗΠΑ) και γενικά στην Ευρώπη. Ακολουθούν η Γαλλία με 203.000 στρατιώτες, η Γερμανία με 184.000, η Ιταλία με 166.000, το Ηνωμένο Βασίλειο με 149.000 και μετά η Ελλάδα.

Διάγραμμα Γ1 : Οι χώρες με το μεγαλύτερο ανθρώπινο στρατιωτικό δυναμικό στην Ευρώπη

Σημείωση : Αναδημοσίευση από την πηγή : (Αριστοτέλους, 2022)

2. ΣΤΡΑΤΟΣ (ΧΕΡΑΣΙΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ)

Το Ανθρώπινο Δυναμικό: Είναι 260.200. Το 23% είναι επαγγελματίες και το υπόλοιπο 77% είναι κληρωτοί που υπηρετούν δωδεκάμηνη ή οκτάμηνη κ.λπ. θητεία αναλόγως κατηγορίας.

Άρματα Μάχης: Διαθέτει 2.378 Τα άρματα μάχης είναι γερμανικής και αμερικανικής προέλευσης, που απαιτούν συνεχή συντήρηση ή αντικατάσταση.

Πυροβολικό: Ανέρχονται σε 7.833 διαφόρου τύπου πυροβόλα (όλμους, πολυεκτοξευτήρες πυραύλων, ρυμουλκούμενα πυροβόλα και άλλα)

Αεροσκάφη Στρατού: Συνολικά 49 συν 45 εκπαιδευτικά.

Ελικόπτερα στρατού: 89 επιθετικά, 28 πολλαπλών αποστολών και 227 μεταφορικά.

Μη Επανδρωμένα Οχήματα (UAV ή Drones): Πέραν των 133 UAV διαφόρων αποστολών συλλογής πληροφοριών εκ των οποίων 33 τουρκικής κατασκευής οπλισμένα για προσβολή στόχων.

Αντιαεροπορική Άμυνα: Διαθέτει 1.540 αντιαεροπορικά μέσα Εδάφους – Εδάφους και TOWED συν οι δύο συστοιχίες των S-400 εγκατεστημένες σε βάση κοντά στην Άγκυρα.

3. ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΝΑΥΤΙΚΟ

Το **ανθρώπινο δυναμικό** είναι 45.000 είναι επαγγελματίες μόνο το 29%, του συνόλου του προσωπικού. Λοιπές λεπτομέρειες όπως στο Παράρτημα «Δ».

4. ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑ

Ανθρώπινο Δυναμικό: Ανέρχεται στις 50.000 .

Τα Μαχητικά Αεροσκάφη Στην Τουρκία τα μαχητικά αεροσκάφη ανέρχονται στα 308. Ανατροπή στα σχέδια ενίσχυσης της Αεροπορίας προκάλεσε η αποπομπή της από το πρόγραμμα παραγωγής και απόκτησης των υπερσύγχρονων μαχητικών F-35 από τις ΗΠΑ.

Αναγνωριστικά Αεροσκάφη: 38.

Αεροσκάφη Έγκαιρης Προειδοποίησης: 4 τύπου B-737 AEW.

Μεταγωγικά Αεροσκάφη και Ελικόπτερα: 9 μεταγωγικά C-27, *Hercules* και *Spartan* και 35 ελικόπτερα.

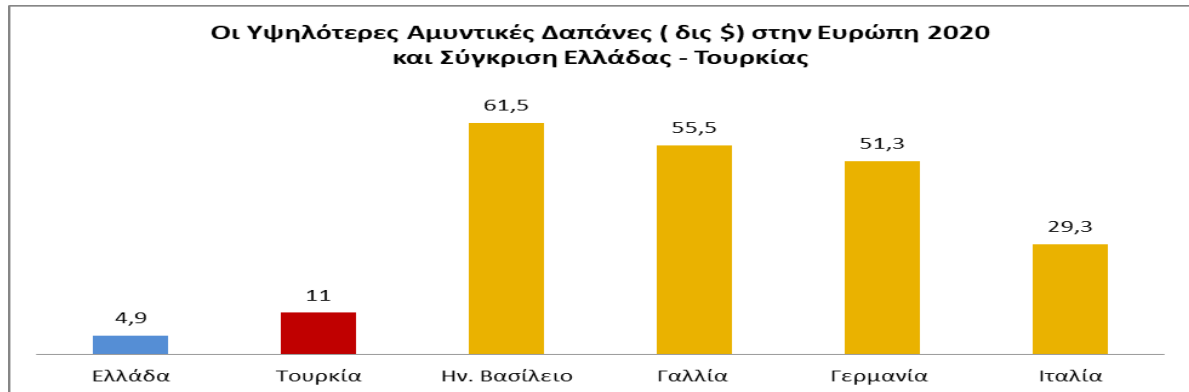
Αεροσκάφη Ιπτάμενου Ανεφοδιασμού: 7 αεροσκάφη

Αεροπορική Άμυνα: Η Τουρκία διαθέτει τους MIM-23 Hawk MIM-Nike Hercules και ενισχύθηκε περαιτέρω με την αγορά των ρωσικών S-400.

5. ΑΜΥΝΤΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ

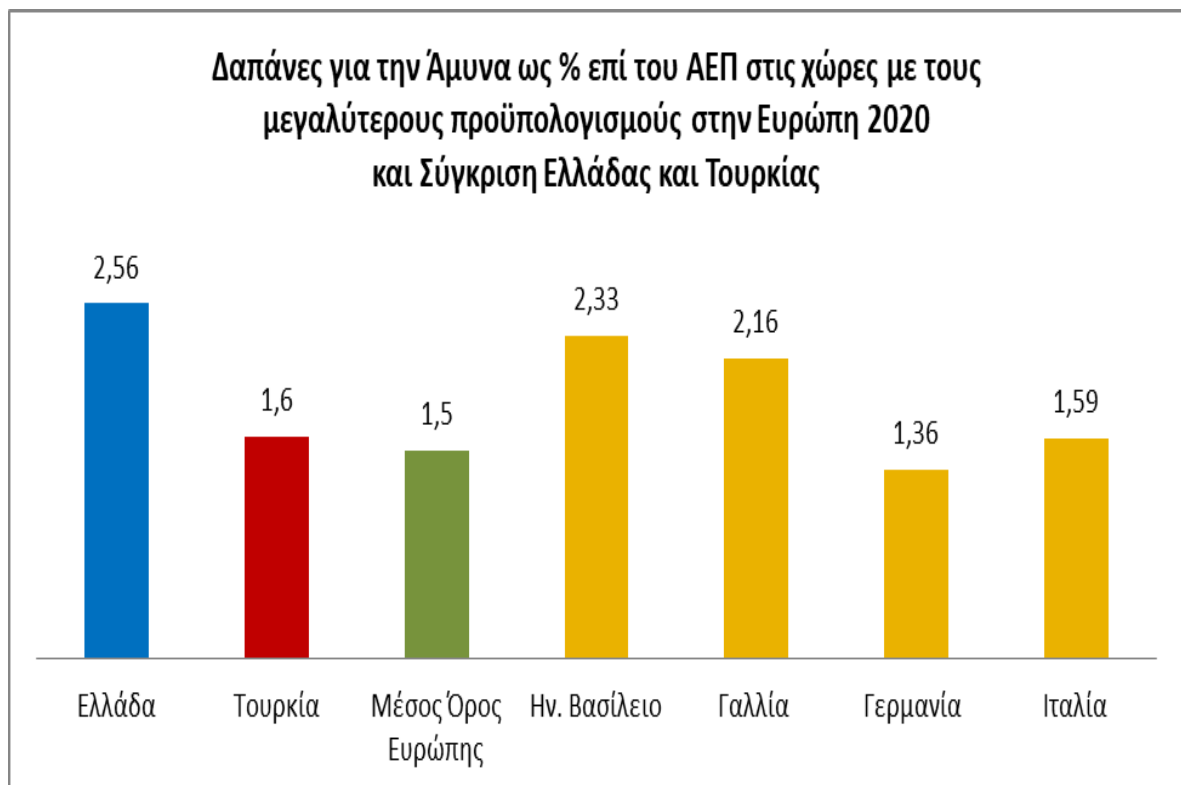
Ο τομέας της άμυνας συνεχίζει να απορροφά σημαντικούς εθνικούς πόρους. Η Τουρκία διέθεσε για την άμυνα της \$11 δις.

Διάγραμμα Γ2 : Οι υψηλότερες αμυντικές δαπάνες στην Ευρώπη 2020 και σύγκριση Ελλάδας-Τουρκίας

Σημείωση : Αναδημοσίευση από την πηγή : (Αριστοτέλους, 2022)

Διάγραμμα Γ3 : Δαπάνες για την Άμυνα ως % επί του ΑΕΠ στις χώρες με τους μεγαλύτερους προϋπολογισμούς στην Ευρώπη 2020 και σύγκριση Ελλάδας-Τουρκίας

Σημείωση : Αναδημοσίευση από την πηγή : (Αριστοτέλους, 2022)

Παράρτημα «Δ» Δυνατότητες του τουρκικού πολεμικού ναυτικού

1. Η Τουρκία διαθέτει έναν από τους πιο ποικιλόμορφους στόλους πολεμικών πλοίων, τόσο ως προς την προέλευση όσο και ως προς τον τύπο, ενώ ένα μέρος του περιλαμβάνει εγχώριες δυνατότητες. Οι Τουρκικές Ναυτικές Δυνάμεις (TNF) μπορούν να αναπτύξουν συνολικά:

α. 16 φρεγάτες, 8 εκ των οποίων είναι κλάσης MEKO 200 (Γερμανία) και 8 κλάσης Oliver Hazard Perry (ΗΠΑ).

β. 10 κορβέτες (6 γαλλικές d'Estienne d'Orves και 4 εγχώριες MILGEM) και 19 πυραυλακάτους συνολικά. Οι δυνατότητες υποβρυχίων περιλαμβάνουν συνολικά

γ. 12 υποβρύχια (4 τύπου 209/1200 και 8 τύπου 209/1400), όλα κατασκευασμένα στη Γερμανία. Συνολικά έξι υποβρύχια τύπου 214 AIP (κλάση Reis) κατασκευάζονται επίσης στα ναυπηγεία Gölçuk. Το πρώτο έχει ήδη παραδοθεί, ενώ τα υπόλοιπα πέντε προβλέπεται να κατελκυσθούν μέχρι το 2027.

δ. 18 ναρκαλιευτικά

ε. 32 αποβατικά πλοία

στ. 2 πετρελαιοφόρα ανεφοδιασμού τύπου AKAR που είναι ακόμη ενεργά.

ζ. 2 πλοία πληροφοριών που έχουν σχεδιαστεί για τη διεξαγωγή επιχειρήσεων SIGINT (Signal Intelligence) και ELINT (Electronic Intelligence).

2. Η Τουρκία αναπτύσσει επίσης το TCG Anadolu, μια πλατφόρμα LHD ισπανικής τεχνολογίας. Παρόλο που ο αρχικός σχεδιασμός του TCG Anadolu ήταν να μεταφέρει ελικόπτερα σε ένα πιθανό θέατρο επιχειρήσεων, έγιναν τροποποιήσεις που το επιτρέπουν να ενσωματώσει αντ' αυτού πλατφόρμες UAV Bayraktar TB3. Σε γενικές γραμμές, η Τουρκία έχει δεσμευτεί να αυξήσει το αποτύπωμα της εγχώριας βιομηχανίας όπλων της, ενσωματώνοντας σταδιακά σε όλα τα πλοία της εγχώριους πυραύλους (ATMACA της τοπικής βιομηχανίας όπλων RoketSan). (Νέδος Β. , 2022)

Γράφημα Δ1 : Το πλοίο TCG Anadolu της Τουρκίας

Σημείωση : Αναδημοσίευση από την πηγή : (Capital.gr , 2023)

Πρόκειται για το μεγαλύτερο πολεμικό πλοίο της Τουρκίας και το πρώτο στον κόσμο που μεταφέρει μη επανδρωμένα, τηλεκατευθυνόμενα αεροσκάφη (UCAV), σύμφωνα με το πρακτορείο Anadolu. Το πλοίο, που ονομάζεται TCG Anadolu, κατασκευάστηκε στα ναυπηγεία Σεντέφ της Κωνσταντινούπολης και μπορεί να μεταφέρει ελικόπτερα και ελαφρά αεροσκάφη τα οποία απογειώνονται από μικρότερους διαδρόμους, καθώς επίσης και οχήματα και αποβατικά σκάφη. Έχει μήκος 232 μέτρα, πλάτος 32, πλήρωμα 1.400 ανδρών και η μέγιστη ταχύτητά του φτάνει τους 21 κόμβους. Διαθέτει επίσης νοσοκομειακές εγκαταστάσεις, με δύο εξοπλισμένα χειρουργεία. Το TCG Anadolu κατασκευάστηκε από μια τουρκοϊσπανική κοινοπραξία και βασίστηκε στο ισπανικό αεροπλανοφόρο Juan Carlos I. Το αρχικό σχέδιο της Άγκυρας ήταν να μεταφέρει αμερικανικά αεροσκάφη F-35 B-model, τα οποία δεν χρειάζονται διαδρόμους μεγάλου μήκους για να απογειωθούν. Ωστόσο, το σχέδιο αυτό άλλαξε όταν οι ΗΠΑ απομάκρυναν την Τουρκία από το πρόγραμμα παραγωγής των F-35, αφότου η Άγκυρα αγόρασε το ρωσικό αμυντικό αντιπυραυλικό σύστημα S-400, το 2019. (Capital.gr , 2023)

Παράρτημα «Ε» Το δόγμα της «γαλάζιας πατρίδας»

1. Ο χάρτης της «Γαλάζιας Πατρίδας», ο οποίος απεικονίζει τα θαλάσσια σύνορα της Τουρκίας να περιλαμβάνουν τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, οριοθετώντας μια περιοχή 462.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων γύρω από τη Μικρά Ασία, παρουσιάστηκε επίσημα για πρώτη φορά από τον Τούρκο υπουργό Άμυνας Χουλουσί Ακάρ, σε τηλεοπτική συνέντευξη στο πρακτορείο Anadolu τον Οκτώβριο του 2018. Μέχρι τότε η «Γαλάζια Πατρίδα» αναφερόταν σε μελέτες του τουρκικού Πολεμικού Ναυτικού και άρθρα εφημερίδων, χωρίς καμία κυβερνητική στήριξη και χρήση. Κατά τη διάρκεια μιας επίσκεψης στο Πανεπιστήμιο Εθνικής Άμυνας της Κωνσταντινούπολης το 2019, ο Ερντογάν φωτογραφήθηκε μπροστά από έναν από αυτούς τους χάρτες. (Διακόπουλος & Στουρναρας, 2022)

Γράφημα Ε1: Ο Τούρκος πρόεδρος Ταγίπ Ερντογάν εμφανίζεται μπροστά από έναν χάρτη με τίτλο «Mavi Vatan»

Σημείωση : Αναδημοσίευση από την πηγή : The Mavi Vatan Doctrine And Blue Homeland Anthem: A Look At Turkey's Maritime Worldview CIMSEC . (Jager & Norris, 2021)

2. Στον κάτωθι χάρτη αναγράφεται σε τετραγωνικά χιλιόμετρα η έκταση της «Γαλάζιας Πατρίδας», η οποία θεωρείται τμήμα της συνολικής έκτασης της Τουρκίας. Συγκεκριμένα, το τμήμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» στη Μαύρη Θάλασσα ανέρχεται σε 172.000 τ.χλμ., στη Θάλασσα του Μαρμαρά 12.000 τ.χλμ., στο Αιγαίο Πέλαγος 89.000 τ.χλμ. και στην Ανατολική Μεσόγειο 189.000 τ.χλμ. διαμορφώνοντας έτσι συνολική έκταση

462.000 τ.χλμ. Κατά το τουρκικό αυτό δόγμα, η «Γαλάζια Πατρίδα» αποτελεί τμήμα της συνολικής έκτασης του τουρκικού κράτους που αγγίζει τα 783.562 τ.χλμ.

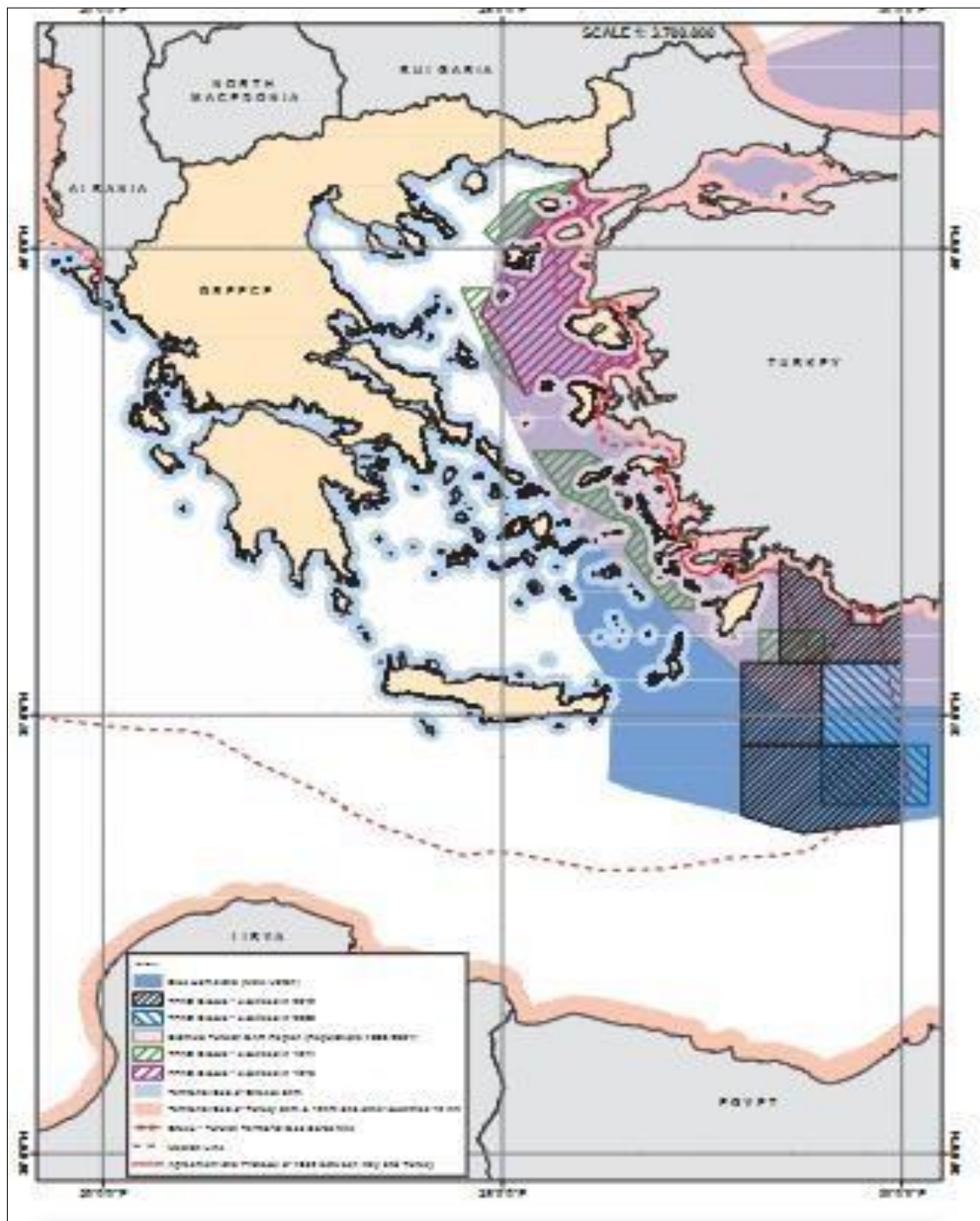
Γράφημα Ε2: Χάρτης που δείχνει τα σύνορα της «γαλάζιας πατρίδας » όπως παρουσιάζεται από τους Τούρκους

Σημείωση : Αναδημοσίευση από την πηγή : MAVİ VATAN. NET (Merkezi, 2020)

3. Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, η «Γαλάζια Πατρίδα» καλύπτει όλες τις περιοχές για τις οποίες η Τουρκία έχει κατά περιόδους εκδηλώσει διεκδικήσεις κυριαρχικών δικαιωμάτων και δικαιοδοσιών στο Αιγαίο (δηλαδή την περιοχή για την οποία από τη δεκαετία του '70 έχει δώσει άδειες στην ΤΡΑΟ και από το 1988 διεκδικεί αρμοδιότητες SAR) και την Ανατολική Μεσόγειο (άδειες ΤΡΑΟ νότια συμπλέγματος Καστελόριζου & νότια και νοτιοανατολικά Ρόδου μέχρι τον 28ο Μεσημβρινό), αλλά και δυτικότερα μέχρι τα εξωτερικά όρια των ελληνικών χωρικών υδάτων των 6 νμ των νησιών Κρήτης, Κάσσου, Καρπάθου. Η Τουρκία με τον χάρτη αυτό όχι μόνο δεν αναγνωρίζει δικαίωμα υφαλοκρηπίδας των ελληνικών νησιών στη Μεσόγειο, αλλά ούτε καν δικαίωμα χωρικών υδάτων πέραν των 6 ν.μ. (Διακόπουλος & Στουρναρας, 2022)

Γράφημα Ε3: Η «Γαλάζια Πατρίδα» ως επίσημο δόγμα της Τουρκίας

Σημείωση: Αναδημοσίευση από την πηγή (Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδας, 2019)

Παράρτημα «ΣΤ» Το Τούρκο λιβυκό μνημόνιο

1. Το 2019 η Τουρκία και η Λιβύη συνυπέγραψαν Μνημόνιο καθορισμού θαλασσίων ζωνών στην Ανατολική Μεσόγειο. Η συμφωνία «εξαφανίζει» τα ελληνικά νησιά θεωρώντας ότι τα νησιά της Ανατολικής Μεσογείου δεν δικαιούνται κυριαρχικών δικαιωμάτων. Το μνημόνιο δίνει σάρκα και οστά στο γεωπολιτικό όραμα της Γαλάζιας Πατρίδας πέρα από άλλα οφέλη. Το Μνημόνιο Κατανόησης για τον καθορισμό των θαλασσίων ζωνών δικαιοδοσίας ανάμεσα στην Τουρκία και τη Λιβύη (αναφέρονται ως «αδελφικές χώρες» στον πρόλογο του Μνημονίου) αποτελείται από έξι κύρια άρθρα. Το **πρώτο άρθρο** παρέχει τις συντεταγμένες που τα δύο κράτη αποφάσισαν ότι θα είναι το εξωτερικό όριο της υφαλοκρηπίδας τους και της ΑΟΖ τους. Στην πράξη πρόκειται για μία συμφωνία που συνάφθηκε με βάση τη μέθοδο οριοθέτησης της μέσης γραμμής ανάμεσα στις ηπειρωτικές ακτές των δύο κρατών, που δεν λαμβάνει υπόψη ότι παρεμβάλλονται ελληνικά νησιά που καθιστούν έκνομη τη συγκεκριμένη οριοθέτηση.

Γράφημα ΣΤ1: Ο Χάρτης του Τουρκο- λιβυκού «μνημονίου»

Σημείωση: Αναδημοσίευση από την πηγή (ΣΚΑΙ, 2022)

2. Η Ελλάδα και η Αίγυπτος αντέδρασαν θεσμικά με επιστολές που απέστειλαν στο Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών :

α. Ο πρόεδρος της Μόνιμης Αντιπροσωπείας της Αιγύπτου, Mohamed Edrees, απέστειλε επιστολή στο Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών στις 23 Δεκεμβρίου 2019 με την οποία διαμαρτυρόταν για την υπογραφή του Μνημονίου Κατανόησης Τουρκίας-Λιβύης (General Assembly United Nations, 2019). Η Αίγυπτος δήλωσε ότι απορρίπτει και δεν αναγνωρίζει τη συμφωνία. Αρχικά, ισχυρίστηκε πως δεν επικυρώθηκε από τη Βουλή των Αντιπροσώπων της Λιβύης, καθώς αυτή ελέγχεται από το Χαφτάρ. Επιπρόσθετα, υποστήριξε ότι το Μνημόνιο Κατανόησης για τη στρατιωτική συνεργασία επιτρέπει

ποικίλες μορφές στρατιωτικής συνεργασίας και μεταφοράς όπλων και πυρομαχικών στην πλευρά Σάρατζ. Αυτό το γεγονός παραβιάζει τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών για τη Λιβύη, και συγκεκριμένα, την παράγραφο 9 του ψηφίσματος 1970 (2011). Επιπλέον, δηλώνει ότι απορρίπτει και δεν αναγνωρίζει κανένα μέτρο, καμιά συμπεριφορά και κανένα νόμιμο αποτέλεσμα που πιθανόν θα εγερθεί από το Μνημόνιο Κατανόησης. Τέλος, η αιγυπτιακή κυβέρνηση κάλεσε τη Γραμματεία των Ηνωμένων Εθνών να απορρίψει οποιοδήποτε αίτημα δημοσίευσης της Συμφωνίας σύμφωνα με το άρθρο 102 του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, συμπεριλαμβανομένου οποιουδήποτε αιτήματος υπάρξει από τον ορισμό των συντεταγμένων του Μνημονίου Κατανόησης σχετικά με τον καθορισμό των θαλασσίων δικαιωμάτων στη Μεσόγειο που αιτηθεί να δημοσιευθεί με οποιοδήποτε τρόπο στη Διεύθυνση Ωκεάνιων Υποθέσεων και του Δικαίου της Θάλασσας.

β. Η πρέσβης της Μόνιμης Αντιπροσωπείας της Ελλάδας στα Ηνωμένα Έθνη, Μαρία Θεοφύλη, απέστειλε επιστολή στο Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών στις 9 Δεκεμβρίου 2019, την οποία ζήτησε να κυκλοφορήσει ως έγγραφο (μαζί με τα παραρτήματα) στην ημερήσια διάταξη της Γενικής Συνέλευσης στις 14 Φεβρουαρίου 2020 (Nations, 2020) η Ελλάδα ισχυρίστηκε ότι το Μνημόνιο Κατανόησης Τουρκίας-Λιβύης παραβιάζει κατάφωρα τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου της Θάλασσας για τις θαλάσσιες οριοθετήσεις. Κι αυτό διότι, πρωτίστως, οι τουρκικές και οι λιβυκές θαλάσσιες ζώνες ή κοινά σύνορα δεν επικαλύπτονται και κατά συνέπεια δεν υπάρχει νομική βάση για να συναφθεί μία συμφωνία οριοθέτησης. Ομοίως, η συμφωνία αγνοεί την παρουσία των ελληνικών νησιών σε αυτήν τη θαλάσσια περιοχή, συμπεριλαμβανομένου του νησιού της Κρήτης, και παραβιάζει το δικαίωμά τους να δημιουργούν θαλάσσιες ζώνες, όπως οποιαδήποτε χερσαία επικράτεια, όπως ορίζει σαφώς το άρθρο 121 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας.

Παράρτημα «Ζ» Οι τουρκικές θέσεις για το καθεστώς του Αιγαίου

1. Οι τουρκικές θέσεις για το καθεστώς του Αιγαίου αποτυπώνονται ρητώς στην πρόσφατη επιστολή (19 Σεπ 2022) του μόνιμου αντιπροσώπου της Τουρκίας στον ΟΗΕ Feridun H. Sinirlioğlu, προς τον Γενικό Γραμματέα. Ιδιαίτερως για το θέμα της αποστρατικοποίησης των Δωδεκανήσων αναφέρονται τα εξής: (Letter from Permanent Representative of Türkiye to the United Nations, 2022) :

α. «Η Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα συνθηκών που θεσπίζουν έναν «αντικειμενικό καθεστώς» σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο. Το αντικειμενικό καθεστώς που δημιουργήθηκε με αυτή τη Συνθήκη έχει απονείμει στα εν λόγω νησιά ένα ιδιαίτερο διεθνές καθεστώς. Οι διατάξεις της, συμπεριλαμβανομένων αναμφίβολα εκείνων που σχετίζονται με την αποστρατιωτικοποίηση, έχουν τέτοιο χαρακτήρα που «κάθε ενδιαφερόμενο κράτος έχει το δικαίωμα να επιμείνει στη συμμόρφωσή του με αυτά». Αντιστρόφως, κάθε κράτος που έχει στην κατοχή του τα νησιά πρέπει να συμμορφώνεται με τις δεσμευτικές υποχρεώσεις του, που απορρέουν από το σύστημα αποστρατιωτικοποίησης που θεσπίζεται με τις διατάξεις αυτές».

β. «Είναι, εξάλλου, αναμφισβήτητο ότι οι σχετικές διατάξεις αποστρατιωτικοποίησης συμπεριλήφθηκαν στη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων προκειμένου να διασφαλιστεί η ασφάλεια της Τουρκίας. Η Τουρκία έχει επομένως πλήρως το δικαίωμα να επικαλεστεί τις διατάξεις του καθεστώτος αποστρατιωτικοποίησης του και η Ελλάδα είναι νομικά υποχρεωμένη να συμμορφωθεί με αυτές».

γ. «Η Ελλάδα υποστηρίζει επίσης, ότι το άρθρο 89 της Συνθήκης Ειρήνης δεν δημιουργεί ένα αντικειμενικό καθεστώς. Ο ισχυρισμός αυτός μπορεί να αντικρουστεί με απλή παραπομπή στο γράμμα της εν λόγω διάταξης. Το άρθρο 89 είναι μια ειδική διάταξη που αφορά τα κράτη που κατονομάζονται στο προοίμιο και που δεν έχουν γίνει ακόμη συμβαλλόμενα μέρη της Συνθήκης· δεν έχει καμία σχέση οτιδήποτε από αυτό το άρθρο με την Τουρκία, η οποία είναι ένα ενδιαφερόμενο κράτος που δικαιούται να επιμείνει στη συμμόρφωση με τις διατάξεις της Συνθήκης περί αποστρατιωτικοποίησης βάσει του διεθνούς δικαίου».

δ. «Κατ' επανάληψη η Τουρκία έχει διαμαρτυρηθεί για τις παραβιάσεις των ζωτικών υποχρεώσεων της Ελλάδας για αποστρατιωτικοποίηση, η οποίες ως παράνομες

πράξεις, έχουν αναπόφευκτα αντίκτυπο στο νομικό καθεστώς που διέπει την κυριαρχία της Ελλάδας στα εν λόγω νησιά. Από αυτή την άποψη, η Τουρκία, ως άμεσα ζημιωθέν κράτος, δικαιούται, στην έννομη σχέση μεταξύ της Ελλάδας και της ίδιας, να αμφισβητήσει την αντίθεση έναντι της Τουρκίας του κυριαρχικού τίτλου της Ελλάδας (και των θαλάσσιων δικαιώματα που συνδέονται με αυτά) στα νησιά. Αυτό συμβαίνει γιατί από τη δεκαετία του 1960, αυτός ο τίτλος κυριαρχίας έχει επιβαρυνθεί με αδυναμίες, ως αποτέλεσμα των ενέργειες της Ελλάδας για στρατιωτικοποίηση των εν λόγω νησιών, κατά υλική παραβίαση των συμβατικών υποχρεώσεων της Ελλάδας».

ε. «Επαναλαμβάνεται η δέσμευση της Τουρκίας για ειρηνική διευθέτηση των διαφορών της με την Ελλάδα που αφορούν στα θέματα του Αιγαίου και των υποχρεώσεων βάσει Συνθηκών. Είμαστε έτοιμοι να εργαστούμε για τη δημιουργία μιας δυναμικής που θα διευκολύνει την επίλυση όχι μόνο μιας αλλά όλων των μακροχρόνιων, νομικά αλληλένδετων διαφορών για το Αιγαίο με δίκαιο τρόπο, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, με τα μέσα που ορίζονται στο άρθρο 33 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, στη βάση της αμοιβαίας συναίνεσης των μερών. Ωστόσο, μια τέτοια κίνηση απαιτεί καταρχήν ειλικρινή, και ουσιαστικό διάλογο αντί να χρησιμοποιεί εχθρική πολιτική ρητορική και ενέργειες κλιμάκωση, σχεδόν σε καθημερινή βάση σε πλήρη παραβίαση των δικαιωμάτων της Τουρκίας και ζωτικής σημασίας έννομων συμφερόντων της, όπως επισημάνθηκε επίσης στην έκθεση του Υπουργού Εξωτερικών Μ. Τσαβούσογλου με επιστολή στον ΟΗΕ στις 30 Αυγ 2022.

Παράρτημα «Η» Κοιτάσματα φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο

1. Κοιτάσματα Φυσικού Αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο

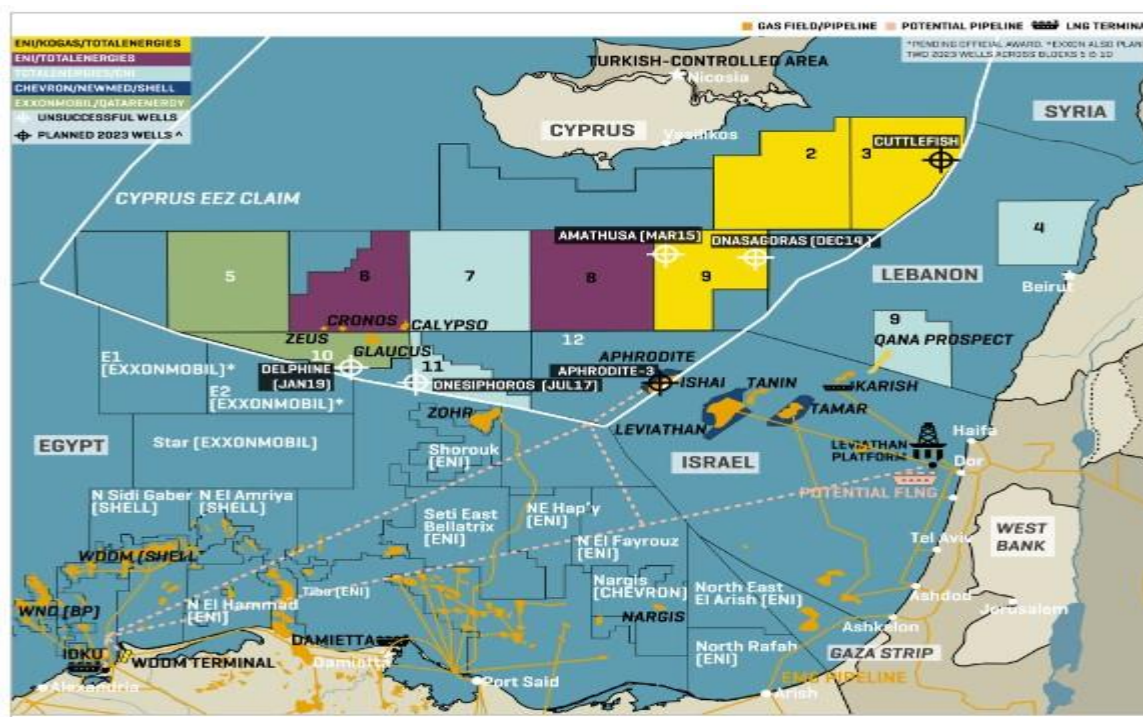
Αναλυτικότερα, τα κυριότερα κοιτάσματα φυσικού αερίου που έχουν ανακαλυφθεί στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου είναι τα κάτωθι :

α. Στην Κύπρο το κοιτάσμα Αφροδίτη το οποίο έχει αποθέματα 140 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου, το κοιτάσμα Γλαύκος με εκτιμώμενα αποθέματα 230 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου και το κοιτάσμα Καλυψώ με αποθέματα περίπου 170 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα, με ετήσια κατανάλωση φυσικού αερίου της Ελλάδος και της Κύπρου στα τέσσερα περίπου δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα αντίστοιχα.

β. Τα κοιτάσματα Ταμάρ και Λεβιάθαν στο Ισραήλ, τα οποία έχουν αποθέματα 280 και 640 αντίστοιχα δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου με την ετήσια κατανάλωση φυσικού αερίου του Ισραήλ να είναι περίπου έξι με επτά δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα.

γ. Το κοιτάσμα ZOP στην Αίγυπτο, το οποίο έχει αποθέματα 850 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου με ετήσια κατανάλωση φυσικού αερίου της να είναι περίπου 50 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα. (Πίταζης , 2017)

Γράφημα Η1: Κοιτάσματα Φυσικού Αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο

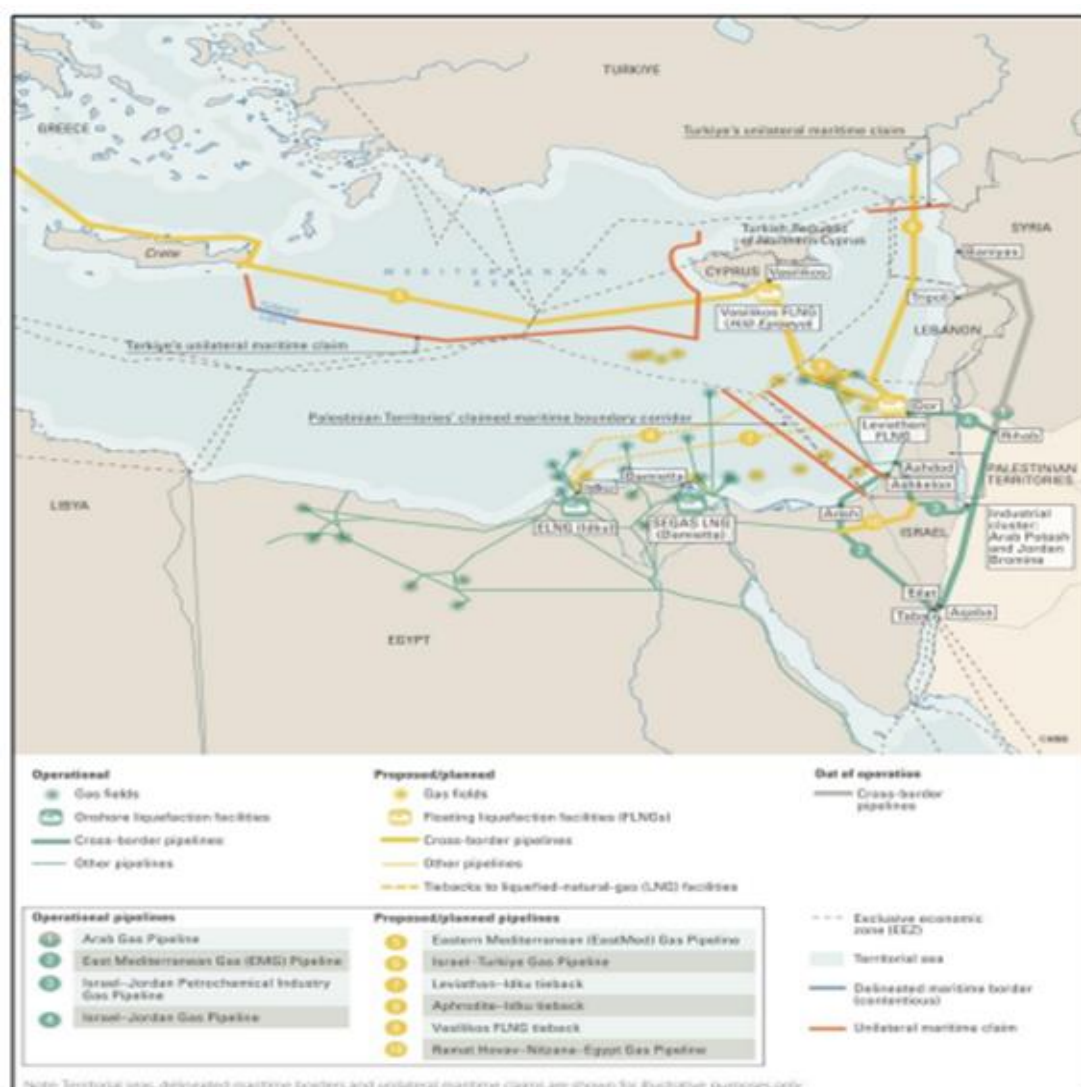

Σημείωση: Αναδημοσίευση από την πηγή (Ellinas, 2024)

2. Το ενεργειακό τοπίο στην Ανατολική Μεσόγειο

Η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον παγκοσμίων ενεργειακών κολοσσών με σκοπό την εξερεύνηση των κοιτασμάτων φυσικού αερίου, καθώς και την εξόρυξη, την επεξεργασία και την κατασκευή διαύλων διακίνησης. Η περιοχή παράγει επί του παρόντος περίπου 7,8 δισ. κυβικά πόδια (BCF) ημερησίως από συνολικούς ανακαλυφθέντες ανακτήσιμους πόρους 120-140 τρισ. κυβικά ποδιών (TCF), με το σημαντικότερο δυναμικό εξερεύνησης να βρίσκεται στα ανοικτά της Αιγύπτου, της Κύπρου και του Ισραήλ. (Στεργίου, 2019)

Γράφημα Η2: Το ενεργειακό τοπίο στην Ανατολική Μεσόγειο

Σημείωση: Αναδημοσίευση από την πηγή (IISS, 2023)

Παράρτημα «Θ» Ο αγωγός Ανατολικής Μεσογείου ("EAST MED")

1. Το συγκεκριμένο έργο αφορά την κατασκευή ενός αγωγού φυσικού αερίου άμεσης ενέργειας που διασχίζει την Ανατολική Μεσόγειο και μέσω της Ελλάδας καταλήγει στην Ιταλία. Συγκεκριμένα, ο αγωγός θα συνδέει τα κοιτάσματα Leviathan και Aphrodites της Ανατολικής Μεσογείου με την Ευρώπη. Ο αγωγός προβλέπεται ότι θα ξεκινά από τα κοιτάσματα φυσικού αερίου, μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ, και να φτάσει μέχρι το σημείο διασύνδεσης με τον αγωγό ΠΟΣΕΙΔΩΝ. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνει 165χλμ, περίπου υποθαλάσσιου αγωγού από τη θαλάσσια λεκάνη του Leviathan μέχρι την Κύπρο, το μεγαλύτερο του υποθαλάσσιου τμήμα, και ακόμα 732χλμ περίπου υποθαλάσσιου αγωγού από την Κύπρο έως την Κρήτη. Προβλέπονται ακόμα 421χλμ. περίπου υποθαλάσσιου αγωγού από την Κρήτη μέχρι την Πελοπόννησο, 292 χλμ περίπου για τη διάχιση της Πελοποννήσου μέχρι τα παράλια του Πατραϊκού κόλπου και 17 χλμ. περίπου υποθαλάσσιου αγωγού για τη διάχιση του Πατραϊκού κόλπου. Τέλος, ο αγωγός θα καλύψει και μήκος 245 χλμ για να διασχίσει τη δυτική Ελλάδα μέχρι το Φλωροβούνι Θεσπρωτίας. Στο Φλωροβούνι προβλέπεται η διασύνδεσή του με τον υποθαλάσσιο αγωγό φυσικού αερίου Ελλάδας - Ιταλίας «ΠΟΣΕΙΔΩΝ», μήκους 210 χλμ περίπου. Από εκεί θα συνδεθεί με τον σχεδιαζόμενο αγωγό Poseidon, ο οποίος θα παρέχει φυσικό αέριο προς την Ιταλία. (Τζαβάρας, 2020)

Γράφημα Θ1: Η πορεία του αγωγού φυσικού αερίου EastMed σύμφωνα με τον επίσημο προγραμματισμό.

Σημείωση: Αναδημοσίευση από την πηγή (Βαβίκης, 2015)

2. Ο αγωγός φυσικού αερίου East Med υποστηρίζεται ενεργά τόσο από την Ευρωπαϊκή Ένωση, όσο και από τις Ηνωμένες Πολιτείες, οι οποίοι πιστεύουν ότι μπορεί να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στις προσπάθειες της Ευρώπης να διαφοροποιήσει τις ενεργειακές της πηγές, δεδομένου ότι εξαρτάται σήμερα συντριπτικά από τους ρωσικούς πόρους. Μέσα στα σχέδια κατασκευής του αγωγού East Med περιλαμβάνεται ένα υποθαλάσσιο τμήμα 1.300 χλμ. (808 μίλια). Όλες οι χώρες που εμπλέκονται στο έργο κατανοούν ότι αυτό αποτελεί μια μεγάλη τεχνική πρόκληση, καθώς η Μεσόγειος σε αυτές τις περιοχές μπορεί να φθάσει σε βάθη μέχρι 3.000 μέτρα (9.843 πόδια ή σχεδόν δύο μίλια). Ωστόσο, προκαταρκτικές μελέτες έχουν δείξει ότι το έργο είναι τόσο τεχνικά εφικτό όσο και οικονομικά βιώσιμο, δεδομένου ότι θα μπορούσε να είναι μια κύρια ενεργειακή αρτηρία για ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση στο μέλλον.

3. Το φιλόδοξο έργο του αγωγού East Med περιλαμβάνει την κατασκευή ενός υποβρύχιου αγωγού που συνδέει τα πεδία φυσικού αερίου στη λεκάνη Λεβαντίνης με την ηπειρωτική Ελλάδα και προβλέπεται να μεταφέρει 8-14 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου στην Ευρώπη. Οι υποστηρικτές λένε ότι αυτός ο αγωγός θα ενισχύσει τους στόχους ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ δημιουργώντας μια πραγματική διαφοροποίηση διαδρομών και πηγών. Το συγκεκριμένο έργο θεωρείται ως ευκαιρία για αύξηση της ικανότητας παροχής φυσικού αερίου σε πολλές τοποθεσίες κατά μήκος της γραμμής από το Ισραήλ έως την Ελλάδα καθώς επίσης και αύξηση της διασύνδεσης περιφερειακών αγωγών με την Αφρική και τη Μέση Ανατολή.

4. Ιανουάριο του 2020, το Ισραήλ, η Κύπρος και η Ελλάδα υπέγραψαν μια διακυβερνητική συμφωνία που διασφαλίζει τη δέσμευση των τριών χωρών για την έναρξη του έργου για τον East Med. Η απουσία της Ιταλίας είναι καθοριστικής σημασίας, καθώς η ιταλική κυβέρνηση φαίνεται να αμφισβητεί την οικονομική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα του συγκεκριμένου προγράμματος. Σε κάθε περίπτωση, ένα τέτοιο γεγονός δημιουργεί πολλά εμπόδια στην υλοποίηση ενός έργου όπως το East Med.